

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUSTAFA ŞEKİP TUNÇ VE DERGÂH DERGİSİ

Salih DEMİRHAN

**AĞUSTOS-2024
BATMAN**

**T.C.
BATMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUSTAFA ŞEKİP TUNÇ VE DERGÂH DERGİSİ

Salih DEMİRHAN

**Danışman
Doç. Dr. Fahri ÖZTEKE**

**AĞUSTOS-2024
BATMAN**

TEZ KABUL VE ONAYI

..... tarafından hazırlanan “.....” adlı tez çalışması .../.../... tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Unvanı Adı SOYADI

.....

Danışman

Unvanı Adı SOYADI

.....

Üye

Unvanı Adı SOYADI

.....

Üye

Unvanı Adı SOYADI

.....

Üye

Unvanı Adı SOYADI

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all materials and results that are not original to this work.

Salih DEMİRHAN
Tarih: 29.08.2024

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUSTAFA ŞEKİP TUNÇ VE DERGÂH DERGİSİ

Salih DEMİRHAN

Batman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Tarih Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Fahri ÖZTEKE

2024, 60 Sayfa

Jüri

Doç. Dr. Fahri ÖZTEKE

Prof. Dr. Selman YAŞAR

Dr. Serdar ERKAN

Mustafa Şekip Tunç (1886-1958), Türkiye’de felsefe ve psikoloji bilimlerinin kurumsal bir kimlik kazanmasında öncü isimlerden biri olmayı başarmıştır. Yaşamı boyunca hangi koşullar altında olursa olsun elinden kalemini hiç düşürmedi. Birçok telif eser ve çeviri çalışmasının altında imzası bulundu. Bu yolla felsefe ve psikoloji alanlarında dünyaca tanındı. İyi bir gözlemci ve çok dikkatli bir araştırmacı olan Tunç, sanata olan ilgisi ile de dikkatleri üzerine çekti. Onun yaşamındaki kırılma anlarından biri de vatansever entelektüellerin buluşma yeri olan Dergâh dergisi kadrosuna katılması oldu.

Tunç, Dergâha omuz vermesiyle Millî Mücadele yıllarında hem safını belli etmiş hem de o kaotik ortamda ülkedeki kültür faaliyetlerinin sürmesine katkıda sağlamıştır. Bu çalışmada, Tunç’un Dergâh ’ta yayımlanmış makalelerinden onun düşünce dünyasına dair ipuçları yakalayabilmemize doğrudan yardımcı olacak en temel yazılarının bir bölümü günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Bu makalelerin kritiği yapılarak onun yeni toplumun inşasında nasıl bir yol haritası çizilmesi gerektiğine dair fikirleri ele alındı. Tunç’un modern değerlerle Türk-İslam kültürünü harmanlayarak ananeye dayalı kalkınma reçeteleri sunduğu vurgulandı.

Anahtar Kelimeler: Dergâh Dergisi, Milli Mücadele, Mustafa Şekip Tunç, Psikoloji, Türk Modernleşmesi.

ABSTRACT
MASTER’S DEGREE THESIS
MUSTAFA ŞEKİP TUNÇ AND DERGÂH MAGAZİNE

Salih DEMİRHAN
Batman University Graduate Education Institute

History Department of Science

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Fahri ÖZTEKE

2024, 60 Pages

Jury
Assoc. Prof. Dr. Fahri ÖZTEKE
Prof. Dr. Selman YAŞAR
Astt. Prof. Dr. Serdar ERKAN

Mustafa Şekip Tunç (1886-1958), accomplished in becoming one of the pioneers in gaining an institutional identity for philosophy and psychological sciences in Türkiye. Throughout his life, he never gave up his pen regardless of the circumstances. His signature was found under many copyrighted works and translation works. In this way, he became world-renowned in the realms of philosophy and psychology. Tunç, who was a good observer and a very careful researcher, also attracted attention with his interest in art. One of the breaking moments in his life was that he joined the staff of Dergah magazine which is the meeting place of patriotic intellectuals. By supporting the Dergah, Tunç both illustrated his support during the War of Independence and contributed to the continuation of cultural activities in the country in that chaotic environment. In this study, some of Tunç's most basic writings, which will directly help us to catch clues about his world of thought from his articles published in Dergah, have been translated into today's Turkish. His ideas on what sort of road map should be drawn in the construction of the new society were discussed by criticizing these articles. It was emphasized that Tunç offered development prescriptions based on tradition by blending modern values with Turkish-Islamic culture.

Key Words: Dergâh Magazine, Mustafa Şekip Tunç, Psychology, the War of Independence, Turkish Modernization.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
ÖNSÖZ	vii
1. GİRİŞ	1
1.1. Mustafa Şekip Tunç'un Yaşamı ve Düşünce Dünyası.....	1
1.1.1. Dergâh Dergisi.....	6
2. SEÇMELİ METİNLER	9
2.1. İlmîn Mebdei veya Umdeleri İtibariyle Kıymeti	9
2.2. Hislerimizin Mantığı	15
2.3. Müttefiklerimizin Seciyesi Nasıl Keşfedilir?	20
2.4. Spor İhtirasının Mahiyet ve Kıymeti Sporcularımıza	26
2.5. Siyasi İhtiras.....	31
2.6. Resim ve Metafizik	36
2.7. Üç Sınıf	44
2.8. İhtiyarlar Medeniyeti.....	49
2.9. Taklitten İbdaa	54
3. SONUÇ	57
KAYNAKÇA	61
EKLER	63
ÖZGEÇMİŞ	86

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın ana teması, Mustafa Şekip Tunç'un (1886-1958) zihin dünyası ekseninde Dergâh dergisinin (1921-1923) Millî Mücadele ve Türk modernleşmesindeki konumunun anlaşılmasına yardımcı olmaktır. Tunç, kaotik bir atmosferde Mütareke döneminin (1918-1922) olumsuzluklarına karşın Dergâh'ta ülke meselelerine dair çözüm önerileri sunan yazılar kaleme aldı. Türk aydınlanmasında Bergsoncu fikir yapısı ile tanınan Tunç, Cumhuriyet'e ve alt yapısı inşa edilen devrimlere ahlakçı ve spirüal yaklaşımlarla arka çıktı.

Çalışmada, Tunç'un dergide yayımlanmış yazılarından bazıları Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkçesine transkript edildi. Tunç'un makalelerinde çağdaş bir perspektifle sosyo-kültürel konulara nasıl yaklaştığı göz önüne serildi. İrdelediğimiz yazılarında Tunç'un resim, spor hatta siyasetle ilintili meselelere dair yorumlamalarına yer verildi. Darülfünunda psikoloji ve felsefe derslerini yürütmekle görevlendirilen Tunç, Dergâhtaki yazılarında sadece yaşanan problemleri analiz etmekle kalmadı. Yeni Türkiye'nin selameti adına kurtuluş reçeteleri sundu.

Çalışma süresince süreli yayınlar, arşiv belgeleri ve dönem hakkında bilgi veren orijinal kaynaklardan istifade edilmiştir. Eserin ortaya çıkmasında büyük emek harcayan hocam Doçent Dr. Fahri ÖZTEKE'ye minnetlerimi belirtmeden geçemeyeceğim. Ayrıca akademik donanımını şahsımla paylaşan Prof. Dr. Selman YAŞAR, her zaman yönlendirmelerinden faydalandığım Dr. Öğretim Üyesi Serdar ERKAN'a teşekkürlerimi sunarım. Tunç'a ait makalelerin tasnif ve tashihinde büyük yardımlarını gördüğüm Aras Yavuz ARSLAN'a şükranlarımı arz ederim. Son olarak ise, akademik terbiye ve etik kurallar gereği imkânlarından faydalandığım Batman Üniversitesine teşekkür ederim. Bu küçük çaplı çalışmanın yeni ve daha kapsamlı araştırmalara öncülük etmesini temenni ederim.

1.GİRİŞ

Geç dönem Osmanlısı ve erken Cumhuriyet'in en önemli meselelerinden biri modernleşme sürecidir. Bu süreci Avrupa'da son 300 yılda gerçekleşmiş gelişmeler bağlamında anlamlandırmak bilimsel açıdan doğru bir tutumdur. Belirtilen süreçte yaşanan Aydınlanma Çağı, Endüstri Devrimi ve Fransız İhtilali tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de temel taşları yerinden oynattı. Osmanlı elitistleri, Batı uygarlığının gerisinde kalındığının anlaşılmasıyla jakoben karakterli bir reform süreci başlattı (Özteke, 2020: 13). Bu süreçlerle beraber boy gösteren “Türk Modernleşmesi” nin en sancılı ve hassas zamanlarına tanıklık ederek sorumluluk üstlenen aydınlardan birisi de Mustafa Şekip Tunç oldu. Bir eğitimci, akademisyen, düşünür ve yazar kimliğiyle ülke meseleleri hakkında kafa yorup çözümler üretti. Çalışmamızda Tunç'un zihin dünyasını, Dergâh Mecmuasında yazdığı bazı metinler istikametinde irdelemeye özen gösterdik. Bu perspektifle Tunç, modern dönemde insanların ilgi duyduğu çoğu konuya kayıtsız kalmadı. Psikoloji, felsefe, sosyoloji, din, siyaset, spor ile sanat alanlarında II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet döneminde yazılar yazmaya başladı.

1.1. Mustafa Şekip Tunç'un Yaşamı ve Düşünce Dünyası

Mustafa Şekip Tunç, 1886 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Sonradan yaşını büyütmüş olmasından dolayı bazı kaynaklar doğum tarihini 1883 olarak vermektedirler. Babası, Nevşehirli Hendekli oğlu ailesinden olup nüfus müdürlüğü yapmış Yusuf Besim Bey, annesi ise Bulgaristan göçmenlerinden Sabriye Hanım idi. Halep'te başlayan ilköğrenimini babasının tayini sebebiyle Manastır'da sürdürmüş ve bir sürede askeri rüştiyede öğrenim görmüştür. Akabinde İstanbul'a gelerek kaydolduğu Vefa İdadisinden 1905 yılında mezun olmuştur. Resim sanatındaki kabiliyeti nedeniyle resim akademisine gitmek istese de o yıllarda, İslam toplumunun resme olan rağbetsizliğinden dolayı bu arzusunu gerçekleştirememiştir. Babasının isteğiyle Mülkiye Mektebi sınavlarına girmiştir. Mülkiye Mektebinden, II. Meşrutiyet'in ilanından bir gün önce otuz yedincilikle mezun olmuş ve burada iyi derecede Fransızca öğrenmiştir.

Tunç, mezuniyetine kadar düşünce dünyasının gelişmesinde ve Fransızca öğrenmesinde en büyük etkinin babası olduğunu söylemektedir. Mezun olduktan sonra, Kosova vilayeti maiyet memurluğuna tayin edilmiş ve kısa bir süre sonra Palanga Kazası Kaymakam Vekilliği görevini yürütmüştür. Memurluk yaptığı sırada idari görevlerden daha çok

eğitim işleriyle uğraşmıştır. Üsküplü gençlerin kurduğu “Şübban-ı Vatan” adındaki kulübün açtığı modern özel ilkokulun öğretim heyetine katılmıştır.

Tunç, eğitimci olmak adına insan ruhu ile ilgilenip buna ilmî olarak nüfuz etmek gerektiğini düşünerek memuriyetten ayrıldı. Avrupa’ya gitmek isteğiyle İstanbul’a döndü. Ne var ki, bu teşebbüsünde başarılı olamayarak tekrar Üsküp’e geri dönmek zorunda kaldı. Tam o sırada Kaymakam olarak Firzovik’e atandı. Dört ay gibi kısa bir sürede burada görev yaptıktan sonra kaymakamlıktan istifa ederek, Üsküp Muallim Mektebi’nde öğretmenliğe başladı. Böylelikle çok istediği öğretmenlik mesleğine adım atmış oldu. Tunç’un o anki duyguları idarecilik ve eğitimcilik arasında yaptığı seçimin kendisi açısından önemini tüm açıklığıyla göstermektedir:

“Kaymakamlık teşkilatını dört ay zarfında kurduktan sonra mektepçilik arzularıma burada da mukavemet edemedim, idarecilikten ziyade mektep işleriyle uğraşmaya başladım. Bu halimi gören mutasarrıfım bana arkamdan ‘Hoca kaymakam’ diyordu. Artık idarecilikten ayrılmak, bütün hayatımı hocalığa bağlamak istiyordum. Bunun için Üsküp muallim mektebinde hocalık etmek üzere kaymakamlıktan telgrafla istifa ettim. Firzovik’ten trene binip de Üsküp’e 6 döndüğüm gün duyduğum sevinç ve ferahlığı ömrümde bir daha duymadım. Artık istemediğim bir meslekten kurtulmuş ve istediğim bir meslekte kalmak kararını kati olarak vermiştim” (Türkmen, 1944: 15).

Balkan Savaşları’nın ağır yenilgisine kadar Edebiyat öğretmenliği yaptığı Üsküp Öğretmen Okulunda (Darülmuallim) çalışmış ve burada okul müdürü Sabri Cemil (Yalkut) ile birlikte “Yeni Mektep” adında bir dergi çıkarmıştır (Yalkut, 1944: 21-23). Tunç’un yazarlık hayatı bu dergide yayımlanan makalelerle başlamıştır (Fındıkoğlu, 1953: 1-2). 1912’de ise, Harput Sultanisine edebiyat öğretmeni olarak tayin edildi. Ancak görev yeri sonradan Yanya Sultanisi olarak değiştirildi. Ne yazık ki, savaş sebebi ile Yanya’ya gidemeyince Balıkesir Sultanisinde göreve başladı. Balıkesir’de birkaç ay çalıştıktan sonra Maarif Nezareti’nin Avrupa’ya göndermek amacıyla seçtiği 15 kişiden biri olarak, Lozan’a Fransız Edebiyatı tahsili için yollandı. Lozan’daki eğitimine o sırada yeni açılmış olan Jean Jacques Rousseau Enstitüsünde ruhiyat alanında ilerlemek için Maarif Nezareti’nden izin aldı. Bu isteğinin kabul edilmesiyle Tunç, İstanbul’a adı geçen Enstitüden mezun olarak döndü. Aynı anda Cenevre Üniversitesi’nden de psikoloji eğitimini tamamladı.

Tunç, Türkiye’ye döndükten sonra, 1916’da Çapa’daki Darülmuallimat-ı Âliye’ye (Yüksek Kız Öğretmen Okulu) terbiye ve ruhiyat (pedagoji ve psikoloji) öğretmeni olarak tayin oldu. Askerlik görevini bihakkın yerine getirmesinin ardından aynı göreve geri

döndü. Her daim kendini geliştirmeye özen gösteren Tunç, Maarif Nezareti Orta Tedrisat 1. Şube Müdürlüğünü de ifa etti. Bu dönemde bilimsel birikimini Nafi Atuf'un (Kansu) çıkardığı Terbiye mecmuasında ruhiyata ait yazılarıyla ortaya koymaya başladı. Gelineen noktada Tunç'un yaşamında yeni bir evre başladı:

“Nafi Atuf Bey'in idaresinde çıkan Terbiye mecmuasında terbiye ve ruhiyata dair neşrettiği yazılar bunlarla alakadar olan Darülfünun hocalarının ve bilhassa Ziya Gökalp'in dikkatini çekmiş, ondan terbiye müderris muavinliği kabul etmeyi arzu edip etmediğini sordurmuştu. Bu esnada aynı zamanda Maarif Nezareti orta tedrisat birinci şube müdürlüğünü yapıyordu. Umumi müdür müderris Baltacıoğlu İsmail Hakkı Beydi. Bu vazifeyi onun ve Maarif nazırının ısrarları üzerine kabul etmişti. Esasen onun ideali ilmi bir müessesede çalışmaktı. Teklif vaki olunca diğer bütün işlerini terk etti. Edebiyat Fakültesi Meclisi, Baltacıoğlu ve Mehmet Emin Beylerin kabulü için yaptıkları teklifi tasvip etmişti.

Darülfünuna müderris muavini olarak atanan Mustafa Şekip Tunç, 1919'da muallimliğe, 1924 yılında da müderrisliğe terfi etti. Edebiyat Fakültesi Ruhiyat kürsüsünde görev yapan Tunç, İlahiyat Fakültesinde Felsefe-i Din adlı dersi vermekle mükellef kılındı (Yıldız, 2010: 17). Üniversite Reformu (1933) sırasında görevinden uzaklaştırılmayan birkaç öğretim üyesinden biri olan Tunç, Psikoloji ve Terbiye Ordinaryüs Profesörlüğüne kadar yükseldi. Tunç 24 Eylül 1931-31 Temmuz 1933 tarihleri arasında Edebiyat Fakültesinde Ruhiyat Tarihi ve Tarih-i Felsefe dersleri, 1 Ağustos 1933-26 Kasım 1937 arasında da Psikoloji ve Terbiye dersini okuttu. İstanbul Üniversitesinde 1937'de “Tecrübî Ruhiyat” kürsüsü kurulunca “Umumi Ruhiyat” kürsüsüne geçen Tunç, 1950 yılına burada bilimsel çalışmalarını sürdürdü (Yıldız, 2010: 21).

Paris'te (1937) organize edilen Beynelmilel Felsefe Kongresi'ne Hilmi Ziya Ülken ile birlikte Türkiye'yi temsilen katıldı. 1939 yılında Bükreş'te toplanacak 16. Beynelmilel Sosyoloji Kongresi'ne İstanbul Üniversitesi adına Fahri Ziya Fındıkoğlu ile birlikte delege seçilmiş ise de, II. Dünya Savaşı (1939-1945) nedeniyle gidemedi. 1939 ve 1943 yıllarında Ankara'da toplanan Maarif Şuralarına ve 1951'deki Ahlak Kongresine katılmıştır (Derin, 1958a: 26). Mustafa Şekip Tunç, Türkiye Muallimler Birliği Başkanlığı, Türk Tarih Cemiyeti üyeliği, Türk Felsefe Cemiyeti Başkanlığı ve Belgrat'ta kurulan Milletlerarası Felsefe Cemiyeti üyeliğine seçildi. Eminönü Halkevinde öğrencileri ve yakın arkadaşları tarafından 1944'te şahsı adına jübile tertip edildi (Altıntaş, 1989: 7). Nihayet 1953 yılında 70 yaşını dolduran Tunç emekliye ayrıldı. Bu

büyük düşünce insanı 17 Ocak 1958 günü kalp yetmezliği nedeniyle İstanbul'da yaşama gözlerini kapattı.

Tunç, varlık ve bilgi görüşü olarak Henri Bergson'un (1859 - 1941) evrim düşüncesinden etkilenmiştir. Bergson'a göre, evrim canlı varlıkların geçirmiş olduğu "tekâmül" zinciridir. Hayat, başlangıçta birbiriyle kaynaşan birçok kabiliyetin oluşturduğu bir birlik durumudur. Bu kabiliyet kaynaşamayacak hale geldiğinde evrimleşmeye/başkalaşmaya başlamaktadır. Akabinde bitkiler, hayvanlar ve insanlarda yeni yönler ortaya çıkmaktadır. Tunç, tıpkı Bergson gibi hayatın en ilkel varlıklar olan amiplerden başlayarak insana kadar devam eden yaratıcı bir oluş zincirinin devamı olduğunu savunmuştur. Kesintisiz bir süreç olan evrimin insanda sona ermediğini aksine insanda son sınırına ulaştığını düşünmüştür. Tunç, varlık ve evren görüşü bakımından kendisini plüralist olarak nitelemiştir. Georg Wilhelm Friedrich Hegel'in monizmine şiddetle karşı çıkan Tunç, aynı zamanda Leibniz'in plüralisminden de kendisini ayırmıştır. Ona göre, dünya Hegel monizminde olduğu gibi dünya durağan değil, aksine hep devinim halindedir. Bu noktada Tunç, "müşahhas insan ruhuna yakın ve yatkın olan bir plüralizm" i doğru bulmuştur. Tunç'un bakış açısı her şeyin sürekli bir oluş halinde cereyan ettiğini ileri süren Bergson felsefesiyle birebir örtüşmüştür. Tunç, bilgiye dair aklın değişmez, mutlak, en güvenilir bilgi kaynağı olduğunu ileri süren Hegel rasyonalizmine karşı çıkmıştır. İnsan ruhunun tamamen belirlenmemiş olduğunu, onun iç dünyasının tam bir hürriyet ve oluş halinde tekâmülüne devam ettiğini savunmuştur. Akıl ve tecrübenin gerçek bilgiye erimede yetersiz kalınca sezilerin devreye girdiğini ileri sürmüştür. Buradan hareketle Bergsoncu ve Anadolu dünyaya görüşüne yakın bir konumda saf tutmuştur. Tunç'un felsefi görüşlerinin odağında insan ve insanın ruh dünyası yer almıştır. O, insanı ruh ve beden bütünlüğü içinde değerlendirdi. Dünyayı mekanik bir determinizm ile işleyen dev bir makine, insanı da bu işleyişin bir parçası sayan materyalizmi şiddetle tenkit etti. Materyalist felsefenin ruhu önemsemediği için insanı değersizleştirdiğini savundu. Oysa Tunç, insana bilinç ve şahsiyet sahibi bir varlık olarak diğer bütün varlıklar arasında özel bir önem atfetti. İnsanda şuur, duygu/sezgi ve psikolojiye son derece büyük önem verdi. Türk düşünce tarihinin kırılma anlarına tanıklık eden Tunç, doğal olarak yaşadığı ortam ve koşulların tesiri altında kaldı. Zihin dünyasında Millî Mücadele (1918-1923) ve Cumhuriyet dönemine dair şifreler taşıdı. Tunç bir tarafta modernleşme yanlısı görünürken, diğer yandan radikal devrimlere karşı ihtiyatlı bir tutum sergiledi. Milliyetçi ve muhafazakâr fikirleriyle öne çıktı. Milli kültür temelli bir kalkınma modeli benimsedi. Ancak yenileşme çabalarına tamamen kapalı gelenekçiliği eleştirdi. Entelektüel

çevrelerde “Şuurlu muhafazakâr” olarak tanındı. Cumhuriyet’i kuran iradenin “milli his” olduğu fikrini her ortamda dile getirerek duygu-akıl dengesinin önemine vurguda bulundu. Doğu milletleri arasında bir ilk olma özelliği taşıdığı için yeni Türk devletinin kurulma başarısını “Türk Rönesansı” diye adlandırdı. Atatürk devrimlerine çoğu vakit arka çıkarak manevi referanslarla meşruiyet sağlama gayreti içinde oldu. Nihai olarak Tunç’un fikir hayatı çeşitli bileşenlerden meydana geldi.

-Mustafa Şekip Tunç’un Yazdığı Eserler

Tunç’un doğrudan kaleme alarak bilim dünyasına kazandırdığı kitaplar aşağıda sıralanmıştır:

1- Gülmek Nedir ve Kime Gülüyoruz? 1337/1921. 2- Felsefe Dersleri: Ruhیات; 1340/1924; 2.baskı: 1926; 3. baskı 1929. 3- Felsefe-i Din; 1927. 4- Terakki Fikri: Menşei ve Tekâmülü 1928; (Yeni Harflerle Yay. Haz. Osman Bahadır), 2005. 5- Bugünkü Psikolojinin Verimleri, 1939. 6- Yeni Türk Kadını ve Ruhî Münasebetleri; 1939. 7- Çin Felsefesinin Kaynakları, ‘Türk Tarihinin Ana Hatları’ Eserinin Müsveddeleri, tarihsiz. 8- İptidai Mefhumu ve Üç Zihniyet, (Ayrıbasım), 1940. 9- İnsan Ruhı Üzerinde Gezintiler; 1943. 10- Ruh Yapımız ve Onun Tipleri Bakımından Ahlâk (1942-1943 Üniversite Konferanslarından Ayrıbasım); 1944. 11- Ruh Âleminde; 1945. 12- Fikir Sohbetleri: Yirmi İki Diyalog; 1948. 13- Psikolojiye Giriş; 1949. 14- Psikoloji Dersleri (Terbiye Bakımından); 1950. 15- Bir Din Felsefesine Doğru; 1959.

-Mustafa Şekip Tunç’un Türkçeye Çevirdiği Eserler

Bir ülkede tercüme faaliyetleri, düşünce dünyasının zenginleşmesi adına büyük ehemmiyet taşır. Tunç, bu alanda son derece üretken bir bilim insanı olarak aşağıda künyesi belirtilen eserleri dilimize kazandırmıştır:

1- Geçici (F. Coppée’den çeviri), 1326/1910. 2- Mülâhhas Ruhیات (H. Ebinghaus’dan çeviri), 1335/1919. 3- Hissiyat Ruhiyatı (T. Ribot’tan çeviri), 1335/1919 (Kitap Ruhیات Dersleri adıyla Mustafa Şekip Tunç adına basılmıştır. Kitabın sonunda 32 sayfalık Ruhیات Derslerine Lahika bulunmaktadır.); 2. Baskı: 2 Cilt, 1927. Ruhیات Derslerine Lahika, 1335/1919, bu kitabın ekidir. 4- İhtiraslar Üzerine Bir Tecrübe-i Kalemîye: Ruhیات Bahislerinden (T. Ribot’tan çeviri), 1336/1920. 5- Bergson ve Kudret-i Ruhîyeye Dair Birkaç Konferansı (H. Bergson’dan çeviri), 1339/1923; 2. Baskı: Bergson ve ‘Manevi Kudret’e Dair Birkaç Konferans, 1934. 6- Terbiye Muhasebeleri (W. James’ten çeviri), 1339-1342/1926; 2. Baskı: 1931. 7- Froydizm: Psikanalize Dair Beş Ders (S. Freud’dan çeviri), 1926; 2. Baskı: 1931; 3. Baskı: 1948. 8- Yaratıcı Muhayyele

Hakkında Bir Kalem Tecrübesi (T. Ribot'tan çeviri) , 1932. **9-** Oyun ve Sanat (Delacroix'den çeviri), 1933. **10-** İtiyat Kanunları (Anlatan: Mustafa Şekip Tunç) (W. James'ten çeviri),1934. **11-** Yaratıcı Tekâmülden Hayatın Tekâmülü - Lise Felsefe Dersleri Yardımcı Kitapları: (H. Bergson'dan çeviri), 1934. (M. Şekip Tunç'un daha sonra Yaratıcı Tekâmül adıyla çevirdiği eserin ilk yarısıdır.) **12-** Yaratıcı Tekâmül (H. Bergson'dan çeviri), 1947; 2. Baskı: 1986. **13-** Psikoloji (G. Dwelshauvers'den çeviri), 1938. **14-** Muasır Fransız Psikolojisi (G. Dwelshauvers'den çeviri), 1940. **15-** Gülme (Komiğin Anlamı Üzerinde Deneme) (H. Bergson'dan çeviri),1945; 2. Baskı: 1989; 3.baskı: 1997. **16-** Şuurun Doğrudan Doğruya Verileri (H. Bergson'dan çeviri), 1950; 2. Baskı: 1990.

1.1.1.Dergâh Dergisi

Modern Türkiye tarihi dikkatli bir biçimde tahlil edildiği zaman, basın yayın kuruluşlarının adeta bir akademi işlevi gördüğü sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu yolla kitleler bilinçlendirilmiş ve aydınlar kendi düşüncelerini halka ulaştırmayı başarmışlardır. Özellikle Millî Mücadele yıllarında vatansever entelektüellerin buluşma yeri olarak Dergâh dergisi de büyük bir sorumluluk üstlendi. Dergâh, 28 Nisan 1921 ile 18 Ocak 1923 tarihleri arasında yayımlanan ilim ve sanat mecmuası olarak adından söz ettirdi. Her 15 günde bir basılmaya çalışılan dergi ancak 42 sayı çıkartılabildi. Mesul müdürlüğünü Mustafa Nihat Özön'ün yürüttüğü Dergâh 'ta büyük şair Yahya Kemal Beyatlı (1884-1958) ve onun düşünceleri hep bir adım önde oldu. Dergi en kritik süreçte dahi ülkede bilimsel faaliyetlerin yürütüldüğü imajını vererek, işgalci devletler üzerinden psikolojik bir yıkım havası meydana getirdi. Dergâh, Türk modernleşmesinin mihenk taşlarından biri olarak prestijli bilim insanlarının değerli araştırmalarına yer verdi (Karadişoğulları, 2005: 223). Bahse konu bilim insanlarından biri de Mustafa Şekip Tunç olmuştur.

Derginin yazar kadrosu milli ve manevi değerlerle yoğrulmuş bir sanat anlayışını savundu. Genellikle Yahya Kemal'in kaleme aldığı ve başmakale işlevi gören yazılar dışında şiir, başka yazarların makaleleri, çeviriler, tiyatro, musiki, biyografi, felsefe ile mimari üzerine yoğunlaşmış yazılar yayımlandı. Anadolu merkezli bir milliyetçilik algısına sahip dergide, Darülfünun Edebiyat Fakültesi hoca ve öğrencilerinin ciddi ağırlığı dikkat çekti. Dergâh, tüm Şark/İslam dünyasının ruh, duygu ve düşünce planında yeniden canlandırılmasını hedefledi. Bu doğrultuda Mustafa Şekip Tunç, İsmail Hakkı

Baltacıoğlu ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun kaleminden çıkan yazılara geniş yer ayrıldı. Dergâh, modernite ve mistizmin buluşma yeri olarak nam saldı.

Türkiye’de Meşrutiyet’in canlı kültür atmosferinde bir hayli taraftar bulan pozitivizm ve materyalizm düşünceleri mütedeyyin çevrelerin yoğun eleştirisine uğradı. Dergâh dergisi de refikleri gibi maddeci fikirlerle mücadeleye girişti. Yazar kadrosu milli ve manevi değerleri merkeze konuşturarak özellikle pozitivizme karşı hatırı sayılır bir direnç gösterdi. Bu süreçte Tunç’un dergide yayımlanmış makaleleri Türk düşünce hayatında kritik önem taşımıştır.

Millî Mücadele döneminin “aydın yüzü” nü temsil eden Dergâh’ta seksenin üzerinde şair, hikâyeci, bilim insanı, yazar ve mütercimın çalışmaları okurlarla buluşturuldu. Yazıları ile desteklerini esirgemeyen Yahya Kemal, Ahmet Haşım, Yakup Kadri, Falih Rıfkı Atay, Halide Edip Adıvar, Ruşen Eşref Ünaydın, Abdülhak Şinasi Hisar ve Mustafa Nihat derginin edebi yönünü güçlendirdiler. Ziya Gökalp, Mehmet Fuat Köprülü, Mehmet Halit Bayrı, Hüseyin Namık Orkun, Mustafa Şekip Tunç, Mehmet Emin Erişirgil ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi isimlerse Dergâha Türk basınında saygınlık kazandıran diğer düşünürler olarak öne çıktılar. Türk modernleşmesinin kilit isimlerinden Ahmet Kutsi Tecer, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ali Mümtaz Arolat, Necmettin Halil Onan, Kemalettin Kamu, Şukufe Nihal Başar, Halil Vedat Fıratlı, Hasan Ali Yücel, Nurullah Ataç, Semih Rıfat, Kilisli Muallim Rıfat Bilge ve pedagog Satı Bey derginin ilmi yönünün yükseltilmesi için hayli çaba sarf ettiler (TDV, İsam Yayıncılık).

Bu mütevazı çalışmanın ana teması Mustafa Şekip Tunç’un Dergâh’ta diğer düşünürlerle birlikte yayımlanan bazı yazıları doğrultusunda zihin dünyasının kotlarını ortaya çıkarmaktır. Aşağıda Tunç’un günümüz Türkçesine uyarlanan makaleleri yer almaktadır:

A-İlmin Mebdei veya Umdeleri İtibariyle Kıymeti: Zekâmızın en emin ve en ameli gıdası ilimdir. Bu makale de ilmin mebdei ve umdeleri itibarıyla olan kıymet ve ehemmiyetini tahkik eder. İlim hakikatlerin bilgisi neticesi olmayıp belki bütün hakikatleri idare eden kanunların yani umumi bilgilerin mahsulüdür. Tabiat hakikatlerinin ilmi, umumi bir kanunla intikal eden bir amele-i ruhiye ile mümkündür.

B-Hislerimizin Mantığı: Ruhun kökleri akılda değil hislerimizdedir. Hislerimizi teşkil eden şuur ve akıl değildir. Ancak tenvir edebilir. Hissiyatımız olmasaydı kendiliğimizden hareket etmemize imkan olmazdı. Bütün hareketlerin cevher ve kaynağı akıl ve şuurda

olmayıp hislerimizdedir. Akıl mantığının gayesi makul fikirlere vasıl olmak, hissiyat mantığının hedefi ameli gayelere irişmektir.

C-Müttefiklerimizin Seciyesi Nasıl Keşfedilir: Meşrutiyetimiz siyasi bir inkılap ile başladıktan sonra çok geçmeden milli bir inkılap olmaya yüz tuttu. Bu inkılaplarla beraber kuvvetli seciye ve şahsiyetlerin zuhur etmemesi mümkün olamazdı. Bu seciyelerin mahiyeti üzerinde durulmuştur.

D-Spor İhtirasının Mahiyet ve Kıymeti Sporcularımıza: Birçok spor dalı vardır ve her sporun kıymetleri ayrı ayrıdır. Hakiki spor, sporu spor için sever ve bununla iktifa eder. Spor spor içindir düsturu rehber edilirse fikir ve iradeye, zevk ve hissiyata karışmaktan vazgeçerler.

E- Siyasi İhtiras: Siyasi arzu, kudretli ve mahir bir zekâ ile vardır. Siyaset, menfaat ve gayesini idrak etmiş ve sevmiş cemiyetlerde görünür. Birçok ihtiraslar münferiden yaşayabildikleri halde siyasi ihtiras birçok insanlarla müştereken yapılabilir. Dolayısıyla ehli olanlar olmalıdır ki bu ihtirasın mevzu ve gayesiyle bütün bir memleket alakadardır. En büyük ihtiras ise vatanperverlik olmalıdır.

F-Resim ve Metafizik: Hiçbir sanatkâr tabiatı aynen kopya etmeyi kabul etmediğine göre fizik âlemden başka bir âlem arıyor demektir. Resminde metafizikle sıkı münasebeti vardır. Tabiat sanatkârın en muazzam bir şah eseridir. Yeni ressamalarda tabiatı tahlile koyuldular. Tabiata daha anlamlı bakmaya başlayıp, başka türlü görmeye başladılar.

G-Üç Sınıf: Türklerin İslam dünyasına dâhil olduktan sonra evliyalar, alimler ve gaziler altında tutulan rehber sınıflarının tarihinde bıraktıkları şan ve şöhratlerinin sebeplerini aramak olacaktır. Bilhassa gaziliğin manasını anlamak üzerinde durulmuştur.

H-İhtiyarlar Medeniyeti: Ahmet Haşim'in Mustafa Şekip Tunç ile hasbihalinden ihtiyarlık meselesine dair bir feryattır. Bütün terbiye ve irademiz ihtiyarlıkla yoğrulmuştur. Herkeste bir ihtiyar sakinliği, bir ihtiyar sükûnu var. Her şeyimizi ihtiyarlara göre yapmışız. İlmimizi, musikimizi, idaremizi, felsefemizi hatta dinimizi bile. Nereye bakarsak ihtiyarlar medeniyeti içinde mahsur olduğumuzu görürüz.

İ-Taklitten İbdaa: Taklit türleri milletlerin en renksiz ve tatsız zamanlarıdır. Nedim devri ümmet fikriyle yaşadığımız devrenin son neşesi olmuştu. Ondan sonraki eserlerimizin genelinde neşesizlik ve bir ruhsuzluk vardır. Taklitten ibdaa geçildiğinde yeni bir fikre ihtiyaç vardı. Milletimiz kabiliyetin ilk hamlesini gösterdi. Bugünkü gençliğe düşen vazife bu hamlenin ehemmiyet ve mahiyetine arif olmaktır.

2. SEÇMELİ METİNLER

Rengidir, ikisi de tabiatta olan bu renklerden nasıl ayrılabiliriz?

Meşrutiyetten biri Rum ili örnekleriyle Türkler arasında iki enmuzec türedi: komiteci ve propagandacı... Bu iki insan da esir cemaatlerin adımlarıdır ve esir cemaatlerde hürriyet ve intikam için çalışan bu iki adam; Müstakil milletlerde bilakis mutlakıyet ve zümre tahkimi denilen bin başlı istibdatlara peyşva oluyor. Öyle zamanlar oldu ki mısralarını devrek mevda hisleriyle yazmayan şairler, vatana hıyanet ediyor sanıldı. Çünkü her Türk, her zaman millet ve vatan namına fuzuli bir propagandacı idi. Lokantada yemek yerken ecnebilere ve Hristiyanlara Türklerin yemek yiyebildiğini gösteren bir medeni, mısrasını yazarken Türklerde vahdet olduğunu ispat eder bir numune, giyinirken Türklerin esvaptan haberdar bir millet olduğunu anlatır. Bir manken olmalıydı.

Geniş, serbest, zevkli ve yaygarasız vatanperverlik ve onun kadar serbest, o kadar geniş ve o kadar zevkli milletperverlik: (Tenkil eşkıya) çetelerinden doğan eski dar, boğucu millet ve vatan havası yerine, bu gönüllere ferah verici asıl rüzgarlı havayı (Darülfünunlu) başka kim ikame edebilir?

Ruhiyat

2.1. İlmîn Mebdei veya Umdeleri İtibariyle Kıymeti

Bugünkü mektepli münevverlerimizin bir kısmında bir vakaların (kara kitap) da nice akarsuların durması lazım geldiğine kani olan zihnietti yerine ne dese (ilim) nakaratı kaim olmaya başlamıştır. Bunlara göre ilim mevzuna dâhil olmuş bütün hadisat her türlü şek ve şüpheden azade ve her suretiyle kabil tahkik ve ispat bir takım hakikatlerdir. Binaen aleyh ilim namı altında ne görüp ne okumuşlarsa bunlarda son ve ebedi hakikatleri öğrenmiş olduklarına kanidirler. Bu sebepten ilmin temellerini bir kere olsun tahkik etmek ve gayesini anlamak akıllarına bile gelmemiştir. Bu tasasızlığı ilmin yalnız tatbikat ve ceht ameleyesini meslek edinmiş kimseler yapsa bir şey denmez... Fakat bunu darülfünunlardan çıktıktan sonra en yüksek ve muazzam ilimlerle uğraşan ve bu babdaki mesele helahiyettarlıkla atılmayı bir vazife edilen zevatta yapıyor ki asıl tehlike buradadır. Hâlbuki ilmin masuniyeti arzu etmek ne kadar kolaysa ne cihetlerden müteessir ve hangi ceryanlara mütezarrır olacağını tayin ve takdir etmek o nispette müşküldür. Hele bu kendilerine vazife ad edenler mektep kitaplarının bir derece fevkinde

asar ile iktifa etmek suretiyle ortaya atılırlarsa hem ilme, hem de kendilerine kıymış olurlar ki yazık ve gûnahtır...

Artık mektep görmüş her biliyor ki zekâmızın en emin ve en ameli gıdası ilim olduğu gibi dün yakını malumatımız yine ilimlerde mevcuttur. Bunu ne kadar tekrar etsek yeni ve fazla bir şey öğrenmiş olmayız. Fazla olarak ilmin mevzuu meşhudat ve mahsusat olduğu için inanmak ve inandırmak hususunda taasupkâr ve hararetli müdafaalarda lüzum yoktur. Yalnız bir memlekette baş gösteren herhangi bir fikir veya felsefe cereyanının kıymetini anlayabilmek için ilmin istinatgâhı olan umdelere kadar inerek bina-i ilmin temellerini tahkik eylemek ve ondan sonra mütalaa yürütmek icap eder ki bu yapılmadıkça fikir ve felsefe cereyanları münakaşa ve tenkit edilmiş değil; ancak dedikoduya kurban gitmiş olur. İşte bu makalede ilimin mebdei ve umdeleri itibarıyla olan kıymet ve ehemmiyetini tahkik edeceğiz ta ki bu sekim ve adi müşatemelü ilim namına yapılmasın.

Malumdur ki heves ve zekâmızın alel-ittlak itlaa ve idrakârına (ilim) denemez. Perakende ve hususi bir mahiyette bildiğimiz bütün vakıalar henüz hakikaten ilmi bir kıymet ihraz etmemişlerdir. Hatta bir vakıayı ne kadar iyi tarassud ve ne derece sahih bir surette tahkik ve tecrübe etsek yine hakiki manada ilim yapmış olmayız. Tam manasıyla ilim, vakıaları yalnız iyi tarassud ve iyi tecrübe ve tahkik ile olmayıp belki bunlardan bütün müşabih vakıaları taht-ı inkıyadına alacak kanunlar istihraç etmekle mümkün olur. Mesela bir kap suyunun hararetin taht tesirinde kaynadığını bilmek alelade insanlar için bir ilim olabilirse de hikmetşinas için asla bir ilim değildir. Hikmetşinas, bütün suların aynı şeraitte ve aynı derece-i hararete aynı tarzda kaynadıklarını istihraç edebilecek bir hale gelmeden suyun galeyanı hakkında ilmim var diyemez. Keza garizyatçı bir fertteki teneffüs mekanizmasını bilmekle teneffüs hakkında ilim sahibi olmuş değildir. Belki bu teneffüs mekanizmasının bütün fertlerde aynı suretle vaki olduğu tahkik ve istihraç edildikten sonra derke teneffüs vakıasının ilmi elde edilmiştir. Şu halde ilim, ne kadar çok olursa olsun, hususi vakıaların bilgisi neticesi olmayıp belki bütün vakıaları cem' ve idare eden kanunların yani umumi bilgilerin mahsulüdür.

Demek ki doğrudan doğruya havasımıza çarpan ve zekâmız vasıtasıyla kontrol edilebilen tabiat vakıalarının ilmi, hususi bir vakıadan umumi bir kanuna intikal eden bir ameleyi ruhiye ile mümkündür ki biz buna (istikra) diyoruz. Malumdur ki bir demir parçasının tesir hararetle inbisat ettiğini bir kere gördükten sonra istikra vasıtasına demirin hararetin taht tesirinde daima inbisat edeceğini istinsac ediyoruz. İşte ulum-i tabii'ye istikra denilen bu mantık altıyla inşa olunuyor. Bu alet kullanılmadıkça kâinat hakkındaki bütün

bilgilerimiz rabıtasız ve gayrı kabil idrak bir takım eşya ve hadisat harç ve merci halinde kalır.

Hususi bir vakıadan umumi bir kanun çıkaran bir âlemin istidlalinde daima şu şekilde bir tertip mantıki mündemiçtir: hararet şu demiri inbisat ettirdi; binaen aleyh daima herhangi bir demir parçasını inbisat ettirecektir. Fakat dikkat etmeli ki bütün bu istikrarların tahtında müsattar ve daima aynı şekilde mevcut bir kaziye-i akliye vardır; o da şu: aynı esbap, netacimi tevlit eder, tabi diğerle aynı esbabın aynı neticeleri mantık şeklini alıyor: aynı esbap, aynı netacime maliktir; mademki hararet bu demir parçasını inbisat ettirdi; o halde hararet daima bir demir parçasını inbisat ettirecektir. Bu kıyasta birinci kaziye-i illiyet umdesi, ikincisi: tarassud edilen vakıa; neticede: kanun

Görülüyor ki istikrarın kıymeti illiyet umdesine müstenit bulunuyor. Acaba bu biz bu umdeyi nasıl bulduk ve ne derece tahkik ve ispat ederek kabul ettik?

İllyet umdesine ilk vukuumuz hadisatı tabiyenin tevali manzumesinden aldığımız telkinlerle olmuştur. Mesela birkaç defa aynı tertipte zuhur ve tekerrürünü gördüğümüz...

Dergâh Sahife: 68

Bir sıra hadislerin yine aynı suretle hudus edeceklerini düşünmek bütün insanlarda ve hatta hayvanlarda bile müşterek bir temayül zihnidir.

Mesela bu suyun ısınmaya başladığını görülünce biraz sonra içinde hava habbeleri hâsıl olacağı ve daha sonra köpürüp taşacağı istidlal olunur.

Hatta hadisattaki bu tevali muntazameyi taammüm etmek kabiliyetinin hayvanlardaki mevcudiyetinden istifade edilerek tedripler yine bu temayül zihni vasıtasıyla çalışıldığı herkesin malumdur. Mesela ayının def çalınca ayağa kalkması, burnuna geçirilen halkanın çekilmesinden mütevellit ıstıraba def ve kumandasının muntazaman ve kararen tevali ve tedami ettirilmesiyle temin edilmiştir. Bu üç hadisenin muntazaman tevali ve tekrar eritilmesi ayının zihninde kumanda ve def sesini müteakip şahlanmak lazım geleceğini ve bunların arasında bir rabıta olduğunu itiyadı bir surette istidlal ettirmiştir. Tedrip vasıtasıyla hayvanların iktisap ettiği bu itiyatlar hafızanın muavenetiyle öyle kökleşir ki artık bu itiyatları tevellüt eden hadisatın takibine meydan vermeden daha ilk hadisede netice keşif olunur.

Nitekim mevrus sevki tabiyelerin tekini dahi bu meyhanekitiyle izah edilmiştir. Mesela mutedil iklimlere yazın gelip kışın cenuba hicret eden kırlangıç, leylek ve turna kuşları ve hatta yavruları mevsim değişmeye başlayınca hiç bilmedikleri iklimlere yollanıyorlar, işte bunu izah etmek için dahi aynı meyhanetikitiyle düşünülüyor. Ve denir ki: bu

hayvanlar kendilerinde henüz muhaceret insiyakı kökleşmeden evvel dahi tahammül edemedikleri soğuk iklimlerden er geç kaçmaya mecbur oluyorlardı. Fakat daha henüz kaçmadan soğuğun şedidine günlerin kısalması, yaprakların sararması, buraların sıklaşması, gibi alametler takdim ediyordu.

Binaen aleyh bu alametlerin kararen şedid hava ile tevali etmesi bu kuşlarda kışı vaktinden evvel tahmin ettirecek tedailer temin etti ve bunlar nihayet kökleşerek murut insiyaklar oldu. Demek ki tedrip ile bu sevk tabilerin teşkili aynı mihaniketiyle kabil izahtırlar. Burada tabiatın yaptığı tedrip artık fertikten çıkararak insiyakı ve nevi' olmuştur. Hayvanlarda insiyak halinde bulunan bu istidlal hakiki illiyet umdesi yani ilimdeki illiyet idraki olmayıp bir sıra hadisatın muntazaman ve kararen tevalisinden hâsıl olmuş mihaneki birtakım tedavilerin taammümü temayülüdür. Hâlbuki hâkim illiyet idraki yekdiğerini tevali eden iki hadiseden birinin yekdiğerine fil-hakika yani bil-tecrübe ve bil-ispat sebep teşkil ettiğini tayin ve tahkik etmekle temin edilir.

Görülüyor ki hayvanların insiyakı, illiyet mefhumeyi ancak hadisatın muntazam ve mükerrer tevalisi suretinde idrak ediyor ve bu seviyeden yukarı çıkamıyor. Yalnız insanlardır ki müşahede edilen hadisat metvaliye arasındaki münasebeti hakiki bir illiyet gibi kabul etmenin ne kadar yanıltıcı ve hatalı bir görüş olduğunu mülâhaza edebilmişlerdir. Fakat bu mülâhaza akulame için tabii olmaktan ziyade iktisabı ve cehdi bir ameleyi zihniye olduğu için kuvvetli bir terbiye-i ilmiye alınmadıkça illiyet hadisenin mükerrer takiplerinde veya bütün hadisatı tesadüf yahut bir kudret-i meçhulenin cilvelerinde aramak temayülü daima galebe eder. İşte bu temayülün önüne müessir bir surette geçmek üzere kevaidi (beken) tarafından tespit edilen tecrübe ve tecrib esvalleri vaz' olunduğu gibi bu sayede bu hadiseye takdim eden ahval ve avamlar arasında şe'ni ve fil-hakika müessir sebeplerle hiçbir ehemmiyeti olmayan sebepler tefrik olunabildi. Artık iki vakıanın birbirine merbut olarak zamanda yekdiğerini veli etmeleri birinin diğeri alet olmasını iktiza ettirmeyip tam manasıyla illiyet vukufu, birinci vakıa husul bulunca ikinci vâkıanın husul bulması zaruri olan başka türlü olmasına imkân bulunmayan bir raba'lada görüldü.

Şimdi illiyet sahasının nerelere kadar uzanabildiğini ve âlemde maniyetçilik denilen şeyin ne derece umumi olduğunu tayin etmek iktiza eder.

Hiç şüphe yok ki illiyet ve muayyenet bütün (hükmü) ve (kimyevi) hadiselerde balfen mabliğ umumileşmiş ve bunlardan illiyeti tayin etmemiş hiçbir hadise kalmamış gibidir. Mesela şu yüz derece-i hararete behemehâl ve daima kaynar. Binaen aleyh sebebi teşkil eden mezkûr hararetle neticeyi teşkil eden tahaccür arasında sabit bir münasebet tesis

ettiği gibi galeyanın şeraiti dahi arzu olunabilen tayin ile tespit edilmiştir. Her kim şüphe ederse aynı şeraiti tatbik ederek suyun mayı' halinden gaz haline geçmeye başladığını bizzat ve bil müşahede tahkik edebilir.

Hayatiyet hadislerine gelince mesele güçleşmeye başlar. Çünkü hayatı bir hadise üzerine filhakika tesir icra eden bütün sebepleri bilmek hikmet ve kimya hadiselerine nispetle çok müşküldür. Mesela muvelledun arz bir mikrobun bir hayvan üzerine tarzı tesirini bilmek istediğimizi farz edelim. Mikrobu hayvana telkih ve bil netice zuhur eden hastalığı müşahede ettik. Fakat ikinci bir tecrübe de aynı neticenin tevellüt edeceğine hükmedebilmek için bu tecrübeyi aynen tekrar ederek meseleyi bir de tecrübe ile tahkik etmek lazımdır bu ikinci tecrübeye aynı neticenin elde edilebilmesi behemehâl aynı esbabın bir tekrar kuvveden faale çıkarılmasıyla mümkündür. Hâlbuki tecrübeye nazaran telkih neticesi bir taraftan mikrobun derece-i tasminine, diğer taraftan dahi telkih olunan hayvanın bu zehri derece-i kabulüne tabi' oluyor. Mesela mikrobun zehirlemek kudreti yaşına ve yetiştiği muhitin hararet ve terkibine göre tehalûf ediyoruz. Keza telkih edilen hayvanın bu zehirde tesiri senene, derece-i sıhhatine, garezi ahval mukaddimesine tabi oluyor. Binaen aleyh bir tecrübeyi tamamen aynı sıhhatteki şerait dairesinde tekrar etmek bir-fiil mümkün değildir. O halde hayatı hadiseler mainiyetin hikmet ve kimyada olduğu gibi tayin ve tespitle tayini iş bu hadiselerde ayniyet bulunmaması ve her birisinin diğerinden az çok tehalif etmesi dolayısıyla mustahlidir. Bunun için hayatiyet kanunları maddiyat kanunları gibi kati ve yakını olmayıp takribi ve ihtimalidir. İşte bu sebeptendir ki hayat hadislerinin akılcılık ve sistemciliğe tahammülü yoktur ve yine bunun içindir ki hayat mevzuları yalnız ilmi mücerretle idare edilemez. Behemehâl bir sanatkâr duygusu ve bir (hadis) idraki dahi ister buna binaen madde gibi istikrarlı ve layetegayir olmayan ve bilakis daima dinamik ve mütehavvil bulunan hayat hadiselerine yakından temas edilmedikçe ihtimali olan kanunlar ile hiçbir zaman nüfuz edilemiyor. Hele hayatın daha pek çok müteessir olan ruhu ve içtimai hadiselerine çıkıldıkça aynı tecrübeleri aynı şerait dairesinde tekrar edip ilmi yakının usulü yegânesi olan (tecrib usulü)nü tatbik etmek büsbütün daire-i imkânından çıkıyor. Bunun için gerek ruhiyat ve gerek içtimaiyat yalnız müşahede edilebilen ve tecrübi mümkün olmayan birer (ilm-i tavsifi) mahiyette kalmışlardır. Fil-vaki' (tecrübe) ile (tecrib) tefrik edilmeyince (tecrübi ruhiyat) dan (tecrübeyi ruhiyattan) manasını da çıkarılır ki bundan yanlış bir şey olmaz. Ruhiyatın mevzuu' yani hadisleri harici ve dâhili olmak itibariyle (şeyi') ve (nefsi) iki türlü müşahede ve tecrübeye tabiidir. Bunun için yalnız (afaki) bir ruhiyat iddiasında bulunmak bu ilmin mevzundaki hususiyeti anlamamaktır.

Ruhiyat ve içtimâiyenin henüz izahı bir âlem olamadıkları şöyle dursun elyevm öyle garezi hadiseler var ki hakiki sebepleri alan bulunamamıştır. Mesela rahimi maderde bulunan bir ceninin cinsiyetini tayin eden esbap hakkında henüz hiçbir fikir yoktur. Yalnız istatistik ianesiyle muin bir muhitte ve muin bir zamanda doğacak erkek ve dişilerin azami ve asgari hudutları tayin edilebiliyor.

Görülüyor ki mayiniyetçilik hayatiyet sahasında bile henüz bil-fiil ve müdellel olarak sabit olmamıştır. Bunun içindir ki alan birçok müttetikler kâinatın heyet-i umumiyesinde bir kanun ve ahenk-i umumi olup olmadığında bihakkın şüphe etmekte ve bir kısmı bunu tamamen inkâr etmektedirler. Zaten henüz bil-fiil ispatı mümkün olmayan umumi muiniyetçiliği kabul edebilmek için tabiattaki bütün hadislerin gayrı kabil içtinap ve inkâr esbap ve netayic ile birbirine merbut olarak bir kanun umumi dâhilinde cereyan ettiklerini ve elyevm birçok esbabı göremiyorsak bunun sebebi Âdem mevcudiyetleri olmayıp henüz görüşümüzün kötü ve cehlimizin çok olduğu kanaatini iktisap ile mükellefimiz lazım geldiğini ve binaen aleyh gayrı muiniyetçilik hakikat halde mevcut olmayıp ancak bizim cehaletimize nispetle mevcut olabileceğini söylemektedirler. İşte ilim adamlarında bile illiyet vukufunun en mütekâmil müntehası bu tarzda bir kanaatin kabil-il tecrübe iktisap ve teslim edilmesi lazım geldiğini tavsiyeye müncer olmaktadır.

Vakıa bazı kavanın tabiyeden artık kimse şüphe etmemektedir. Mesela güneşin sabah doğup akşam batacağından ve bütün escam-ı sekilenin merkez-i arzda doğru sükût edeceklerinden herkes emindir. Fakat bunlar tabiatın umumi kanunları olmayıp hususi kanunlarıdır. Bunun için bu tarzda bir ve hatta birçok kanunları kabul etmek bütün hadiselerin mutlak bir muiniyete tabi' olduğuna kani' olmalı behemehâl hiçte istilzam etmez. Görülüyor ki illiyet umdesi bütün ukul-u beşer için henüz ne bedihi, ne de bi-tecrübe tamamen müspet bir kazayı müslimdir. Vakıa birçok tecrübeler bu umdeyi tasdik ediyorsa da aynı umde bütün hadislerde bil-fiil mücerrep olmak üzere ispat ve irade edilememiştir.

Bunun için biz ameli gayelerimizi temin edecek kadar tecrübeler yaptıktan sonra (aynı esbap) aynı netayici tevlit eder, umdesini telkin hadisatla kabul ve bunu bütün hadisatta varit görmekteki ameli bir fayda buluyoruz. Zaten illiyet umdesinin bütün tarih tekâmülü bu umdenin netice-i ispat ve tahkik mahsulü olmaktan ziyade müşahede-i tabiattan mütevellit bir telkin veya hadis mahsulü olduğunu göstermektedir. İptida tevali hadisat suretinde idrak edilen bu umde bil-ahire tekâmül ede ede nihayet şimdi izah ettiğimiz şekli hazırını almıştır.

İşte ilmin bir mevzua halinde kabul etmeye mecbur olduğunu bu illiyet umdesindeki aynı esbap, aynı netayıcı tevlit eder cekmi (ayniyet) ve (şeniyet) meselelerini tevlit ettiğinden mümasıl görülen hadisat arasında ne dereceye kadar illiyet olduğu felsefe de bitmez tükenmez münakaşalara sebebiyet vermektedir.

Hülasa: illiyet umdesi ne bedihi, ne bil-tecrübe müspet, ne de bil-istidlal muhakkak bir kaziyedir; ancak takribi ve mahdud bir surette kabil tecrübe ve tahkiktir. Fakat bu umde kabul edildikçe ulum tabiyenin yegâne altı olan (istikra)da bulunmak mümkün değildir. Binaen aleyh istikra yapabilmek için bu umdenin hendesedeki mevzualar gibi bedahet halinde kabul edilmesi zaruri olmuştur. Bu yapılmadıkça ilmin yapılmasına imkân olmaz. Hâlbuki felsefe bu mecburiyetten azadedir. Bunun için felsefî nokta-i nazar ve görüşler, ilmin nokta-i nazar ve görüşlerinden daima birçok cihetlerde ayrılmıştır. Elhasıl ilmimiz elyevm tam manasıyla sahih ve kati' olmayıp hadisatın şe'ni seyri hakkında takribi bir tasavvurdur.

9 Haziran Darülfünun Ruhiyat Muallimi

20 Temmuz 337 Numara: 7 Birinci sene: birinci cilt

Musahebe

2.2. Hislerimiz Mantiğı

Ruhumuzun kökleri aklımızda değil hislerimizdedir. Geçen asrın sonlarına kadar galip bir kanaatçe hisler fikirlerimizin, bir anda değişen renkleri ya da müphem şekilleri zannedilirdi. Mesela bir şeyin iyilik veya kötülüğü hakkında bir fikrimiz olmadan o şeye iyi veya kötü diyemeyiz zan olunurdu. Hâlbuki daha rahmi maderde bulunan bir çocuk henüz hiçbir fikre sahip olmadığı halde birçok ihtiyaç ve iştahlarla yaşamaktadır. (Arzu) dediğimiz şey ise bu ihtiyaçların şuuru-l şems hallerinden başka bir şey değildir. Arzuların tatmin veya âdem tatmininden doğan hisleri fikirlerin birer gölgesi ad edebilmek için bütün ihtiyaç ve iştahlarımızı unutmak lazım gelir. Fil-vaki yüksek hissiyatımıza fikirlerimizin muavenet ve iştiraki oluyorsa da bu hislerin bile kökleri ve anasırı ihtiyaçlarımızdadır. Fikirler âlem-i hariciden gelir; hisler ise manzume-i azuynamızın intibalarıdır. Birinde ne kadar müşterek ve bitaraf isek diğerinde o kadar gayr-ı müşterek taraf fikiriz; hislerimizi teşkil eden şuur ve akıl değildir. Ancak tenvir edebilir. Hissiyatımız olmasaydı kendiliğimizden hareket etmemize imkân olmazdı. Bütün hayatı hareketlerin cevher ve menbii' akıl ve şuurda olmayıp hislerimizdedir. Zaten hareket etmeseydik ne şuurumuz, ne de aklımız teşekkül edebilirdi. Şuursuz bir hassasiyet

zanda bir imayı andırırsa hissiz bir şuur ma'luc birbirini harlatır. Hissiyat, fikirlerin renkleri olmasaydı çok fikirlerin aynı zamanda çok hisli olmaları lazım gelirdi. Hâlbuki nice büyük zekâların orta bir hassasiyete ve nice büyük hassasların zayıf bir zekâyâ malik oldukları görülmüştür. Nitekim milyonlarca insanı iradesine ram eden büyük muhterislerin çoğu en yüksek fikirliler değildir, bununla beraber hayatın destanı olan tarihe daima büyük muhterisler hâkim olmuştur. Bana kalırsa bunda hiç şaşılacak bir şey yok. Çünkü pek muallak olan hayat, aklın mahdud metnini bildikleriyle idare olunmayı bekleyecek kadar, sabır ve sakin değildir. O daima hareket ve tahavvül halinde bulunduğu için kendisi de aynı sürat-ı hayatiye ile takip edebilecek faal vahdeti ruhlara muhtaçtır; işte bu ruhların ancak büyük muhterislarda görüyor. Hayata yalnız akli hâkim etmek isteyenler mefkûrelerinin muhakkak ki daha çok bekleyecekler be belki de hiçbir zaman göremeyeceklerdir. Hele ki bediiyat, din, ahlak ve siyaset gibi en muğlak batını ve hayati sahalarda hissiyatın mantığı dışında başka bir membâa ve rabıta bulunamamıştır. Fırka, tarikat ve tefrike şimeleri kuvvetlerini hep hissiyattan almaktadırlar. (Yalnız zekâ müşâbehetlerine istinat eden dostluklarla kalbe dayanan uhuvvetler bir kere mukayese edilsin. Bütün dinlerin mükâfatı uhreviyeyi zekâ Muhiplerine bahş etmeyip evsaf-ı ahlakiyeye ihsan etmesi hayatının kavam ve mebnayı beşeriyet olduğunu pek güzel göstermektedir.) Fil-vaki' hissiyatın dahi fikirler gibi safsata ve hezeyanları yok değildir. Fakat asıl ve yüksek hislerimiz sayesinde ki ruhlarımız tefessüh ermekten kurtulmaktadır. Dini, ahlaki, bedimi hislerimizi ruhumuzun bir mel'abe veya hurafesi gibi düşünenler şahsiyetimizin muhallerinden hiç haberdar değillerdir. Hele bu hissiyat-ı Aliye'yi bir hastalığın eseri gibi gören ameli ve mahdudu-ı nazar bazı garizyancılar hayatı içtimâiyenin binlerce ihtiras ve rekabetleriyle zamanlarının ruhların hissini hıfzül-saha ile masum kalabileceği hiçte düşünemiyorlar mı?

Fikirler kabil irca' olmayan ve nevi' şahsına münhasır olmak üzere başlı başına bir âlimi muharrik teşkil eden hissiyatımızın dahi kendine mahsus bir mantığı vardır. Bu ister iyi ister kötü telakki edilsin, hislerimiz gibi kali' olunamayacak bir mantıktır. Akıl mantık buna ne kadar mukim verse de o yine bildiğini okumuştur. Bizim vazifemiz evvel emirde her iki mantığı olduğu gibi tanımaktır: akıl mantığının gayesi makul ve cezri fikirlere vasıl olmak, hissiyat mantığının hedefi ameli gayelere irişmektir.

Biri ne kadar bitarafsâ diğeri o kadar iltizamkârdır. Mesela bir mühendisin hendesedeki gayesi davalarını sahih bir surette ispat etmektir. Hâlbuki bir diplomatik gayesi menfaat-i siyasiye temin etmektir. Fil-vaki' gayelerine vusul için her ikisi de hemen aynı tarzda muhakeme yürütürlerse de hedefleri bir değildir. Diplomat, muhakemelerinde umumi bir

hakikati değil hususi bir menfaati istihdaf eder. Hissiyatın ahlakıyat, siyaset, diniyat, bediiyat, iktisadiyat, gibi sahalarını bilmeyenler bu vadiye yazılmış ve söylenmiş şeyleri akıl mantıkla muhakeme ve telif etmeye beyhude uğraşıyorlar. Hâlbuki bu sahalarda matlup olan hakikatler olmayıp arzular ve itikatlardır. Hissiyat mantığının bu sahalarda hükümrân olması fikir mantığının ilim ve amelin bütün sahalarına kadar uzanamamasından neşet ediyor. Hâlbuki insan, aklın irişemediği veya anlamadığı şeyleri dahi bilmek ve bunlara karşı müessir olmak hususunda gayrı kabil mukavemet bir ihtiyaca maruzdur. Bütün hükümet şekilleri ile ahlak, din ve bediiyat müesseseleri hep kendilerine merbut hislerin kuvvetiyle yaşamışlar ve bunlar ölünce onlarda sükût etmekten kurtulamamışlardır.

(İnsanların birbiriyle anlaşılamamaları kelimelerin manalarında itilaf edememelerinden değil, belki bunlara muhtelif hissiyat-ı izafe etmelerindendir.) velhasıl ilim, ancak akıl mantığıyla hareket edebilir. Ameli hayat ise icaba göre her ikisini de kullanır akli mantık gayesine daha ziyade tahlil ve teni ile vasil olur; hissi mantık ise muhakemelerini tenasüp veya tenafür, itimat veya âdem itimat gibi onu bir hadis yoluyla yapar. Hissiyat mantığında tezat yoktur. İki itikat ya da iki arzu akıl için müstezat olabilirse de hissiyat için pek tabii' görülebilir. Hissiyatımızın mantığı her şeyden evvel hayatın revişine ve mevzunun mahiyetine tabiidir. Siyasi, dini, bedii', ahlaki eserleri okurken bunlarda yalnız akıl mantığını aramak abes ve manasızdır. Hele siyasi muharrerlerin muhakematını arzu-i siyasilerine göre istimal etmekten başka bir şey yapmadıklarını artık bilmeliyiz. Siyaset hikmet ve kimya gibi müspet bir ilim olmadığı için muin ve sabit hakikatlere sahip değildir. Siyasi muharrer mensup olduğu haz pek içtihat siyasiyesiyle kendi mizacına dellallık etmekle mükelleftir; bir siyaseti mümkün mertebeye tarafane takdir edebilmek için muin bir arzu siyasinin dellalı olmamak lazım gelir. Emin olmalı ki hissiyat sahasındaki münakaşa ve mücadelelerde temin ve muvaffakiyet, yalnız izhar hakikatle değil ancak tahavvül hissiyatla mümkün olabilir.

Velhasıl hissiyat hayatın kendisidir. Bunu beyhude yere inkâr etmek ve itham etmektense anlamaya çalışmak çok daha hayırlıdır.

20 Haziran 337 Darülfünun Ruhiyat Muallimi

Mustafa Şekip

Tarih

Bir Vesika

Bundan birkaç sene evvel müsteşrik, Kont Henri de Kastri Fransız hazine-i evrakında şayan dikkat bir vesika-i tarihiye buldu: Fas hâkimi molla İsmail zarfında 1109 sene-i Hicriyesi Şaban’ında (Miladi 1698) o zaman mülteci Müftüyle Fransa’da bulunan İngiliz kralı ikinci (Jack) a yazılmış Arapça bir mektup.

Vesikanın en şayan dikkat ciheti Katolik olan ikinci (Jack) ı İslam’a davet için yazılmış olmasıdır. İkinci (Jack) ın Katolik olması İngiltere’de efkâr-ı umumiyei aleyhine çevirmişti. Bilhassa yüksek memuriyetlere Katolikleri getirmesi ve şurada burada yükselen isyan seslerini gaddarane bir tarzda susturması halkı büsbütün ağzab etmişti. Bundan (Kayyum Duran) istifade etti. Havaalanından hareket büyük bir donanma ile İngiltere’ye geldi. Ve İngiliz tahtını Stuart hanedanının son evladını naz’ etti. Kral ikinci Jack, Fransa kralı on dördüncü Lui nezdine iltica etmeye mecbur oldu. (1688) işte Molla İsmail tarafından mektup yazılması (ikinci Jack) ın Fransa’da misafir bulunduğu zamana tesadüf ediyor.

(Molla İsmail)’in ikinci Jack ile münasebeti (Jack) ın henüz veliaht bulunduğu zamanda başlar. O tarihte İngiliz donanması meşhur korsanlardan (Abdullah bin Ayşe) yi esir etmiş, İngiltere’ye götürmüştü. İngiliz baş amirali olan veliaht korsan reisinin sergüzeştiyle alakadar olmuş ve (Abdullah) ın bela kayıt ve şart memlekete iadesini tevessüt eylemişti. Abdullah bin Ayşe, mola İsmail nezdinde büyük bir nüfuza haizdi. İngiliz veliahdından gördüğü Hüsnü muamele efendisini pek mütehassıs etti. Mola İsmail ikinci Jack’ın biraderi kral ikinci Şarl nezdine bir heyet sefaret gönderdiği gibi muahharen ikinci Jack tahta geçtiği zamanda Abdullah bin Ayşe’yi sefaretle Azam etti. İki hükümdar arasındaki münasebet, ikinci Jack’ın Fransa’ya ilticasıyla hitam bulan 1688 inkılabından sonrada devam etti.

Molla İsmail, mektubunun başlangıcında ikinci Jack’ın biraderi zamanında başlayan münasebeti hatırlattıktan sonra mülteci kralın nazar-ı dikkatini biri dini diğeri dünyevi iki meseleye celp etmek istediğini söyleyerek dini meseleye şöyle başlıyor:

(Evvela bil ki Allah’ı Teâlâ “Celle Celaluhu ve takdisat sıfata ve ismavi”) bu halkı kendisine ibadet etsinler, tevhitten ayrılmasınlar ve hiçbir hususta zatı-l vahiyyetine şirk-i isnat etmesinler diye halka buyurmuştu.

Molla İsmail ba’da Cenab-ı Hakkın kullarına Kemal-ı rahim ve refetinden dolayı onlara emir buyurduğu şeyleri peygamberler vasıtasıyla tebliğ buyurduğunu, peygamberlerin hatimi hazreti Muhammed (s.a.v) Efendimiz olup dini dinlerin en hayırlısı, şeriatı şeriatların efdali ve milleti milletlerin en mümtazı olduğunu, hazreti İsa (a.s.) nında hazreti Fahri âlemin bi’set-i Celilelerini tebşir buyurmuş olduğunu be peygamberlerin

cümlesine iman etmemiz icap ettiğini izah ederek hazreti İsa hakkında Kuran-ı Kerim’de mevcut olan ayet-i celileyi zikrediyor. Ve Yahudilerin hazreti İsa’yı güya asmış oldukları hakkındaki Hristiyan itikadının butlanını o hususta şerefe nazil olan ayeti kerime ile ispat ediyor. Molla İsmail, daha sonra Hazreti peygamber zamanında yaşayan ecnebi hükümdarların bazılarının da dini mübinin ulviyetini tasdik ve takdir etmiş olduğunu, ezcümle Habeş Necaşi’yesinin İslam’a geldiğini, kral Jack’ın nezdinde mülteci olarak mukim bulunduğu(kısır-ı mülköl Rum)un (1) Ceddi dahi hazreti peygamber tarafından irsal buyrulan heyeti sefaretin telkiyatıyla din-i İslam’ı kabul kabule temayül etmiş ise de imparatorluk sevdasıyla İslam olmadığını yazıyor. Molla İsmail Mehdi ve deccalın nasıl huruç edeceklerine ve hazreti İsa’nın nasıl yeryüzüne avdet ederek şeriat-ı Muhammediye ahkâmını icra edeceğine dair izahat verdikten sonra Cenab-ı hakkın İslam dinini din-i hakiki olarak ihtiyar buyurmuş olduğunu, Kuran-ı Kerim’de (Ene-l din.....) buyrulduğunu ve kim imanı nazar ve i’malı fikir eder ve bütün dinleri hak ve akıl terazisiyle vezin eylerse...

(1) Molla İsmail burada Bizans imparatoruyla Fransız kralını birbirine karıştırıyor. Asıl dinin İslam olduğunu tasdik edeceğini beyan ediyor ve krala hitaben Kemal safvetle: işte biz sana bu din-i kavmin efdali hakkındaki ayeti Kur’aniye ve ahdet-i Nebeviye ile delail-i akliyenin bir nebdesini bildirdik. Sende acaba düşünerek dar-ı ahireti dünyaya ve cenneti cehenneme tercih etmek istersen bunun yolu ne olduğunu işte öğrenmiş oldun. Binaen aleyh bu dini aliyiye ittiba ve kelime-i şهادeti söyle bir kimse evvelki ömründe bir defa (La ilâhe illallah Muhammedün Resulullah) derse cennete dâhil olur ve peygamberimiz efendimiz hazretlerinin şefaatine mazhar olur. Diyerek İslam’ı kabul etmesini teklif ediyor. Molla İsmail mutakit ve dindar bir Müslümana yakışan bir hulus ile kralı din-i hakka davet ettikten sonra sözü dünyevi meseleyi naklederek diyor ki: sen küfre dininden kalmak istiyorsan kavmin olan İngilizlerin dini elbette saliba tapanlara ve – rahiplerin çoluk çocuk sahip olmalarına mani’ oldukları halde- ilahlarının çocuğu olduğunu iddia edenlere (yani Katoliklere) mutaba’t etmekten daha ahlak ve daha esirdir. Mektubun bundan aşamasında mola İsmail, milletini ve memleketini terk ederek ecnebi toprağında hakk-ı müsaferet arayan (İkinci Jack)ı bakınız ne samimi bir lisanla doğru yola davet ediyor:

(Vatanından gaybubet ve memleketinden tebaüt ederek ab ve ceddinin milletinden çıkmaya ve kavmin dininden gayrı bir dine salık olmaya sebep ne? Hepimiz delalette olmakla beraber siz İngilizlerin dini küfür ile meşgul olan diğerlerinin (yani Katoliklerin) dininden daha kolaydır. Seni kendi dinine ittiba teşvik eden Fransız zevcenden de

mademki ayrıldın(2) neden hala Fransa da oturarak milletini terk ediyor ve pederinin ve biraderinin mülkünü başkasına bırakıyorsun. Henüz hayatta olduğun halde bir Hollandalının veya bir gayrısının hüküm ve nüfuzu altında kalmasına gönlümüz razı olmuyor. Kavmin ile senin aranızın açılması onların dininden başka bir dine temessük ettiğinden dolayı olduğundan kendilerini terziye ver ve onlara avdet ve rücu' ile yemin bilginiz noksan olmasa ve bahre sevk edecek ordumuz ve ricalimiz olsa idi biz İngilizlerle muhabere eder ve sana memleketine dönmen için yardım etmek üzere asker gönderirdik. Nazar-ı dikkatini bir meseleye daha celp ederiz: Fransız memleketlerinden kurtulmaya bak Portekiz payitahtına git. Biraderinin haremi oradadır. İngiltere'de büyük bir nüfuzu olduğu için o vasıta ile senin ile kavmin arasındaki mesafe kısalmış ve onlarla müdavele-i efkâra yol açılmış olur. Yalnız dikkat et ki...

(2) Molla İsmail, ikinci Jack'ın zevcesini Fransız zannetmekte yanılmıştır.

5 Eylül 337 Numara: 10 Birinci sene: birinci cilt, Dergâh Sahife: 146

Ruhiyat

2.3. Müttefiklerimizin Seciyesi Nasıl Keşfedilir?

Burada hepimizin bildiğimiz en dar-u sathı mahiyetteki seciyesi asla kastettiğim gibi mukak ve zamanda hiç değişmeyen ve daima ayniyetini muhafaza eden mefkûrevi bir seciyei dahi tasvir etmiyorum. En son tahkikat göstermiştir ki her şeyi gibi seciyede ahval ve şeraitin tesiratıyla tahavvül etmekten hali kalmamaktadır. Şu kadar var ki bu tahavvül silik paralar gibi kendine has hiçbir şahsiyeti olmayan renksizlik ve af'al ve hareketlerinde vahdet ve istikrardan eser olmayan (Tavn) ile karıştırılmamalıdır. Kısmen maddi hayatın galebesinden hâsıl olan ve bilhassa büyük şehirlerin uygarlık merkezlerinde mebdulen görülen bu renksiz metavün haluklar arasından gelen bir kuvvete tabi' ve iradelerine sahip olmayıp ya başkaları veya muhit içtimaiyeleri tarafından idare olunurlar. Bunlara tam manasıyla (şahsiyetsizler ordusu) diyebiliriz. Zira renksizlerin kendilerine mahsus hiçbir reyleri ve buna manzum hiçbir iradeleri yoktur. Bunlara isterseniz (İdare-i maslahatçılar)da diyebiliriz ki yegâne gayeleri, ne şartla olursa olsun yaşamaktır. Bilhassa müstebit bir hâkimiyetle idare edilen ve aynı zamanda cahil ve mefkûresiz yaşayan monarşi devirlerinde hâkim olan bir irade olduğundan münevver denilen zümre ya da halkın renksizlikle itsaf etmesi adeta zaruri olur. Hala bu devir devamlı ve uzun bir hayata mazhar olursa renksizlik hemen hemen içtimai bir terbiye

anuzcu halini iktisap eder. Meşrutiyetten evvelki hali bilenler bu çekimi tekzip edemezler zannederim. Sabitlenmiş örf ve adet koyu bir kürenin içinde canlanan cemiyetler dahi herhangi ferd-i seciyeyi (Bidat) ad ettiklerinden umumiyetle bir renge sahip olmak isterler. Nitekim kim bu seviyede cemiyetlerin terbiye ve şahsiyet gayeleri herkesin birbirine benzemesi, yeni hiçbir seciye ve teceddüde meydan verilmesidir. Daha umumi bir görüşle diyebiliriz ki sakit ve rakit bir hayat geçiren mefkûremiz türlü daima seciye fikrine şahit olmuşlardır. Hâlbuki Roma cumhuriyetinin ilk asırlarıyla İslamiyet'in zuhuru, Osmanlı imparatorluğunun tesisi (intibah) gibi intikal devreleri, Fransız ihtilali kebir ve el yevm şahidi olduğumuz Rusya ihtilali daimen yüksek ve kuvvetli seciyelere en müsait devirler olmuşlardır.

Bu şهادetlere kıyasen diyebiliriz ki dâhil bulunduğumuz asır, bilhassa bu hizb-i umumiyenin cihanşümül sarsıntısından sonra, behemehâl yeni bir dönem devresine, pek azim bir inkılabı er geç girecek ve gelecek zamanda bütün mustarip ve bedbaht milletlerde çelik gibi sert ve kati kaynaşmaya başlayacaktır. Bunun ilk alameti Rusya'da ve âlemi şarkta görüldüğü gibi yorgunluk ve sersemlik devirlerini zail olduktan sonra belki bütün cihanı dolaşacaktır. Hele İstanbul gibi cihan siyasetinin muhavveri ve bütün âlemi İslamiyet'in kalbi-kami olan mukaddes bir şehrin mukadderatıyla uyandığı bu zamanlar emin olalım ki binlerce ihtilalciyi seciyeleştirecek ve bu kuvvetli şahsiyetlerin arkasından yek dal ve yek zaban milyonlarca insanlar dirileceklerdir. Bu, öyle bir mahşer olacak ki maddiyatçılığın muayyeniyet ve kuvveti siyasetine güvenerek Atiye sahip olduklarından emin bulunanlar mefkûrelerin hayatın üzerindeki mahiri-l ukul i'cimazını bir daha görecektir.

Meşrutiyetimiz siyasi bir inkılap ile başladıktan sonra ahval ve ilcaatın tesiriyle çok geçmeden milli bir inkılap olmaya yüz tuttu. Yukarıda söylediğimiz kaideyi umumiye burada tatbik edersek bu inkılaplarla beraber kuvvetli seciye ve şahsiyetlerin zuhur etmemesi mümkün olamazdı. Tefrik ve tayinleri tarihe ait olan bu şahsiyetleri göstermek bana düşmez; yalnız on üç seneden beri kuvvetli olduklarını halk ve cemiyet üzerindeki hissi, fikri, iradi tesirleriyle bil-fiil isabet etmiş seciyelere şahit olduğumuz artık kabulü inkâr değildir. Hattı mefkûremiz, hiç olmazsa asgari bir surette tatmin edildikçe müessir vuku-i şahsiyetlerin gittikçe çoğalmasa bu zamanın zaruret hayatiyesi cümlesindendir. Şu halde seciyelilerin çoğaldığı ve çoğalmaya mecbur olduğu bir devir içinde yaşadığımızı düşünerek bu seciyelerin mahiyet asliye ve hususiyet mahallîlerini teşrih eylemek lazım gelmez mi? Fil-vaki' meselenin tam manasıyla bir iki makaleye sığamayacağını takdir

etmekle beraber kendi hesabıma bu husustaki mütalaa ve kanaati mühimma imkân arz etmek lüzumu hissediyorum

Eski sükûn görenek devirlerinin adaletine alışmış olanlar ne kadar hiddet ve hayret gösterirlerse gösterebilirler mefkûre ve hürriyetin zevkini duymuş olan bu günkü hakiki mütefekkir ve mürşitlerimiz seciyelerinin icap ettiği müessir ve faal bir hayattan vazgeçmezler. Binaen aleyh vazifemiz, (aman ki aman, ihtiras bizi mahveder. Bu adamlardan ne zaman kurtulacağız?) gibi vahi ve manasız telkinlerde bulunmak değil belki her hürriyet ve her milletin iktisadisini olan bu kabil muin? en derin hüviyetlerini teşhis ederek gerek onlara ve gerek kendimize karşı bir şuura sahip olmaktır. Bana kalırsa bütün bir cemiyet ve dolayısıyla bütün tarih ve beşeriyete müessir olan ve büyük şahsiyetler ve hatta orta mütefekkir münevverler seciyesinin yalnız his ve irade gibi kuvve-i muharekelerini aramak veya bunları malum olan seciye tasdiklerinden bir yine ithal ederek göstermek bize seciyelerinin bünye ve efalleri hakkında asla malumat vermiş olmaz. Kuvvetli şahsiyetler ister faali, ister hassas, ister mütefekkir ve durgun sınıfa dâhil olsunlar hepsinin efal ve hareketinde nizam olması iktiza eden birer manzume-i ruhiyesi olacaktır ki işte benim aradığım derin ve mahrum seciye bu manzumelerdir. Çünkü erkin ve mütekâmil seciyelerin bünye ve ahvalleri ancak bu manzume-i ruhiyelerde görülebilir.

Seciye, sabit bir faaliyet yada bir hissiyat ise bunun etrafında teşkil olmuş ahenktar bir bünye-i ruhiye vardır ki biz buna (şahsiyet) diyoruz. Tabir değerle seciye, ruhun viladî bir kuvve-i müşkülesi ise şahsiyet, bu yaratıcı ve yapımcı kuvvetin bütün kâinat karşısında aldığı tesirlerin aksi-l amelinden vücuda gelmiş tam bir uzviyet ruhiyedir. Seciyelerimizin bütün tecelliyat ve tahavvülatı ancak bu uzviyet ruhiyenin mahiyetiyle kabul izahtır. Hassas ve mütefekkir insanın içinde yüzdüğü âlemden aldığı tesirlere mukabil tedafü ve tahaffuzu bir takım aks tesirleri vardır ki hareketimizin, muharrem ve samimi nazimleri bu aksül amellerdir. Kâinatın ahenk ve imtizacını ne suretle his ve idrak ediyorsak bu hüviyet bâtinimizde öyle teşekkül ediyor. El hâsıl şahsiyetimizin ruhu kökleri kâinatla aramızdaki münasebetlerdedir. Bu itibarla hepimizin a'mak ruhunda bir felsefe raşimi mevcuttur. Yalnız bu borşım her ferde sayedar cesim bir ağaç haline gelebilecek kadar kuvvetli değildir. Bu sebepten herkesin bir felsefesi olduğu halde hepimiz filozof değiliz. Kâinatın heyet-i umumiyesine karşı müktesip bir ilmimiz mevcut olmadığına nazaran bu kül muazzam karşısında hisseden ve düşünen ruhların kendi arzu ve itikatlarına ram olmaktan başka çareleri olmadığı aşikârdır. Bunun için hiçbir filozof gelmemiştir ki kâinatla arasındaki münasebette kendi seciyesini hâkim kılsın.

Malumdur ki alelade bir ferдин rüyet-i batıniyesi ile filozof rüyet-i batıniyesi arasında iki cihetten fark vardır: filozofların rüyetlerinde şuurlu ve umumi bir fehim ve idrak ile bu idrak ile bu idraki bir manzume haline kalp edecek tür gibi bir kudret ibdai kari olduğu halde alelade fertlerde ne bu derece vazih bir şuurlu, ne de bu şuurdan mükemmel mükemmel bir sistem yapılacak bir kudret terkip vardır. Fakat ne beis var! Aralarındaki fark birinin bil-faal ve izahen mevcudiyeti ise diğerinin bil-kuvve müphemine mevcudiyettir. Binaen aleyh tam manasıyla filozof olmasak da bir felsefe ile yaşadığımız muhakkaktır. Bu hakikat bilhassa münevver ve mütefekkir tabakanın bütün hareketlerinde mevcut ve hatta mahsustur. Kökleri tesiri hayatımızda olan seciyenin vukuat ve ilcaat tesiriyle tahavvül etmediğini iddia etmek hislerdeki hayatiliği bilmemektir...

Sahife:147 Dergâh

Fakat bu zaruri hayati tahavvülleri renksizlerdeki kasti ve tasavvuru idaresizliği ve mütelevvinlerdeki hercai meşrepliği tefrik etmelidir. Bunlarda ne hâkim bir his varda, ne de muin bir şahsiyet vardır. Hâlbuki seçili kimselerde hissiyatın renkleri değişmede mahiyetine asla helal gelmez. Mükerrere cennet veya hastalık gibi afete maruz kala. Fazla olarak seciyelerde tayin etmiş hâkim bir his veya faaliyetin idaresine geçmiş öyle bir şahsiyet vardır ki bu en umumi bir tasnifle ya (maddeci) veya (ruhçu). Seciyesi Bergson'un ilhamlı ve de canlı bir tabiriyle (hayat hamlesi) dersin bu hamlenin tasarruf ettiği bünye-i ruhiye maddeci ya da ruhçu olan şahsiyetimizdir. Buradaki (ruhçu) tabirinden bir vakitlerin nakıs ve iptidai olan ruhçuluklarını kastettiğimiz asla anlaşılmasın. Meseleyi bugün ki şahsiyet ruhlarımıza nakletmek suretiyle bir tasnif yapmak lazım gelirse menbur müttefiklerimizi (mefkûrecilerin) ve (mefkûresizler) diye ikiye ayırabiliriz. Yalnız muhterem bir kısmımız henüz dini mefkûreden başka bir mefkûre tanımadıklarına nazaran bu zümreye mefkûresizler değil elyevm son kararını vermemiş müteredditler sınıfına ithal edebiliriz. İşte bu istinattan sonra renksizler ve metluvanlarımızdan maa'dasının manzume-i ruhiyeleri elyevm birbirlerinin tamamen zıttı bir mahiyettedir ki bana kalırsa bu hal hiçte istiğrab edilecek bir şey değildir. Çünkü insanlar ezelden beri bu iki büyük sınıfa ayrılmışlar ve yekdiğeriyle daima çarpışmışlardır. Bizim vazifemiz bunların hüviyet-i şahsiyetlerine muhayyer olan ahval ve ilcaat karşısında nasıl hareket edebileceklerini anlamak ve bu sayede her iki tarafa karşı şuursuz kalmamaktır. Çünkü bu yapılmadıkça seciyenin zahiri tahavvülatına maruz

kaldığımız zaman şahsiyetlerin dahi değiştiğine hükmederek seciyelerimizin hüviyet-i hakikilerini yanlış tefsirlere uğrattıyor ve neticede aldanan ve aldatan zehaplarla bu yüklerimizi tahrif ediyor ve muhitimizin itimat ve maneviyat kuvvetlerini zehirliyoruz. Hâlbuki mefkûrecilerdeki ruhaniyet ile mefkûresizlerdeki maddiyatçılığın bünye-i ruhiyeleri tahlil ve bunlardaki evsaf-ı umumiye tayin edilince seciye ve şahsiyetin kalpgâhına girilmiş olur ki artık burada ne yanlış görmek, ne de yanlış anlamak vardır. Bunu yapmadan, hangi sınıfa dâhil olursa olsun, seciyelilerimizin içinde yaşamak ve bütün hareketlerinin umumi sebeplerini bularak müstakbeldeki muhtemel şerait dairesinde ne suretle hareket edeceklerini keşfetmek mümkün değildir.

İşbu şahsiyetlerin tafsilatına girmezden evvel uzviyenin mahsulü olan mizacın tahavvülatıyla şahsiyetin tahavvülatı arasında bir ayniyet tasavvur etmek zehabından kurtulmak lazım gelir. Çünkü uzviyetle halet-i ruhiye arasında müspet olarak ancak bir zaman münasebeti vardır. (Dekart) tan beri malum olan muvazat nazariyesinin hakiki kıymeti ilmin müspet mesaisine hadim bir alet olmaktır. Yoksa ruh ile beden arasında ayniyet veya muadeletimesin mevcudiyeti ispat edilmiş bir iddia olmaktan henüz çok uzaktır. İşte ruh ile beden arasında ilmi olarak zaman-ı münasebetten başka bir münasebet bilinemediği içindir ki ruh ile beden tesirat-ı mütekailesin hakkında bi-l zaruri zat iki vicdan felsefi hâsıl olmuştur. Bunlardan birine göre; madde yani beden ruha hâkimdir ve kâinatta maddenin dışında hiçbir kuvvet ve mevcut yoktur. Her şeyin mekayis ve mebnayı madde olduğundan dolayı ruh heyulası fuzuli bir yabancı ve hakkı şayan istihfaf ve istihza bir korkuluktur. Hâlbuki ruhçular maddenin tesiratını inkâr etmemekle beraber mefkûreleriyle bütün kâinatı durağuş eylemek ve maddeyi ruhun bir manevi ad etmekte mısradırlar. Biri ancak gözüyle görünen, elle tutulan şeye inanırsa diğeri hissiyatıyla kavradığı, mefkûresiyle bağlandığı şeylere de inanır. Maddecilerin mefhumlarına nazaran her şeyi kemiyettir. Dünya, madde vahdetinde toplanmıştır. Dünya, bir defa yapılmış ve olmuş bitmiş bir şey olduğu için esas istikrar ve adalettir. Madde gayr-ı kabil imha ve ebedidir. Zaman daima aynıyla tekrar ettiği için tarihte tekerrürden ibarettir. Her şeyin husulü zaruri ve kati muinete tabidir. El-hatta haza mevcut olandan başka hiçbir şey yoktur. Bütün âlim sabit ve müstakar bir namütenahi, tabir diğerle mekândan başka bir şey değildir. Ruh ve ana yok yalnız madde vardır.

Ruhçuların görüşüne nazaran mevcudat yalnız ayniyeti değil gayretleri de muhtevidir. Hayatın esas kemiyet değil keyfiyettir. Âlem bir vahdet değil bir kesrettir. Cihanda hâkim olan laitezlilik ve itaat olmayıp tahavvül ve harekettir. Kâinat olan ve biten bir şey değil sürekli olmak üzere bulunduğu tekevvün-ü daimidir. Âlem bir âlem vücut değil

bir âlem imkândır. Muayyenet yalnız hammadde âleminde cari olup hayat, ruh ve cemiyet şeniyetlerinde hürriyet vardır. Vücut yalnız el-halet haza mevcutlara münhasır olmayıp bil-kuvve mevcudiyetler dahi vardır. Cihanın esası istikrar değil dünya makiyedir. Kabir diğerle esas âlem-i itaat olmayıp faal bir kuvvettir. Maddeden başka birde buna hâkim bir (ana) vardır.

Şimdi bu malumattan sonra seciyelerimizin kalpgâhına yaraşacak olursak en umumi bir görüşle bu iki zıt manzume-i ruhiyenin yekdiğeriyle çarpıştığına şahit olacağız. Artık seciyesini anlamak istediğiniz muin bir şahsiyetin ne olduğunu ve ahval ve ilcaat tekiriyle ne olabileceğini içine girmiş gibi keşfetmek mümkün olabilir zannediyorum.

Darülfünun Ruhیات Muallimi

Mustafa Şekip

Yahya'ya Göre İncil

Sözün Tecessümü

İbtidâh söz vardı ve söz rable beraberdi. Ve söz rab idi. O, İbtidâh rable beraberdi. Her şey onunla oldu ve olan şeylerin hiç biri onsuz olmadı. Hayat onda idi ve hayat insanların nuru idi. Nur karanlıklarda parlar ve karanlıklar onu almadı.

Rabbın gönderdiği bir adam vardı: adı Yahya idi. O şahitliğe geldi, nura şehadete geldi, ta ki herkes onun sözüyle inansın diye o, nur değildi, fakat nur-u şahadet için göründü. Bu nur hakiki nur idi ki dünyaya gelip insanları tenvir eder. O dünyada idi ve dünya onunla yapıldı ve dünya onu kabul edenlere, onun adına inananlara, o, rabbın evlatları olmak kudretini verdi; onlar ki ne kandan, ne etten, ne etin arzusundan ne de insanın arzusundan doğdular, ancak rabden doğdular.

Ve söz tecessüm etti ve rahmet ve hakikatle dolu, bizim aramızda kaldı. Ve biz onun ulviyetini temaşa ettik. Bu ulviyet pederin yegâne oğluna has ulviyetin eşiydi. Yahya ona şahit oldu ve nida etti: benim söylediğim işte budur. Benden sonra gelen bana takaddüs etti, zira o, benden evvel mevcuttu. Ve biz ne aldıkça onun ekmeliyetinden, rahmet ve hakikat İsa ile geldi. Rabbi kimseler görmedi; pederin kucağındaki yegâne oğludur ki onu herkese bildirdi.

İşte Yahya'nın şehadeti; vakteğah Yahudiler, Yahya'ya-sen kimsin? Diye sormak için Kudüs'ten murahhaslar gönderdiler. Yahya ikrar etti, asla inkâr etmedi, Yahya İsa olmadığını ikrar etti. Ve onlar ona sordular. – öyle ise, nesin, kimsin? İlyas mısın? – ve o dedi: asla o değilim – peygamber misin? – o cevap verdi: hayır. Bunun üstüne, onlar ona

dediler: kimsin? Bize söyle. Ta ki bizi gönderenlere bir cevap verelim. Kendine ait fikrin nedir? Ben, dedi; çölde bağırının sesiyim.

(Efendimizin yolunu düzelttiniz)

İdris peygamber böyle dedi. Murahhaslar birtakım farizelerdi. Şöyle bir سوال daha sordular: o halde neden vaftiz ediyorsun? Mademki ne İsa'sın, ne İlyas'sın, ne de peygambersin? Yahya onlara cevap verdi: ben, yalnız su ile vaftiz ediyorum....

20 Teşrin-i sani 337 numara: 15 birinci sene: ikinci cilt, Sahife: 35 Dergâh

Ruhiyat

2.4. Spor İhtirasının Mahiyet ve Kıymeti Sporcularımıza

İhtirasın hissiyat ve heyecanlardan farklı bir hayat-ı tesiriye olduğunu geçen iki makalede (dergâh: numara 11,12) görmüştük. Bugün ihtirasta bence artık on yedinci asırda, Dekart, Spinozza, Malberanş ve Bossonenin anlattıkları gibi hissiyat ve heyecanlar değil belki bütün hayat-ı ruhiyeyi istila eden ve ona çok bariz ve müyemmil bir hedef gösteren kuvvetli temayüller hakla gelir. Ahlakçılarla ruhiyatçılardan bir kısmının ihtiraslara lehtar, bir kısmının aleyhtar olması iki sebepten neşet edebilir. İhtirasa alel-itlak hasım olanlar hayatı akıl ve itidalden ibaret gören ve bunun fevkinde her türlü şedid temayülleri lüzumsuz ad eden kimselerdir. Hayat bu mahiyette görülünce ihtirasın hangi nevi' olursa olsun artık mazmun görülür. Birde ihtirasların menşeleriyle envai' tefrik ve temyiz edilmek veya biri diğerini karıştırarak suretiyle vaki olan görüşlerin verdiği bir takım hükümler vardır ki bu kabil müelliflerin kıymet fikirlerini anlamak için ihtirasların hangi nev'inden bahsettiklerini ve ihtirastan ne anladıklarını bilmek lazım gelir. Çünkü bugün ki mülemmi manasıyla ihtiras: ulvi, süfli, mutavassıt bütün temayüllerden yalnız birinin ruha hâkimiyetiyle ve tefekkür etmemizi kendi umdeleri dairesinde tahvil ederek muin bir hedefe tevciye etmesidir. Yani ihtirasa tutulan bir adamın nefesine ve başkalarına verdiği kıymetler hâkim olan temayüle taban baştan aşağı değişmemiştir. Her ihtiras beraberinde alelade adamlarda bulunmayan yeni berre kitabe-i kayyım getirir ve her şey bu kıymetlerin zaviyesinden görülür. Gıdasını en süfli ihtiyaçlarımızdan en ulvi temayüllerimize kadar alan ihtiraslar olduğuna nazaran mesela ayyaşlık, esrar kişilik, sefahat oburluk gibi süfli ihtiraslarla aşk, haset, kıskançlık gibi mutavassıt, bedii, ilmi, dini, felsefi, sanayi, ticari, vatani, milli, beşeri gibi ulvi ihtirasların kıymetleri tabiatıyla bir olmayacağından her ihtiras hakkında verilecek kıymet-i hikmeti mevzu' bahis olan ihtirasın kıymet-i mahsuslarıyla ölçülmek iktifa eder.

Sefil ihtiraslardan bil-farz ayyaşlık veya oburluğu tetkik edelim: bu iki ihtiras ruhtan gelmeyip münhasıran uzviyetten neşet' ettikleri için iradeye asla iftihar etmeyen behimi ihtiraslardan madundurlar. Hıffî lisanımız zevk-i selimiyle bunlara ihtiras demeğe bile nünezzil etmeyerek ibtilaler tesmiye etmiştir. Bunların tahripten başka hiçbir rolleri yoktur. Elcalleri tamamen hodkâm ve basittir. Ekle denilen maada muhtarısırları elyevm azalmışsa da iptidai muhitlerde halleri sayılacak kadar çoktur. Bir rivayete göre (ziyafetler) oburluk iptilasının içtimai müesseseleridir. Listesini oburlara göre tertip etmeyen ziyafetlerin makbul olmaması bu sebeptendir. Ziyafet düşkünlerinin başında oburları görememek ender tesadüf edilen bir neşr izadır. Oburluk müsabakası geçirmeyen bir çocukluk hayatına güç tesadüf edilmesi çocukların edvar-ı iptidaiyeyi bir müddet olsun yaşamlarından ileri geliyor. Basit muhitlerde oburluk menkıbeleri lezzetle tekrar edilen bir muhasebe zeminidir. Beş okka bozayı defaten içenler, koca kuzuyu bir oturuşta yiyenler bey nü-l avam müşahirde sayılırlar. Bu ibtilallerin ruha incili ve küşayış vermesine imkân yoktur. Gün geçtikçe hayatı tahrip ve ruhu taksir eden ibtilalere fikir ve sanat cereyanları, aile ve memleket muhabbetleriyle meşgul olan mahiyetlerde hiçbir kıymet verilmez.

Dindarlık, vatanperverlik, bedayeperestlik, ilim aşkı gibi ulvi ihtiraslar daimi bir ceht ve gayretle geniş bir zekâ ve buna bunsam ve yüksek hissiyatı istilzam ederler. Mesela en büyük bir âlim vasıl olduğu şahikalara cehaletten başlamıştır. Hâlbuki iyaşla öbür sıhhat-i fikrîye ve bedeniye ile başladığı iptilayı her ikisini söndürmekle nihayetlendirmekten bir başka bir şey yapacak değildir. Birisi kötünden başlayarak kötülüklerin müntehasına koşuyor. Bir ressam bir musikişinas seneler süren mesaiyesinin mükâfatını kazanabilmek için usanmaz ve bilmez bir iradenin bütün renç ve meşakkatlerine tahammül ediyor. Burada istidat asıl olsa da bunu kemaline isal edinceye kadar maruz kalınacak maddi manevi ve müşkülata göğüs germek icap etmektedir. Bunun için büyük ihtirasları yalnız bir muhabbeti Huda veya tabiat ad edip geçirmek madde ile münasebetlerinden bi-haber olmaktır. Madde, hayatın müttefiki olabilmesi için evvel bavul hayat tarafından mağlup edilmelidir. Bunun için yüksek hayat ve yüksek menfaati behemehâl kendileriyle mütenasip azim ve cihetlerle temin olunabilir. Ulvi ihtiraslar hem ferde, hem de cemiyete azamı bir hizmette bulunuyorlar. Sefil ihtirasların ise gerek fert ve gerek cemiyete mazeretlerinden başka bir hayırları olmuyor.

Şimdi (spor ihtirası) nı düşünüyorum. Alelade jimnastiğin hayati muin bir hıfzül-l saha âlemine istinat eden bir takviye-i beden gayesi takip etmek itibariyle mutavassıt bir hayattır. Bu müfit ve muteadil hayatın ihtirasla hiçbir Alakası yoktur. Fakat her ihtiyaç

gibi sıhhati temayülü de bir iptila, bir ihtiras ve hatta bir hastalığa munkalip olabilir. İngilizce bir kelime olan (spor) tabiri bedenın tekmiinden maada birde ruhun terbiyesini istihdaf eden bedeni mümareselerin ihtisası kısımlarına âlim olmuş bir tabir-i umumiyeıdır. Mesela at koşuları, avcılık, balıkçılık, kayak yarışçılığı, boks, eskrim, nişan ve jimnastiklerin envai spor nam umumiyesi altında toplanmaktadırlar. Şu halde bir spor yok, birçok sporlar vardır ve her sporun istidat ve kıymetleri ayrı ayrıdır. Bil-tab' ben bunlardan ben bunlardan bahsedecek değilim.

Spor mücerret ve umumi bir tabir olduğuna nazaran müşahhas olarak ancak sporcular vardır. Bunların tarihte mazbut en büyük kahramanları eski Yunanilerin esatirinden olan mevhum (Herkül) dür. Denilebilir ki sporun en mahirü-l akıl maharet ve harikaları Yunan hayalatının ianesiyle (Jüpiter)in bu gayrı meşru oğlunda toplanmıştır. Sporun mefkûr-i timsali olan (Herkül) efsanesi ile bugünkü spor muharrerlerinden bir kısmının spor methiyeleri arasında çok müşabehet var. Türk, esatirin mantığına tahammül edemeyecek kadar ayrı bir terbiye-i Fikriye'ye sahipken bugün ki spor destancıları sözde daha makul ve hayalat ile bizi sporun ekser-i bahş-i meziyet ve faziletlerine inandırmak istiyorlar. Mahur âlemi (Herkül) ün bazılarından geçirmek isteyen bu muharrerlerin (hıfzül saha) ve fennî terbiye lisanlarına bürünmüş hayyide spor kasideleri artık çok mezc oldu. Bu vazife-i sanatkârların zevk takdirlerine bırakmak lütfunda bulunurlarsa hem başımız rahat edecek hem de hakiki güzelliklerinin ne olduğunu görmeye vaktimiz kalacak.

Spor ihtirasın mebnası ne ilmi, ne bedeni, ne terbiyeyi, ne de sıhhi bir tecessüs olmayıp olsa olsa fert kuvvetten gelen bir iptilayı cismaniyedir. Bana kalırsa hakiki spor muhtarıları sporu spor için sever ve bununla iktifa eder. Sporcularımız aralarında meşhur sporcular görmek istiyorlarsa spor, spor içindir düsturunu rehber ittihaz ederek sıhhate fikir ve iradeye, zevk ve hissiyata karışmaktan vazgeçerler. Kara Ahmet, Kurt dereli gibi eski sporcularımız yanlış kuvvetleriyle mağrur ve pehlivanlıklarıyla iftihar ederlerdi. Her türlü terbiye ve terkinin esasını sporda göstermek sporcular için bir alamet zammedir bu son muharrişleri gibi sporcu dahi ihtirası haricinde alelade bir insandır. Maddi ve manevi güzelliği, kuvvet ve kudreti ancak mevzu ihtirası üzerinde görünür. İhtirasına taalluk etmeyen hususlarda bir sporcu dahi ihtirası üzerinde görünür. İhtirasına taalluk etmeyen hususlarda bir sporcu senden benden ne fazla cesur, ne fazla zeki, ne de fazla iradelidir. En büyük filozofu pek basit bir zekâ aldatabileceği gibi en kavi bir sporcuyu dahi hiç umulmadık bir adam titretebilir! İhtiras, yalnız kendi sahasında kahramandır. Bunun için herhangi bir ihtiras nemcu ve muahizeden müteessir olur, ne de müdafaaya muhtaç kalır.

Evliya Çelebi Seyahatnamesine Dair...

Kayisli Doktor Rıfat Bey dergâhın bu nüshası güzel olduğu kadar umum kararların meraklı cezbeden makaleleriyle tezyin ettiler. Yirmi sene evvelki İstanbul matbuatının en iyi muharriri iken tamamıyla tebaiyet mesleğine vakıf hayat eden bu maruf Türk âlimi henüz tıbbiye talebesinden olduğu senelerde, şimdi ellerimizde gezip merakla okuttuğumuz (Evliya Çelebi Seyahatnamesi) ni Üsküdar kütüphanesinde el yazması olan asıl cildinden istinsah etmişti. Muhalled seyahatnamenin o zaman nasıl istinsah edildiğini ve tabine, sansür edilmeyişine, bil-ahirde imhasına dair olan hatıraları naklediyor.

(Hayat-ı Tahririye)

Hırs ve irfan tarihimizin ebedinde bir siması olan Evliya Çelebiyi ara sıra hayalen uzun ömrünün uzun geşt-u güzergâhları arasında bir yüzünün üç büyük Kıta'sına yapılan Osmanlı memleketleri ile Garp ve şarkın en mühim memaliğinde kala'dan kala 'ya, şehirden şehre, seferden sefere, akından akına koşar görürüm...

Dördüncü Sultan Muradın muazzam sarayında pek nadir şahsiyetlere nasip olan parlak ve çok yüksek bir terbiye gördükten sonra, Osmanlı siyaset ve askerlik tarihinde harikalar göstermiş olan en büyük simaların, malik Ahmed Paşaların, hemen bütün köprülülerin ve o Dordakoşa da bu Cavda yaşamış diğer yüzlerce gayur ve hamiyet kâr Osmanlı serdar ve kumandanlarının teveccüh ve muhabbetlerine mazhar olarak ekseriya büyük bir ihtişam varda, ara sıra dayanılmaz bir sıkıntı ve üzüntü içinde her tarafı gezip dolaşan bu meşhur seyyahın milli tarihimizde...

Bilen ve bildiğini seven ve bunun haricindeki şeylere en az alakadar olan bir şuurdur.

Şiirler peçe-i kahrımda ölürken lerzan

Yeni bir gözleri ahuya Zebun etti felek

Din Yavuz Sultan Selim ihtiras fetihnemesi haricindeki ruhunun zaafını ne güzel ve ne samimi ifade ediyor.

Beni dinlemeye alakaları pek müsait olmayan sporcular en kıymetsiz bir vakitlerinde bu satırları okuyarak biraz düşünmek arzu ederlercesine burada ifade edemediğim pek çok fikirlere kendi tekmilleriyle intikal edeceklerdir. Ümidindeyim.

17 Teşrin-i evvel 337, Darülfünun Ruhiyat Muallimi Mustafa Şekip

Ve bizimle muhaberat ve münasebatı olan cesur milletlerin tarihlerinde karanlık kalmış ne kadar noktaları tenvir ettiği ve medeniyetimizin, evet o zamana göre başlı başına mühim bir gel teşkil eden (medeniyetimiz) in ve terkiyat ve içtima iyemizin en ince ve en parlak iz ve eserlerini ne kadar çok samimi ve renkli bir lisan ile hikâye ve tespit edildiği, çok yazık ki, daha iyice anlaşılmadı...

Evliya Çelebinin gezip gördüğü yerler ve geçirdiği vakıalar hakkındaki meşhudat ve ifadatı evlerinde ve hücrelerinde muin ve malum metinlere istinaden (tasvid sahaf) eden müverrihlerimizin ve kanunnamelerindeki tafsilata kıyas etmemeliyiz... Mühlet eserinin istifadeli sahifeleri arasında tahsil hayatımın altı kıymetli senesi geçirdiğim bu büyük Türkün ne suret neşet ve terbiyesindeki itina ve himmet, ne de telif-i asar hususunda ibda' eylediği yeni ve velut tarz ve usul seyahat tarih ve müelliflerimizin hiç birinde görülemeyeceğine kanığım...

Zamanın en Mümtaz ilim adamlarından tekmil etmiş, edebiyattan, eduvar ve musikiden, bize birçok şen ve derin çehreler ihdas eden tasavvuftan pek ince ve zarif bir tıynet almış ve göğsünde daima milleti ve evliyai nimeti uğurunda en derin tesirler ebleh çarpmaya hazır nezze veya gize bir yürek taşımış olan bu büyük adamı, ben bundan tam yirmi beş sene evvel, Üsküdar'ın Anadolu'ya doğru uzanan تنها bir bucağında Karaca Ahmed'in siyah sürüleri ile Marmara'nın köpüklü dalgaları arasında sıkışmış harap ve asude bir tekenin lahdeleri karşısında, rutubetli bir kütüphane odasına tanıdım. O zamana kadar benimde, Evliya Çelebi ve asarı hakkında bütün bildiklerim Beyazıt'daki eski taş basmacıların tabi' ettikleri yüz yüz elli sayfalık hurafe nameye müstenit idi, O perişan sahifeleri kim bilir hangi zalim bundan belki yetmiş seksen sene evvel Evliyanın ilk cildinde çok kere kerhen o zamanında cari efkâra yem dökmek kabilinden olmak üzere zikir eylediği Bizans ve tabir menkul at ve hurufatından hulâsa suretiyle iktibas etmiş. Ve adına (müntahabat Evliya Çelebi) demiş idi...

Hatta her cildi beş yüzer sahifelik bir matbua-i mühlete takil edebilen on ciltlik Evliya Çelebi seyahatnamesinin Akdam sahibi Ahmet Cevdet Bey tarafından tabiine tespit edildiği sırada birçok salahiyettar kalemlerin bu büyük eser hakkındaki tavsiye ve sitayişlerine rağmen o hurafe namenin hatıra-i nahvastası (Akdam) ın cesur ve mebrur teşebbüsünü kerki gibi tehdit etmiş idi.

Bundan yirmi sene evvel Evliya Çelebi seyahatnamesinin (Akdam) matbaası için taraftan istinsah edilmiş olması büsbütün tesadüf değildir. Hocam ve pek muhterem hemşerim Darülfünun medreselerinden Kamil Necip Asım Bey, Cevdet beyin (Akdam) ını iletirmek ve (mevzua tül-ulum) un tabi' ve neşrinden mutehasıl muvaffakiyeti ve teveccühe umumiye idame etmek ve milli tarihimizin esaslarını teşkil edecek asar ve vesaiki cem ve tabi ettirebilmek için Evliya Çelebi seyahatnamesi hakkında (Akdam) da mühim bir bibliyografya makalesi neşr etmiş idi. Ahmed Mithat efendi merhumda işe karıştı, Necip Asım beyle aynı mevzua dair karşılıklı birkaç makale yazdılar, bu makaleler Evliya Çelebi seyahatnamesi hakkında halkın merak ve teveccühünü celp etti

ve o teveccühün sevkiyle (Akdam) matbaası bu on cildi ceste ve cilt başına birer mecdidiyeye ab üne kaydetmek suretiyle taba karar verdi.

O zaman Evliya Çelebi seyahatnamesinin yalnız bir nüshası malum idi. O da Üsküdar'da Selimiye'de harap bir tekkenin bahçesinde mülkiye nazır-ı esbakı Per tu paşa merhumun kendi namına izafetle inşa ve milletine ihda eylediği küçük kütüphanende idi. (Akdam) için eserin oradan istinsahı coğrafya meraklısı bir zabıt der ahde etmiş idi. Her ne sebepten ise, o zabıttın bu istinsahı başa çıkaramayacağı anlaşılmış. Necip Asım Bey benim talebesinden olduğum leyli asker mektebinden mezun bulunacağım hafta başlarında kütüphaneye kaydederek Evliya Çelebiyi istinsah etmeliğimi teklif etti. Hemşerilerimden ve Darül-âlemin talebesinden Kilisli Abdünnasih Efendi (1) ile birlikte bu müşkül işi deruhte ettik ve 1312 senesinden itibaren her sene bir cildini istinsah ve teslim etmek üzere altı cildini altı senede yazıp yetiştirdik.

Tıbbiye-i askeriye ait debbesindeki tahsilimin üçüncü senesinden itibaren tababet tahsilimin son senesine kadar altı sene mütemadiyen bütün cimalarını Üsküdar'ın sönük evleri ile yıkmak mezarları arasındaki tozlu ve harap bir kütüphanenin rutubetleri içinde geçirdim. (Akdam) matbaasının bu zahmete mukabil verdiği ücret ağza alınmayacak ve hiçbir ihtiyaca tekabül edemeyecek kadar naçiz idi. Büyük sahife tutan bir cilt için yazı defterleri teslim edildikçe ceste tasfiye edilmek üzere yalnız altı lira verebiliyor idi.

Hiç şüphe yok ki bu ücret bütün bir senenin bütün cimalarımı ile iki aylık tatil günlerini Üsküdar'dan Selimiye'ye gidip gelmek ve büyük bir istical ile on saat kadar çetrefil ve ince bir yazının satırları arasında göz nuru dökmek ve Çetin bir meslek tahsilinin haftada bir gün boş bıraktığı istirahat ve teneffüs zamanını feda etmek için cazibeli bir sevk ve şevk vesilesi olamazdı. Bir taraftan kimsesizlikse geçirilmiş güç bir tahsilin mazi ihtiyaçları, diğer taraftan yüksek azim ve himmetin parlak müessirine meftun olduğum büyük Türkün, Evliya Çelebinin eserlerini matbu.

5 Mart 338 numara: 22 birinci sene: ikinci cilt

Dergâh Sahife:146

Ruhiyat

2.5. Siyasi İhtiras

Siyaset ihtirasının bir kanları inkılap ve ihtilal devirlerinde görülür. On dört seneden beri bu ihtirasın sert havası içinde yaşıyoruz da hala politikacılarla mefkûreleri, ikbal

Pereselerle vatanperverleri tefrik eden evsaf ve seciyeleri aramadık. Bugün vatanperver dediğimizi yarın hain-i vatan çıkarıyor, dün mefkûreci dediğimize bugün alelade bir fırkacı diyoruz. Aşiret halinde olsaydık birbirimizi içli dışlı bilecek ve sevk tabiiyle tesis etmiş bir tesanütü içtimai içinde yaşayacaktık. Bugün ki cemiyetlerde ise tesanüt, fikir ve hislerin işti rakını, daha doğrusu bir mefkûreyi iktiza ettirmiyor. Mefkûresiz cemiyetlerde el-siyakı bir sürü tesanütü vardır. Hâlbuki kuvvetli bir sevk tabii ile beraber kudretli ve mahir bir zekâ olmazsa siyasi ihtirasta yoktur. Bu ihtirasın, gerek fert ve gerek cemiyetlerin tarihinde erken husule gelmemesi bu sebeptendir. Hemşerilik muhabbetiyle vatanperverlik aşkı arasındaki fark çok büyüktür. Birincisinden ikincisine geçebilmek için tefekkür ve tasavvur kudreti lazımdır. Siyaset, menfaat ve gayesini idrak etmiş ve sevmiş cemiyetlerde görünür. Siyasi muhtar ıslarda ancak böyle cemiyetlerde zuhur edebilir. Bunların alelade vatandaşlardan farkı sarsılmaz bir azim ve metanete istinat eden muin ve vazıh bir maksada, ince bir maharete, ahval ve icabına intibaka...

Şiir sevebilmek ki, dua etmek, sevmek, ağlamak veya gülmek nev'inden ruhumuzun ta kökünde nazlı hususu ve tabii bir cevherin tecellisidir. Bunu zevk ve hevese göre istenilen tarza sokmak acaba nasıl mümkündür? Aşk değişti mi ki şiir değişsin? Son Türk şairleri arasında fuzuliden biri aşk neşidesine yeni bir ses, yeni bir harf ilave edebilmiş bahtiyar kimdir? Geçen gün, meşhur İtalyan şairi (Petarkî) nin garami şiirlerini okurken son Frenk şairlerinin Sevdavi teraneleri bana o kadar yavan o kadar adi geldi ki, içimden bir kere daha güzellik ve iyilik gibi şiirin de hiç değişmediğine, şiirinde tabii' tecelli yat gibi ezeli vilayet gir kanunlara tabi bulunduğuna bir kere daha kanaat ettim. Bu esrarlı bir meseledir ki elden ele geçer ve her elin tutumuna göre aydınlığı ya pek aşağıdan, ya pek yukarıdan veriyor; alevinin rengi her iklime göre değişiyor, fakat bu daima aynı meşale, aynı ateştir, çünkü daima aynı anasırdan yanıyor.

Müstait bir mülkiyeye sahip olmalarıdır. Yoksa herkes vatanını sever ve herkes müessir ve kudretli bir şahsiyet olarak memleketine hizmet etmek ister. Fakat bu arzuyu besleyecek Kuvayı-ı ruhiye olmadıkça vatanperverliğimiz meflûçtur. Bunun için büyük şairlerimizi nasıl seviyor ve hürmet ediyorsak kudretli siyasilerimize de layık oldukları muhabbeti göstermeliyiz. Çünkü bunlar meflûç olmak nedir bilmeyen bir his ve zekâ timsalidir. İcabına göre kudret melamet, sabrı-u şiddet, cüret ve basiret göstermek siyaset hatıralarının en umumi evsaf iradeleridir. Her şeyin enva' ve ednası olduğu gibi siyaset ihtirasının da (Realist) ve (İdealist) şekilleri vardır.

1-Realist ihtiras siyasi idealiste nispetle daha çoktur. Bunlarda cemiyet ve vatan muhabbetinden başka mensup olmadığı milleti muhafaza, tahlis veya ıslah etmek imkânı

mevcuttur. Bu sebepten hırs-ı iktidar yani iş başına geçmek bu nevi siyaset muhtarılarının en atşın ve en mukavemetsiz arzularını, siyasi mefkûrelerini müdafaa veya elzem ettirmek dahi fikir sabitlerini teşkil eder. Bunlar ruhlarını yükledikleri zaman vatanperverlikleriyle ikbalperestliklerini yekdiğerinin lazım gayr-ı mefariki gibi görülür. O derece ki kendi ikballerini takip ve takviye ettikleri nispette menfaat-ı umumiye ye hizmet ettiklerine kanidirler. Bu ihtiras, İttihat ve Terakki, Taşnakyun, Etnik-i Eterya cemiyetlerinde olduğu gibi siyasi cemiyetlerinde hattı ruhi yeleri olabilir. Bunlarda hasımlarına karşı bir rahmana berkin ve adavet, aralarında sabık-i birahut, nefislerine karşı somut, fakat şaşmaz bir gurur ve nahvet vardır. Asla değişmeyen bir sabit, yıkılmaz bir azim ve sebat; fart-ı kudret en bariz evsaf-ı ruhiyelerdir.

2-Siyasi şahısların idealist olanlarını realistlerden ayıran alamet-i farka ruhlarını açık ve çıplak göstermeleri ve tefekkürlerinde (Serilik) bulunmasıdır. Yoksa mefkûrelerine gözü bağlı merbut kalmak ve her türlü hücumlara mukavemet etmek hususunda birbirlerinden tamamen farksızdırlar. Yalnız ülküler ne kadar gizli kapaklı ise bunlar o kadar açıktır. Onlar mefkûre ile hırs cenahı ne kadar tavam ad ederlerse bunlar ikinci cihete o kadar lakayttırlar. İş başında bulunmayı sevmedikleri için ikbal perestlikleri ve gururları yoktur. Riya ve desiseler ile de müteallik değildirler. Her türlü hodkâm gayelerden münezzeh olan bu mefkûresi muhtarız siyasilere bir kudret-i mütalaadan mülhem oldukları kanaati vardır. Binaen aleyh bütün hayatlarını bu kudret-i mütalaa teslim ve kurban etmekten büyük bir zevk alırlar. Ekseriya zahideler gibi yaşamaya ve mefkûrelerinin zaferi uğrunda her türlü fedakârlığı ihtiyar etmeye amadedirler. İşte ihtiras-i siyasi bu dereceye geldikten sonra artık gayr-ı kabil bir mukavemet bir cazibe olmadıkça kalmayarak vacibi-l itaat bir emri ahlaki ve dini haline gelir. Aşkta behemehâl Behime ti galip gören basit ruhlar münhasıran hususi ve mefkûre olan bu yüksek ihtiras siyasiyi bir türlü anlayamazlar. Her şeyi menfaat-i maddiye ve hususat-ı hissiye ile ölçen bu meflûç ve miskin ruhlar büyük siyaset âşıklarını da behemehâl amal-ı hasise ile taviz etmezlerse ahat edemezler. Hâlbuki bunlar her türlü hırs cahdan münezzeh mefkûre bir ihtiras-i siyasinin tabileridirler.

Her ateşin iman gibi bu nurun da siyasi akidelerinde fevkalade asabiyet var. Bu itibarla mefkûrelerine hizmet hususunda icabında pek katı yürekli de olabilirler ve hatta her türlü cebre ve tazyik bir emri adalet olarak tatbik olunmasına muvafakat ederler. Çünkü iman ettikleri mefkûre-i siyasiyenin bir hakikat mutlaka olduğuna bütün mevcudatlarıyla inanmışlardır.

Siyaset ihtirasını aşk, hasislik, ilim ve sanat ihtiraslarından ayıran hususiyet bu ihtirasın infiradı olmayıp içtimai olmasıdır. Diğer ihtiraslar münferiden yaşayabildikleri halde

siyasi ihtiras behemehâl hempaya birçok insanlarla müştereken yapılabilir; yani mahir bir propagandasız, talkinsiz adama ettirilmeyecek bir ihtirastır. Düşünmeli ki bu ihtirasın mevzu ve gayesiyle bütün bir memleket, milyonlarca insanlar alakadardır. Binaen aleyh dâhili ve harici propaganda yapılmadıkça, yani bir milletin ekseriyet-i azimesiyle alakadar olduğu menafi hayatiye ve içtimaiye her tarafa anlatılmadıkça siyasetin matlubu olan kuvvet ve müzaheret temin edilemez. Bunun için en akil ve durediş siyasiler evvela dâhilden ve sonra hariçten esaslı müzaheretle beslenmeyi asla ihmal etmezler.

Siyasi ihtirasların bilhassa ihlal ve inkılap zamanlarındaki Saffet Kâşiflerinden biri de şiddet ve sürat harekettir. Hatta bu sürat bil-inkıta gittikçe o kadar artar ki muhteris nihayet efradının kurbanı olur. En büyük siyaset muhterisleri inkılap zamanlarında yetişir. Hemen bütün inkılap tarihleri ilk ihtilalcilerin kısa bir müddet zarfında mefkûrelerine kurban gittiklerini kaydeder. Zaten inkılap, hayatın baş döndürücü bir sürati demektir. Bunun için ihtilal nesli az zaman zarfında eriyip gider. Yeni adetler, yeni zevkler, yeni düşünceler muhayyirülukul bir süratle yekdiğerini veli iptidai gibi az zaman zarfında da fevkalade meluf ve cazibedar olmaya müstait bulunurlar.

Gıdasını Münhasıran Milli Zevkten Alan ve İnsan

Sahife: 147 Dergâh

Mutlak bir fedakârlığa, şehadete koşturan büyük ihtiraslardan biri de (Vatanperverlik) dir. Tarihin şehadetine bakılırsa vatan fikri ve vatanperverlik hayali uzun tekâmül-ü siyasi ve içtima iyeden sonra zuhur edebiliyor. Mesela iptidai kalilelerle Yunan'ı kadimin küçük siteleri, kurun-i vüsatının İtalyan kavminler bir zevk-i tesanüt ve arzuyu tahaffuz ve inkişafıla yaşamışlarsa da vatanperverlik seviyesine vasıl olamamışlardır. Çünkü henüz millet ve onun sakin olduğu vatan mefhumeleri tam manasıyla idrak edilmemişti.

Vatanperverlik halet-i ruh iyesi ihtiras siyasiye nispetle çok daha basit ve temiz milli bir hamle-i ruhtur. Siyaset muhtarılarında görülen hırs cah ve menfaat şahsiye alakası vatanperverlikte olmadığı için siyaset muhtarılarının en cesurları ve en salim kalabilenleri ancak vatanperverdirler. Realist siyaset muhtarıları şahıslarının veya fırkalarının hırs cahile bazen memleketinin düşmanlarıyla itilaf ve teşrik mesai edebilecek bir sarhoşluğa düşebilirler. Hâlbuki vatanperverler, politika muhtarılarının bu bedmesenliklerine karşı kahraman göğüslerini yükselterek meydan-ı siyasete atıldılar. Bunlarda Hüsnü Milliye hastalanacak mikroplara karşı kuvvetli bir muafiyet-i ruhiye vardır. Bunun için halis vatanperverlik her türlü şahsi hırlardan tenezzüh edebilen milli bir ruhun timsalidir.

26 Şubat 338 Darülfünun Edebiyat Muallimi

Mustafa Şekip

TARİH

Türk Hâkimiyetinde Museviler-2

Umum Musevi tarihinin, üçüncü büyük felaket olmak üzere, kaydettiği mühim bir vakıa vardır: 1492 senesi Martının 31. günü ıstar edilmiş bir emirname ile kral Ferdinand Katolik ile kraliçe İsabelle bütün Musevilerin İspanya'yı terkini emrediyordu. Böylelikle iki yüz bine yakın Musevi Bahr-ı sefid babındaki memleketlere yayıldılar. Bu meyanda Türk hakanı sultan Bayezid saniyeden bir melce rica ve istirham ettiler. Türk padişahı bunların ricalarını Hüsnü kabul ile taht hâkimiyetinde bulunan bütün vilayetlerin valilerine bir ferman gönderdi ve Musevilerin güzel kabul edilerek terfihini, aksi takdirde ufacık bir tesamühi görülecek valinin idam ile tecziye edileceğini ilave etti.

İspanya Musevileri, bilhassa, Katalonya, Aragon, Navar, Lenon ve hatta Portekiz Musevileri diğer Musevilere, bilhassa işken azlara, karşı kendilerini Naki ediyorlar ve doğrudan doğruya hazreti Davud sülalesinden olduklarını iddia ediyorlardı. Ve fil-hakikat yeryüzüne dağılmış bütün Musevilerde ispanyadaki hem dinlerine Halisi-l Eldem asil gözüyle bakmakta hemen hemen müttefiktiler.

İstanbul Musevileri Türkiye'ye yerleşirlerse şems matbualarının emniyet ve itimadını ve yeni vatanlarının selametini düşünmeye ve bu gayrete kabuldüler. Bütün yerleştikleri şehirlerde halkım sanatkâr ve tüccar kısmını teşkil ettiler. Bilhassa marangozların barut ve döküm hususunda Türklere çok menfaatleri dokundu.

Aynı zamanda doktorluk da hemen hemen Musevilere münhasırdı. Hamon ailesi asırlarca saray doktorluğunu muhafaza ettiler. Salamanın mektebinden yetişme Musevi doktorlar Hristiyan ve Müslüman diğer meslektaşlarından daha ziyade ikbaldeydiler. Sarayda, padişah nezdinde, vezirler ve paşalar yanında makbuldüler. Aynı zamanda tercümanlık da onlarda idi. Muhtelif memleketlerden hicret, onlara bazen nimet yerine geçir ve bu sayede ekmeklerini kazanıyorlardı. Bu İspanya Musevileriyle eşkin az, Asya Musevileri beyanında çok ayrılık vardı. Bütün yerleştikleri şehirlerde ayrı cemaat halinde bulunuyorlardı. Bu hal yalnız onlarla değil hatta kendi aralarında duvardı.

Dergâh Numara: 21

Bir Argonlu Bir (Kordova) veya Bir (Lizbon) Cemaati Havarisine Giderdi.

İspanyol mültecileri İstanbul'la, Selanik, Kudüs-ü şerif, Safed, Edirne, Niğbolu, Bursa, Tokat, Amasya, Şam ve Mısır'a yerleşmişlerdi. İstanbul'da evvelden Museviler vardı, İspanyol Musevilerinin vürudu üzerine tahminen otuz bin kişi olmuşlardı ki o zamana

göre Avrupa da Musevi'si en çok olan şehir demekti. Kırık dört sinagog, yani birbirinden ayrı kırık dört küçük cemaat vardı. Ve her biri diğerine nazaran asıl memleketlerinin adet ve taba yani sicillerini ibadet ve tarz hareketlerini muhafaza ederlerdi. İstanbul'da birçok cemaatler vardı ki yekdiğerinden ahlak ve tebaa içe bil-küllîye ayırdı: Kordoba, Toled, Barselona, Lizbon cemaatleri gibi. Bunlar kendi aralarında hasta haneleri, hayrat haneleri, mektepleri ve müesses at-ı diniye için şahsın saa'y-ı maliyesine göre iane toplarlardı ki buna umum cemaatler bil-istisna iştirak ederlerdi. Museviler Bizans'lar zamanında yeni cami havalisinde oturuyorlardı, Fatih Sultan Mehmet'in davetiyle gelenler Hasköy'e, Bayezid zamanında İspanya'dan gelenlerde balata yerleştiler. Ve buradan Boğaziçi köylerine doğru yayıldılar.

İstanbul'dan sonra Selanik geliyordu. Selanik'te muhitin müsadessizliğine rağmen, muhtelif otuz altı Musevi cemaati vardı. O kadar çok Musevi vardı ki hakiki bir Musevi şehri denilebilirdi. Hatta bir Yahudi şairi, Samuel Üsküda, (Madar İsrail) diye tevsiim etmişti. Çünkü yine kendi ifadesince, Selanik'te, tıpkı Kudüs-u Şerif de olduğu gibi Museviler için emin bir melce idi.

Hatta Selanik Musevileri, bir İspanyol hazine nazariyenin oğlu olan (Donyodasine Oraban Baneska)nın ki peder zamanında servetinin mühim bir kısmını kurtarabilmişti. Sayesinde umumi zengin bir kütüphaneye sahip oldu. Böylelikle Museviler talvud tahkikatına koyuldular. Ve çok mühim dürül-ilim de Yusuf Pasisi, Salamon Kadayru, Samuel Evzeyk, Samuel-Bahri- Yusuf bin Maçya, Salamon Mitrani, Salamon Hazan, İbrahim Seydalvu gibi meşhur, âlim Hahamlar göze çarpıyordu. Felsefe ve ilim niçin bu dürül-ilim de en parlak bir devre yaşadı.

1495 de Haham başı Moşa Kapsalının vefatı üzerine bu makamı Elya Mizrahi (1455-1526) işgal etti. Bizanslılar devrinden kalan bir Musevi ailesinden yetişmiş Elya Mizrahi gayet mütevazı, adil ve tarafgirlikten azade bir kimseydi. (Pado) li...

20 Eylül 338 Numara: 35 İkinci sene: Üçüncü cilt

Dergâh Sahife:162

Ruhiyat

2.6. Resim ve Metafizik

Metafizikğin resimle bağı ve münasebeti olacağı, hele evvelide asla akla gelmez. Hele ki sanatçıların bir kısmı mütefekkir olduklarını bilmek istemezler. Bunların yapıtlarını arının bal yapması gibi ilahi bir selika ile vücuda getirdikleri için asla düşünmeyip yalnız

mülhem olduklarını zannederler. Oysa ki doğa karşısında mütefekkirlerin düşünmelerine ve sanatçıların ilhamları sonuç itibarıyla bir türden olup aralarında yalnızca bir tek farkı vardır. Birinde tefekküre heyecan ve heves yolu ile geçilir. Kâinat karşısındaki filozof mülhaza ve düşünce vaziyetinde ise sanatkâr murakabe ve ilham halinde bulunur. Hayatın en muharrem ve en samimi bir ilmi olan sanatın, felsefeden uzak olan ilim bir yana dursun bilakis felsefenin en ruhhusudur. Zaten hiçbir sanatçı yaşamı aynen kopya etmeyi kabul etmediğine göre fizik âlemden başka bir âlem arıyor demektir. Bu âlem hiç kuşkusuz ki sanatkârın mizaç ve mefkûresi veya bir telakki mahsusası arasından görülmüş manidar bir âlem-i muntahaptır. Asarı sanat yaşayan eserler demek olduğuna nazaran her canlı şeni gibi eser sanatında sistemli bir uzviyeti olması lazımdır. Bu idrak edilmedikçe sanatçıya yaratıcılık payesi vermek manasız bir tevcihe olur. Fil-vaki yaratmanın da dereceleri vardır. Fakat asgari yaratmak bile yine doğaya hiç olmazsa yeni bir şive, küçücük bir anlam ilavesini istilzam ettirir.

Doğanın aynen taklidinin sanatta kabul olmaması o büyük eserin bir eser-i sanat olmadığına bazı heveskârları inandırmış gibidir. Lakin doğayı bu suret ile anlamak sanat, resim, heykeltıraş ve edebiyat gibi sanatlar için en tehlikeli bir delalettir. Çünkü doğayı olduğu gibi kopya ettirmekten men eden hikmet, canlı şeylerin yalnız bir defa yaratılabileceği sebebiyle bunu aynı heyecan ve aynı vezin-i tahsisle bir daha tekrar etmenin imkânı olmadığındandır. Vakıa fotoğraflar tabiatın aynen kopya edilebildiği zehabını verirse de burada kopya edilen tabiatın ruhu, cümlesi, vezni hakikisini değil ancak suret-i camdasıdır.

Birde tabiat en büyük sanatkârın en görkemli bir şah eseridir. Onun hakiki ve tam bediiliği heyeti umumiye sindendir. Gözle ihata edebildiğimiz aksamında ise bu bediliğin ancak bir cüz malûmatı görebiliriz. Hakikat halde nazariyesiz üstat sanat halkı tabiattır. Sanatkârlar bu üstadın eserlerinden mülhem olarak kendi küçük âlimlerini yaratmaya uğraşan küçük mebda'lardır. Tabiatın bediliğinden şüphelenmek eser üstadın gayrı bedii olduğunu değil olsa olsa şakirdin kendini bulmaya başladığını gösterir. Mücerret mefkûrecilerin ibda vasıl olmak için tamamen gayrı şe'ni bir âlim aramaları ve hem mutlaktan başka bir şey değildir. Ulum-u tabiye'nin müşahade ve tecrübe felsefesinden mülhem olan ilk natüralistler dahi tabiattaki bediliğin gayrı kabil teczi tek bir hüsün olduğunu ve bunun bir köşesini yapmakla ancak malul ve nakıs bir güzellik vücuda getirilebileceğini bir türlü anlayamamışlardır. Tam anlamıyla Natüralizm ancak halıkı azamın afak-ı rüyet vebî yapan kudretine irişmekle mümkün olabilir ki buna takat-ı beşer mütehammil değildir, bu sebepten Natüralizm katriyat-ı sanatçıya ne kadar vasi' güzellik

kaynakları arz ederse o nispette den süflileşmek tehlikeleri getirir. Çünkü şeniyetin o mahdut hevesimizle kapısı bizi yavaş yavaş sanattan uzaklaştırır. Tabiat ressam için bir model değil belki özgür telakkilerine ve şahsi heyecanlarına alet olacak bir payan bir hazine-i anasır olabilir. Bu aracı tamamen ihmal etmek isteyen bir ressam tutunabilecek hiçbir nokta bulamadığı gibi kendisini anlatmaya müsaade ve imkân verecek bir vasıtada bulamaz. Şu halde tabiat âleminden delalet edecek sarsılmaz bir rehber ve yapansız istinatgâhı behemehâl tabiinde arayacaktır. Tabiattan hariç bir ayda alizem mevhum bir yokluktur. Zaten âdem kabil tasviriyle değildir. Her şeyi yok tasavvur ederken bile bu tasviri yapan bir şuur vardır.

İlim daha doğru tabirle madde felsefesine istinat eden ilk natüralizmin az bedii olduğu anlaşıldığından üzerine tabiatıyla yeni bir aksül amel olacaktı. Fakat idealizm, romantizm ve rasyonalizmden bıkmış olan resmin artık geçmişe irtica etmesine olanak yoktu. Çünkü tabiat müşahedesinin ne kadar fiyas olduğunu her gün yeni bir muvaffakiyetle ispatlayan ilim hayatı yavaş yavaş ressamı da teshir etti. Bu sebeple şeniyetlerden tamamen ayrılmanın teşkil etmiş olan yeni zihniyetine aykırı geleceği aşikârdı. Nasıl olursa olsun yine en hayırlı umut doğayla kaynaşmaktı. Fazla olarak ilim esrar tabiatı gittikçe derinleşen ve incelen bir tahlil ile her gün bir parça daha fethediyordu. Şu halde bu yeni ressamlarda Natüralistlerin tahlilsiz olarak meşk-i ittihaz ettikleri tabiatı haberleri olmadan tahlile koyuldular. Şeniyetlerde ki ziya, renk ve şekillerin namütenahi tevillerine şahit ola ola bela ihtiyar bu tenevvülerde hâkim olan müessiri temyiz etmeye ve bunun neticesinde gözlerindeki perde yırtılmış gibi tabiatı başka türlü görmeye başladılar. Evvelce...

Sahife: 163 Dergâh

Akıllarına sabit mefhumelerine göre her şeyin muin ve hâkim bir şekli vardı. Hal buna ziyanın cilvelerine teveccüh eden bu nüfuzlu bir dikkat rasyonalizmin şekle verdiği önemin esaslı bir şeyi olmadığını gösteriyordu. Mesela sabah saatlerinde yapılan bir Süleymaniye tablosuyla akşam karanlığında veya ay ışığında tersim edilen bir tablonun renk, şekil ve hatta muini itibariyle birbirlerinden ne kadar farklı şeyler olduğu tezahür etti. İşte bu tecrübe karşısında kalan ressam, şekillerle renk ve bilhassa ziyanın felsefesine düşerek sözle olmasa da fırçasıyla dedi ki: eşya, ziya, hizmetlerine kul haklarına tabi neticelerden başka bir şey değil bunlar bir anda nasıl talahhük ediyorlarsa şekillerde ona göre değişiyor. Şu halde şekiller firari ve muvakkat bir takım tezahürlerden ibaret. Asıl olan yalnız ziya bu kadar fazla taşarsa eşyada da o kadar kesret, muadelet, ihtiraz, faaliyet, şevk ve bereket baş gösteriyor. Ziya kısılinca eşyayı besatet, hüzn, hiffet ve kasvet

kaplıyor. Demek ki zekânın ve aklın bildiği münazır ile ziyanın gösterdiği tabiat arasında çok farklar var. Ziya altında sağlam, metin, mukavemet, görünen eşya karakafta metanetsiz, hafif ve mukavemetsiz kalır. Binaen aleyh şeniyet eşya değil ancak ziyanın uyanlarıdır ressam, aklın kabul ettiği şekiller yerine her an titreyen, layanketi değişen, hiçbir zaman muin bir kalbe girmeyen bir nevi renkleri hayaletler karşısındadır. Bu hayalinler kâh pembe, kâh sarı, kâh mavi, kâh kırmızı ve kâh bunların yüz binlerce kanaatinden ibaret bir takım muallak ziya uyanlarıdır. Öyle uyanlar ki mevsimden mevsime havadan havaya, saatten saate değişiyor. Binaen aleyh resmin mevzuu tabiat ve eşya değil muhtelif ziyaların gayri kabil tehdit ve tayin imtizaç der gibidirler. Gözlerimizin önünde duran ve muin zannettiğim şekiller ziyanın bin bir cilvesi içinde ara sıra titreşen ve zaman zaman değişen hayaletlerdir. Bu sebepten resim edileceğinin bir Süleymaniye yerine ya yüzlerce Süleymaniye veya hiçbir Süleymaniye yok ta yalnız asla kuvveden faale getirilememiş ideal bir şekil etrafında raks eden intiya'lar var. Artık ziyanın tesirlerini bu tarzda metafizik bir nazariyede gören ve dersin ruhunu tabiat karşısında alınan intibalarda bulan bir ressamın gayesi ziyanın fani ve firari cilvelerini tablolarında tespit etmek olacaktır. Bunun için de bir sıra tablolarla bu hakikati teyit etmek icap eder. Nitekim Fransız ressamlarından (M. Klodomone) ziyanın felsefesini resimde göstermek üzere evvelince gayret ve kudretini sarf etmiş ve intibacılar, (empresyonistler) denilen bu mektep bu esaslar dairesinde teşekkül etmiştir.

Rasyonalist ressamlar gözün bir tevessüümü demek olan aklın prensiplerine istinat ederken Natüralistler çıplak müşahedeye empresyonistler ise Basri bir idealizme sarılmışlardır. Vakıa bu mektep, ziyanın bir nevi metafiziğine istinat ettiği halde hiçbir iddiayı felsefede bulunmuş değildir. Fakat dünyayı bir sistem dairesinde görmek ve sonrada bu görgüyü teyit edecek numuneler, misaller göstermek metafizikten başka bir şey midir? Bu felsefi görüş itiraf edilmesine rağmen empresyonistler tablolarında mükemmelen mündemiçtir. Muhtemeldir ki bunların aruzları sadece bazı tesir at-i ziya iyeyi göstermek ve bu tesir at altındaki eşyayı aks ettirmeleri tabiine kendilerinden evvel gelen natüralistlerden daha sıhhatle yaklaşmaktır. Zaten sanattaki teceddüt ve inkılaplar ekser ya hep böyle tabiata yaklaşmak namına yapılmıyor mu? Zaman ve bil-netice ruhlar değişince eski âlim sanattan usananlar öyle bir âlem-i sanatı özlerler ki burada tabiat artık başka türlü tadil ve başka türlü terkip ve ifade edilmiş olsun. Resim, Natüralizm ve Rasyonalizm sahalarında kaldıkça bütün inkılaplarını evvel ba-evvel gözün ve aklın değişen itiyatlarında bulacaktır. Her itiyat bir tabiat-ı saniye olduğuna göre bir itiyattan diğerini geçmek yeni bir tabiata şahit olmaktır. Zaten bütün hayatı inkılapların müspet

gayesi itiyatlarını değiştirmek değil midir? Yemek, içmek gibi vezaif-i zaruriye-i hayattan başka değişmeyen hangi itiyadımız vardır? Hiç korkmayarak diyebilir ki orijinal bir ressam behemehâl yeni bir görüş, yeni bir duyuş ve yeni bir yapış itiyadı halk eder.

Bununla beraber hakikati söylemek icap ederse hiçbir mektep sanat bütün tabiatı bir hamlede ve tamamıyla his ve idrak ederek onun bütün güzelliklerini cem edemez. Her yeni nesil ruh ve tabiatın namütenahi güzellik münbi'lerden inkişaf eden his ve fikirleri nispetinde bir bedi ilik yaranabilir. Nitekim empresyonistler realistlere nispetle özendikleri tabiat daha ziyadar, daha berrak, daha renkli, daha imtiyazlı ve daha havadar bir âlemdir. Görüş ve duyuş tarzları değişince bunları ifadeye vasıta olan yapış tarzları da bil-ta' tahavvüle uğrayacaktır. Bunun için empresyonistler yapış tarzı demek olan tekniklerinin telakki ettikleri âleme hayli sık bir münasebeti vardır. Bunlar renkleri açık, serbest ve çıplak kullanırlar. Natüralistler gibi levanın şiddet ve revnakını tahrif veya izaleye uğraşmazlar. Fırça darbelerini birbiriyle kaynaştırmaya lüzum görmeyip parça parça bırakırlar. şekillerin çevrelerini kuru ve sert çizgilerle habis ve tehdit etmekten hazmetmezler. Eşyanın zati ve mahalli renklerine ehemmiyet vermeyip bu şeyler üzerine civardan aks eden zıyaları düşürürler ve gölgeleri renklendirirler. Tablolarıyla bir fikir ifade etmeyi hiç düşünmezler; Sani ve celali kompozisyonlardan nakarat ederler. Esasen Natüralist olduklarından yine tabiat karşısında çalışırlar. Hakkı ekseriyetinin gayesi celp heyecan bile değildir çünkü tabiatı telfileri beşeri olmayıp zıyı ve levnidir.

Bununla beraber teknikle ruh ve mananın birbirlerinden suret-i kati 'yede layena'ın oldukları anlaşılmasın. Muhtelif teknikler ile pek ala bir his ve bir fikir ifade olunabilir. Yalnız aynı tarzda ifade edildiklerinden aralarında ayniyet olmaz. Mesela tabiatın hilavetini ifade etmek için muhtelif iki teknikle yapılan iki tablodan hilavetlerin çeşnileri yekdiğerinin aynı olmayıp başka başkadır. Birde tek bir teknik ile muhalif hattı mutat his ve fikirler tebliğ olunabilir fakat burada da hissiyatın ihtilafı aynı tekniğe hususi manalar aks ettirir. Tıpkı gözümüzle ruhumuzun münasebetleri gibi. Mesela bir insandaki aynı göz ruhun muhtelif hissiyatına göre başka başka cazibeler aldığı ki ruh değişmediği halde göz birinin düşmesi veya gözlük takılması üzerine eski mana kalmamaktadır. Bu teşbihten istihraç edilecek netice şudur ki sanatta ve bilhassa resimde tekniği ihmal etmek eserin kıymet bediisini rahne dar edecek sebeplerin en mühimlerinden olmasa da pek mühimlerinden biridir. Çünkü hemen bütün büyük resamlarda kuvvetli ve vukuflu bir teknik müşahede edilir. Hatta sanattaki kemalin birinci şartı manevi kudret ise ikinci şartı maddi hirfettir denilebilir.

Empresyonistler tabiatın unutulmuş veya görülmemiş bazı keyfiyetlerini ihya ederken yalnız bir cihete yüklenmeleri dolayısıyla aynı zamanda gerek sanattan ve gerek tabiattan bazı evsafi refi etmişlerdir. İşine bu kusur kendilerinden sonra gelen ressamın şikâyetini davete vesile olmuştur. Evet, vesile diyorum çünkü her yeni nesil yeni bir ihtiyaç, yeni bir temayül ve hatta yeni bir telakki getireceğinden eski nesilde kusurlar bulması doğru olmasa da zaruridir. Çünkü hayat yürüyor ve yürüdükçe değişiyor. Natüralistler empresyonistler istihale ettikten sonra bu nerde (nevi-empresyonist) denilen bir mektebe istihale ediyorlar. Bu mektebin ressamı yalnız tabiat karşısında çalışmakla iktifa etmiyorlar. Kısmen idealizm ve kısmen romantizmin verasetlerini de izhar ederek daha ziyade ahenkler aramaya veya suni kompozisyonlara doğru gitmeye mütemayıl birer natüralist oluyorlar. Bunlarda ziya aynı büsbütün vücut ve huruşa geliyor ve artık resimde şiir gibi söyletmek ve huruf ve kelimatını tespit etmek lazım geliyor. Bunun için de şimdiye kadar istimal olunmuş tarz tersimleri mezc ve tadil ederek sistemleştirmeye ve bu suretle ilham yerine âlemi tersim ve usul tersimi ikame etmeye azim olunuyor. Nevi-empresyonistlerin...

Dergâh Sahife:164

Bunlara (mümkün olan revnak ve şef afiyeti vermek) oluyor. Bu gayeye erişmek için de vasıta, şeniyetlerdeki renklerdeki gayeleri yani bulanık ve kirli renkleri kullanmayıp güneşin hakiki ve temiz renkleri olan tayf-i şemsi renklerine yakın olan sürfeyi gölgelerin tavrıyla kullanmak yani renklerin terkip maddesi yerine terkip basarisini ikame etmek oluyor. Birde resmin tekniği artık şahsiliyetten çıkıp usulü ve umumi yani ilmini olsun deniyor. Ta ki bu ziya abideleri ayinlerine mukim ve kanunini bir şekil verebilsinler.

El-hâsıl bu mektepte ziyade ibadet ediyor ve gözün şehvetinden kurtulamıyor. Yalnız kendilerinden evvel gelen mektepten daha ileri giderek ziyayı maddeden ayırıp büsbütün mücerret ve mesna görmek istiyor. Ecsamın haremine çöken sakbel ve dönük renkler yerine rakabak ve şeffaf renkler tercih olunuyorlar. Siz isterseniz bu yaptıklarınız resim değil süs veya fantezi oluyor deyiniz. Evet, belki de öyle fakat ala im-i semanın inikâsları altında kalmış bir manzaraya şahit olsak dünya böyle görünmeyecek mi? Hem de bu ressamın tasavvur ve telakki ettikleri âlemde ne imkânsızlık ne de ihtimalsizlik var. Mümkün olan bu âlemi bize bir heyecan bedii verilebilecek surette ifade etmeye muvaffak olurlarsa artık ne denilebilir, bu âlemi beğenmiyorsak başımızı çevirip uslu uslu gidebiliriz. Yaratılmış bir şeyi inkâr etmek için beyhude yere çırpınacağımıza o âlemi de başka bir zevk ve rüyet ehline bırakarak kendi bediimizi tatmin edecek resamlara koşabiliriz. Takdirimde aldanma ressam Avni lifi menin (Nefi' mi devrinden bir sahife)si

yeni enperenisizim mesleğinde yapılmış müstesna bir eserdir. Fil-vaki bazı münakıdlara göre bu mektebin ressamaları tablolarına daha fazla şuur vermek istemelerine rağmen daha çok fantezi ve daha serbest bir hayal ilave etmekten fazla bir şey yapmıyorlar. Bir de kompozisyona ve tablonun vereceği umumi fikre bilhassa çok itina ediyorlar. Bu mektebin ziya şef afiyetinden maada resmi manidar kılmak ve en serbest bir muhayyile ile kompozisyonlar yapmak başlıca mefkûresi olduğuna nazaran resimde fazla rehihane cülub değillerdir. Onların arasında da mutediller, muvazeneliler ve hatta vurdumduymazlar bulunabilir. Sanatta bu tenevvüler olmasa idi onun devamlı bir surette yasaması mümkün olur muydu? Her eserde heyecan bediinin behemehâl şiddet ve harareti şart değil sadık ve ihlâsı lazımdır. Mesela Süleyman çelebinin (Mevlut) ü Fuzulinin yanık ve ateşin heyecan bediisinden mahrum olduğu halde sadak ve ihlâsının serin bediiliğiyle şah eserler arasında mevkiini muhafaza etmektedir.

Elhasıl (nevi-empresyonistler) yani yeni intibaa tecillerin birde teknik gayeleri vardır. Bunlar renklerle hatalardan bütün his ve heyecanlarımızı ifade edebilecek bir resim lisanını vücuda getirmek ve bunu tespit etmek isteyerek diyorlar ki: Bir tabloda sükûnu yaşamak için afakı, süruru terennüm için Saîd, hüznü ifade için nazil hataların hâkim olması lazımdır. Diğer bütün hisleri olunca inayette ifade içinde diğer mutavassıt hataları mezc ve terkip etmelidir. Görülüyor ki bu mektepler ressamaları mütenevvi ve manidar elvan o yönünü hatların o yönüyle tasrif etmek istiyorlar. Bil-farz Saîd çizgiler sıcak renkli ve açık gölgelerle, nazil çizgiler soğuk renkler ve koyu gölgelerle tasrif olunacak, ufak çizgilerin sükûnuna da soğuk ve sıcak renklerle soluk ve koyu gölgelerin az çok mükemmel bir muvazenesi inzıam edecek. Bu suretle manalanmış renkleri çizgileri tercüman olmak istedikleri heyecana münkad etmek sayesinde şairler gibi istedikleri heyecanları müşahhas bir hale getirmek bu resimlerin teknik gayelerini teşkil ediyoruz. Şimdilik bu sanatkârların eserlerinde donukluktan ziyade şef afiyet, maddeden ziyade ziya, loşluktan ziyade ab dinlik, durgunluktan ziyade ihtiraz, harabiyetten ziyade şaşa hâkimdir.

Bana kalırsa her sanat gibi resimde başlı başına müstakil bir hayata sahiptir. Hayatın içten dışı doğru nasıl mütemadi bir hamle ve tekâmülü varsa resimde kendi hamlesi olan heyecan bediisini nesilden nesile temadi ettirerek sır ve tekâmülünde devam etmektedir. Henüz ne şiir, ne musiki, ne mimarı, heykeltıraşı tekâmülünü bitirmediği gibi resimde bitirmiş değildir. Bunun için hiçbir sanatın ne ilhamları, ne şekli, ne fikirleri ne de tekniği bitmemiştir. Veraseti ne azam, ne de ihmal etmek. Doğru olmadığını gibi yeni mekteplerde de her şeyi görmek veya hiçbir şey görmemek yanlışır. Çünkü bunlar hayatı

sanatın tabii istihalelerinden başka bir şey değillerdir. Verasette olduğu gibi her yeni mektepte ne mutlak bir tahavvüle gelmiş büsbütün yeni ne de eski mektebinde aynı vardır. Yalnız bunlar arasında da hiç ve tauna doğanlar olduğu gibi maruz ve malul olarak gelenlerde vardır. Fakat hamt olsun ki bu klişeler umumi sanat hayatının sıhhat ve muzafferiyeti için lazımdır. Nitekim Sanayi Nefise'nin cılızlaşmaya başladığını gören cemiyetler derhal ekzoviyetin sanayile çiftleşmeye ve bu suretle milli dehayı sanatlarının sıhhati kurtarmaya çalışan sanatkârlar yetiştiriyor.

Darülfünun Ruhiyat Muallimi

Mustafa Şekip

Musiki

Süleyman Cevat Bey'in Mülakatlarından

Vipilonist Zeki Beyle

Mükellef abartmanın geniş ve biraz loş müdahilinde gözlerim hemen anafor aradı. Merdivenler ne kadar beyaz ve yatık olsa yine uzvunu çıkmak hoş olmuyor. Na çare buna katlanmak lazım geldi. Üstadın vaktinin dar olduğunu düşünerek hızla çıktım zaten kendisi de beni bekliyormuş.

Her görüşümde aynı hattı duyarım, hürmet edilen karşısında kalbe gelen o korku ve muhabbetle karışık his, geniş ve asi elini sıkarken beyazlanmış saçların çerçevelediği yüksek alnın önünde hürmetler eğildim. Beni, ılık sonbahar güneşinin ısıttığı bir odaya aldı ve ortadaki masanın yanına karşısına oturdu. (O kısım az. Modaya geçeceğim.) diyordu. Ellerini kavuşturup sert nazarlarını gözlerime dikerek sualimi bekleyince nereden başlayacağını bilemedim. Aramızda bir dakika sükût oldu. Oda bayağı bir kış odası kadar ılıktı, pencerenin camında sinekler vızıldıyordu. Zihnimde sualleri topladım büsbütün başka bir şekilde olan bu ziyaretimin sebep ve gayesini anlatınca mülakat tarzı cereyanını kendi kendine buluyordu.

İlk cevaplarından anladım ki üstadın içi pek dolu. Önümde, dolmak için sıralarını bekleyen kâğıtlara baktım ve kadı kösüne müttehit hareket vapuru düşünerek mülakat saatini fena intihap ettiğime hüküm eyledim. Sonra her çaba-ı avaz bugün başlamış olmak için suallerime devam ettim.

Nazarlarını hiç üzerimden ayırmadan, ellerinin sert ve asi hareketlerini sözlerine terdif ederek mu 'adi vecihle çabuk çabuk konuşuyordu. Kısa ve vazıh cümleler, seri telaffuzuyla keskinleşen kelimeler konu şevşine çok şahsi bir eda veriyordu. Sözlerini kaçırmamak için kelimeleri yarım yamalak yazarken nehte noğraki bilmediğime rağmen

sifler ettim. Her ne valma cevabi yeti verdikten (Başka? Başka?) diyor acele ediyordu. En mühim sualimi soracağım anda kalktı dışarıya çıktı. İçimden ah şu menhus vapur! Dedim ve duvarlara göz gezdirdiğim süslü kafasının içinde sevimli kanarya çıtırdatıyordu. Zeki Beyin (her akşam kalemi elime alınca o da ötmeye başlar) dediğini hatırladım. Ben kanaryaya bakarken üstatta gelip yerine oturmuştu. Fakat artık fazla işgal etmek istemedim başka bir gün için rica ettim. Pekiyi tanıdığım tavırla...

5 Teşrin-i sani 338 numara: 38 ikinci sene: dördüncü cilt

Musahebe

2.7. Üç Sınıf

Musahabenin mevzuu Türklerin İslam dünyasına katıldıktan sonra evliyalar ve gaziler ile alim nameleri altında tutulan rehber olan üç sınıfın tarihinde bıraktıkları şöhret ve şanlarının sebeplerini aramak olacaktır. Bursa ve İstanbul'u dolaşan bir seyyah, gözüne çarpacak en büyük mezarların gazilere, daha küçük olanlarının evliyalara ve sonra ulemaya ayrıldığını görecektir. Bu mezarlarda bulunanların dünyadan göçüp gittikleri yıllar geçmesine rağmen diriler gibi her gün ziyaret edilmeleri öldüklerine en net bir delildir. Badel-Mevt yaşayan bu mezardakiler ne yapmış olmalı ki hala bu derece zinde ve müessirdirler? İnsanın ölmesine rağmen yaşayabilmek için kalanların ruhuna sürekli bir hayat akıtabilmesi lazımdır. Acaba bu yaşayan ölüler bize bunu nasıl yaptılar? İşte bir soru ki cevabı bulunabilirse tarihimiz daha aydın bir şekilde görülebilecektir.

Gazilik anlamını anlamak için kaynağı olan devre kadar irca nazar etmek lazımdır. Malumdur ki İslamiyet ülküsü onurlu kâinata kalbi yarılmak suretiyle Cebrail tarafından men taraf ah-u ilham olunmuştur. Bu dakikadan itibaren bütün varlığını hakikat ve hak ile dolu gören Seyyidül Enbiya Alay-ı hak için evvela arafta ilahi coşku ve aşk saatleri geçirmek suretiyle nefsine karşı mücadelesini yendikten sonra kavlin müşahedelere kifayet etmemiştir. Yeni bir hayatın meçhul ihtimallerini gözlerine kestiremeyen hemşerileri azim bir kararlılıkla bu büyük mücahidi alay ve küçük düşürme ile bir müddet de baştan çıkarmaya teşebbüs ettikten sonra yolundan ayıramayacaklarını görünce ölüm tehdidi ile doğup büyüdüğü sevgili Mekke'sinde yaşatmaya testi ettiler. Fesat ve cahilin bu akur soleti karşısında artık sözden fiile geçmekten başka çare kalmamıştı. Tanrıları ile birbirlerini yemekte bir zevk-i vahşet bulanlar hazreti Muhammedin gösterdiği asayiş, adalet ve vahdet şahikalarına bakarak yollarını bulacaklarına nifak ve şikârın girdaplarına

düştüler. Onlar bu havasız ve zehirli girdapta cüretkârından haberdar değildiler. Böyle bir çevrede ülküyü yalnız enfesi bir şekilde ekmek ile yetinmek çok nazarı bir hareket olurdu. Yeni ilmin ve milli mefkûrenin şuurlu hamlesiyle bin bir tehlike ve ıstırap neticesinde doğan yeni Türkiye'nin kurtuluş zaferini tesidi için Darülfünun heyetiyle birlikte Bursa'yı ziyaretimizde gerçekleşen davet üzerine 12 teşrini evvel pazartesi gecesi mektebi sultani de yapılan bir muhasebedir.

Peygamberlerin içinde eşyanın mahiyetine ve ruhiyeye en iyi hâkim olması dolayısıyla onursal kâinat, İslamiyet ülküsü faal ve harekete geçirmeden rahat edemezdi. Bunun için İslamiyet ülküsünün faaliyet devri cehl ve inada karşı bil-fiil (gaza) etmek olmuştur. Nitekim kendine has ve hilekâr bir adam olmaktan çok uzak bulunan Hazreti Muhammed'in gösterdiği ilk sahabeler hep kendisi gibi sarıldığı ülkelere faalen çalışabilecek kimselerdi. İşte bu imanlı faaliyet lüzumdur ki İslamiyet'te en yüksek payeyi gazilere vermiştir. İlk gaziler ülkülerini kazanıp muzaffer kılmakla en önce yaptıkları toplumsal inkılap müttehit bir Arap milletiyle müstakbel ve emin bir (Darüislam) vücuda getirmek olmuştur. Kan ve can pahasına kadar gidilmeden ülkülerinin kendiliğinden zafer olacağına inanmak saflığına İslamiyet hiçbir vakit inanmamıştır. Ülkü düşmanı olan (deccal) hortlağı insanların arasında bir dakika bile eksik olmadıkça bu canavarı sözle ve nasihatle yetiştirilmek hiç kimsenin yed kudretinde değildir.

İslamiyet ülküsü evliyalari ile şeytanın en azı dişlerini kırdıktan ve emin bir darül-islam vücuda getirdikten sonra vicdanları fethedecek evliyalar yetiştirmeye başlamıştır.

Ruhun en ince kuyuntularına hâkim olan eski evliyalar gazilerin fethettikleri diyarı İslam'ı en hücre köşelerine varıncaya kadar temiz ve hür vicdanlarıyla pakladılar. Bunların gösterdikleri maddeden feragat varıncaya itibar yavaş yavaş diyarı İslam'ın her köşesinde birer çırağ erdemi yaktı. İşte bu erdem çırağları alan evliya türbeleri namıyla evlerimiz arasındaki ve mahallelerimiz içinde yaşıyorlar. Bunların yüreklerde bıraktıkları anılar ne kadar derin olmuş ki en güzel ve en içten temenniler hala Cenabı Haktan yine bunların istekleriyle üretilmek isteniliyor. Darül-İslam'ı yayan gazilerden sonra (darü-vicdan) ı yayan bu evliyalar hizmetlerinin ulviyetleri sayesinde ikinci derecede ziyaret edilen türbelere mazhar olmuşlardır.

İslam'ın vicdanı ve vatani kurulduktan sonra ümmet arasında birlikte bütünlük temin edecek bir mütefekkir zümreye ihtiyaç vardı. İşte bu ihtiyacı da (ulema) yerine getirdi. Evliyanın, akıl mantığından ziyade hislerin mantığına istinat eden terbiyeyi ruhlari muhtelif zaman ve çevrelerde muhtelif akımlara tabi olmak zorunluluğunda bulunduğu

için bunların arasında tazelmülk edecek birlik ve umumi bir Şiraze-i itikat ve düşünce elbet lazım olacaktı. Özellikle arta kalan itikattı kadime ile rakip dinlerin muhtelif maskeler altında vicdan İslamiyet’i kemirmek hususundaki etki ve tesirleri nazar-ı dikkate alınınca İslamiyet’in ülküsü mantık ve akıl alanında dahi muzaffer olması lazımdı.

İşte İslamiyet’i mantık ve akıl alanında muzaffer kılmak için müşahade edenlere (ulema) şanı verildi. İslamiyet ülküsü bu üç derece cihadını bitirdiği zaman üç yüz elli milyonluk bir insan kitlesi kendisine bent etmiş bulunuyordu.

Bu azim-i müşahadenin tabii’ bir aksü-l ameli bir yorgunluğu behemehâl gelecekti. Öyle ki bu yorgunluk üç dört yüzyıl önceden başlamış ve bugüne kadar devam etmiştir. Ne var ki İslamiyet’in bu yorgunluğu esnasında akıl yerine tecrübeye ve gözlemlemeye müstenit müsebbip ve ameli bir zekâ beşeriyetin bir köşesinde yanmaya ve bu yeni hareket-i Fikriye’den beşerde yeni kuvvetler dönmeye başlamıştır.

Büyük dinlerin terbiyesiyle büyük ülkülerinin zevkini alan beşeriyet müsebbit bir zekâ ile de mücehhez olmaya yüz tutunca bu sefer zekânın ülküsüne yani medeniyet ihtirasına tutuldu. Dini ülkünün hedefi medeniyeti tabiata hâkim bir medeniyet olmaktan ziyade ruhları birleştirip kuvvetlendiren bir medeniyetti. Sırf dini medeniyet İslamiyet’te olsun Hristiyanlık ve Musevilikte olsun artık haddi kemalini bulmuştur. Bunun için evyem gazilerden maada ne evliyalara ne de ulemaya karşı önemli bir ihtiyaç kalmamıştır. Bugün İslamiyet’in münhasıran dini hiçbir faikiyetten çekincesi yoktur. Çünkü bu sınavı muvaffakiyetle çoktan atlatmıştır. Gerek mantık gerek akıl gerek ilim ve felsefe karşısında İslamiyet’e karşı rekabet edebilecek bir din yoktur. Öyle ki en uzak koşullarda nerstiyaz yeşerenlerin Kenan itikatlarıyla sabitlenen muvaffakiyetsizlikleri meydandadır. Bundan başka herhangi bir dini medeniyetin asarıyla münhasır İslami medeniyetin asarı mukayese edilince sönengilerin geri kalması şöyle dursun aksine birçok yönlerde daha orijinal ve daha zengindirler. Son asırlara gelince beşeriyetin sarıldığı yeni bir ülkü doğmuştur ki bu ülkü dini ülküyü ihmal etmek şöyle dursun aksine onu en şerefli ve en kıymetli bir hatıra-i mazi ve en kutsi bir ümidi gelecek olarak kalplerde koruma altına alarak bir zevk Cavidan’ı duyar. Gazilerin vazifesi bir vatan meselesi olduğu için milliyetçilik devrinde dahi beynül-mal desatir-i hukukiyede mevcut ve meri olmadıkça bunlar eski kıymetlerini tamamen muhafaza edeceklerdir.

Millet ve medeniyet mefkûreleri hayat ve tabiata karşı azami derecede muzaffer olmayı icap ettirecek bir gaye olduğundan artık akıl ve nakil ilimlerinden ziyade tecrübe ve müşahedeye müstenit yeni ilmin saltanatına tabiat etmek bu saltanatı yaşamak ve

yaşatmak zarureti hâsıl olmuştur. Bu temin edildikçe millet mefkûresi değil olsa olsa millet politikası ihtikârı vardır. İşte gençler dâhil olduğumuz yeni hayatta çok muhtaç olduğumuz şeyin ihtisas olduğunu hiç unutmayalım. Artık kırkambar âlimliği gevezelikten başka bir şey değildir. Milli medeniyetin evliyalı iptidai muallimlerdir. Bunlar en ücra köşelerde hür ve mabut yaşamak için tabiata zebun olmanın hazırlıklarını yapmakla mükelleftirler. Bu devrin uleması da artık ilahiyat uleması değildir. Bugünün hakiki âlimleri yeni ilmin esasatına göre yetişmiş mütehassıslardır. İyi bir doktor, iyi bir hukukçu, iyi bir mühendis, iyi bir hikmetşinas, iyi bir kimyager iyi bir filozof gibi...

Kim ne derse desin ihtiyacına çaresiz olacak hakiki dallar bunlardır. Nitekim hakikat el yevm kendiliğinden tezahür etmiş olduğu halde yalnız dikkat etmiyoruz. Değil yalnız Türkiye de bütün cihan-ı İslam'da bugün kaç ilahiyat uleması vardır? Bu Nedret bakımsızlıktan veya ihmalden hâsıl olmuş bir netice değildir. Bilakis yeni hayatın tabii' ve gayr-ı kabil içtinap bir neticesidir. Bu hususta ne kadar sinai gayret sarf edilse eskisi gibi ilahiyat âlimlerini çoğaltmaya artık imkân yoktur. Çünkü ihtiyaç yoktur.

Gaziler grubuna gelince: bunlara olan ihtiyaç hala şiddetle mevcuttur. Gaziler ta selim salisten biri dahi oldukları yeni medeniyet dolayısıyla mevzularına hâkim olmadıkları gibi diğer bütün âlimlerimizden daha evvel yeni hayata dâhil olmuşlar ve fazla olarak harplerin tevalisi ile nazariyatlarını sık sık ve bil-fiil harp sahalarında tecrübe etmiş olmaları dolayısıyla da bugünkü kumandanlarımız âlimler zümresi arasında en müspet bir zihniyete sahip olmuşlar ve liyakatlerini son imtihanlarda bihakkin göstermişlerdir.

Bu muvaffakiyetin diğer Âlim sahalarında da tahakkuk için şimdiye kadar ilim harbe tahsis ettiğimiz emek ve parayı diğer ilimlerde ihtiyaç nispetinde sarf etmeye ve bunlara tatbikat sahaları açmayı azim edersek muvazenesizlikten kurtulur ve millette mütecanis rehberlerle izriatlı bir inkişafa mazhar olur.

Darülfünun Ruhیات Muallimi

Mustafa Şekip

Rauf Yekta Beyle Mülakat

Milli tekbir bestekârı Rauf Yekta beyle görüşmek bütün arzuma ve gayretlerime rağmen mümkün olmadı. Şakirdi Lütfi Bey kardaşımıza dört beş defa telefon etmek, kendisiyle bizzat görüşmek imkânını bulmasını rica etmek falan faydasız kaldı. Rauf Yekta Bey, galiba tahriri olarak suallerimize daha vâsi ve müdlil cevaplar vereceğini düşünerek, sualleri yazıp vermemizi istemişler. Kendisiyle görüşmek mazhariyetine eren Fevzi şöyle anlatıyor:

Rauf Yekta Beyin ilk nayini ilk defa yeni kabumluyahanesinde dinledim. Sesini ilk defa bir ayin hitamında dergâhın şeyhine iade-i selam ederken duydum ve çehresini de arkadaşımız Lütfü Beyle beraber tekyenin aydınlık ve geniş bir çehresinde gördüm. Duvarları çıplak bir öteki penceresinden surlar ve bir lahana tarlası görünüyor. Bir tekke penceresinden bu lahanaları görünce derviş çınarı hatırlamamak kalmıştır? Kulaklarım ihtiyardır (...)

Baş nazırın çehresinde kemerli bir yerden geçtikten sonra bir gül bahçesinin içinde gidiliyor. Sonbahar çiçeklerinin yarı hazin, yarı ürpertili âlemi içinden geçip te insan kendini böyle bir odada bulunca rahatlanıyor. Kapıdan içeri gireceğimiz sırada arkadaşına ne yapacağım elimi öpeceğim, selamımı vereceğim? Diye sordum. Zira ayin meydanından bu odaya kadar giden yolda hep birbirlerinin ellerini öpenleri gördüm.

Rauf Yekta Bey bir Erkan minderinin köşesinde diz üstü oturuyor. Ayinden sonra yüzü solmuş gibi güzel ve bol konuşuyor konuşmamız hep musikiye dair idi. Ağzında şekere, kurabiyeye benzer bir şeyi çiğniyor ve hem söylüyor. Konuşmamı ruhun heyecanını ifade etmekten ziyade fikrin buluşlarını, damağın eserlerini anlatıyor. Karşıdan görünce Rauf Yekta Bey kâtip kıyafetli tünderset, uslu ve çok mahcup bir zattır. Bilmiyoruz, fakat kendisini tanıyanlar alınganlığından da bahsediyorlar.

Mukabele esnasında zaten bütün merakım meyusiyete sebebiyet verecek neşeyi kaçırarak bir şey yapmamaktı. Çok şükür buna muvaffak olduk. Ve üstadı selamlayarak yine o uhrevi yollardan, çiçekler arasından geçtik. Şimdi karşımızda, Fevzi'nin söylediklerinin aksine, hadid şedit ve hatta müstehzi bir Rauf Yekta bey buluyoruz:

-Eski musikimiz teceddüt edebilir mi? Ve etmeli midir?

-Bu suale cevap vermezden evvel (eski musikimiz) tabirinden maksadına olabileceğini tayin edeyim:

Türk musikisinin en eski eserleri (Haşim bey) mecmuasını dolduran bir birkaç yüz parçalar, nakıs, murabbaa, semai, şarkı gibi nefistir ki bunların içinde (Abdülkadir Meraği) ye aidiyeti iddia olunan malum el kadar kar vesaire ile (Hindiler) ve (Acemler) namı altındaki asar-ı kadime ve Kanuni Sultan Süleyman'ın veziri (Damat İbrahim Paşa)nın (Hümayun) kari istisna edilince mütebaki asar, en eskileri (Murad Rabi) ve (Ahmed Salis) devirleri mahsulatından olmak üzere sırasıyla edvar müteakibede ve bilhassa (Selim Salis) ve (Mahmud Evvel) devirlerinde ve bu devirlerden sonra (Zekayi Dede) merhuma kadar kezran olan senelerde iştihar etmiş esatizeye ait gezide parçalardan ibarettir. Bu meyanda aynı devirlere mensup birkaç yüz parça (pişru) ve (saz semaisi) de mevcuttur.

Şimdi asarı Nefise teceddüt edebilir mi? Sualinden maksat, Gani Zeki Beyin anlattığı vecihle- tekrar revaç bulur mu? Demek ise, mir mumaileyhin düşündüğü gibi bunun için (büyük eserler lazım, insan lazım) olduğu pek te doğru olmasa gerek. Benim fikrimce eski musiyetimizin revaç bulması için nesli hazırın sadece (derşinas) olması. Milli üstatlarımızın eserlerine hakaretle bakmaması kâfidir. Hem (Dede Efendi)nin vesairenin eserleri tekrar revaç bulmak için Zeki Beyin iddia ettiği gibi – dedeler, delalzadeler derecesinde karlar, murabbaalar yapmak iktidarını haiz zevatın yetişmemesine neden muhtaç olalım? Acaba Avrupa’da mesela (Mozar)ın eserlerinin daima mevki rağbet ve revaçta kalmasını temin için her asırda (Mozar) üslubunda yazan bir bestekâr mı zuhur ediyor? Eğer (dede efendi)de bizim (Mozar)ımız ise onun eserlerini (eski musikidendir) diye köşe-i nisyana atmamamız lazım gelir. Avrupa’da (Mozar)ın eserleri nasıl eskimiyor ise bizim (Dede Efendi) nin eserleri de öylece eskimiş ad olunmamalı, musiki muhiplerimiz ve bilhassa Zeki bey gibi muktedir musikarlarımız (Virtuoses) tarafından halka dinletilmelidir. O zaman (halkın zevki de bozulmuştur, eski eserler dinlenmiyor, anlayanlar gittikçe azalıyor) şikâyetler yine de mahal kalmaz. Dinleten yok ki halk dinlesin. Dinleyecekler azaldıkça anlayanlarında azalacağı ve bu suretle halkın zevki bozularak büsbütün anlamaz olacağı ve el-nihayet yalnız kendisine dinletilen adi ve müptezel eserlerden zevk almaya başlaması tabii değildir? El hâsıl biz Türkler, Umur ve hususat sairde göstermeye başladığımız (Milletperverlik) haslet-i memduhasını musikimize de tatbik ederek milli üstatlarımızı tebcil etmeliyiz.

Musahebe

2.8. İhtiyarlar Medeniyeti

Ahmed Haşim beyle seciyemize dair bir gün hasbihalde bulunurken birdenbire sözümü kesti ve feryat eder gibi: (azizim, dedi, biz hepimiz ihtiyarız) bütün irademiz ve terbiyemiz ihtiyarlıkla yoğrulmuştur. İstanbul’a, ihti ne yöne bakarsan bak. Herkeste bir ihtiyar sakinliği bir ihtiyar zevki var. Felsefemizi, ilmimizi, müziğimizi, idareimizi, edebiyatımızı, hatta dinimizi hep ihtiyarlara göre yapmışız. Ne tarafa baksak ihtiyarlar medeniyeti içinde kalmış olduğumuzu görürüz. Eğlencelerimiz, adetlerimiz, terbiye ve medeniyetimiz, aile hayatımız, mektep ve medreselerimizde hep ihtiyarlık iradeleri hüküm sürüyor. Yazılarımız, konuşmalarımız, yürüyüşlerimiz ve giyinmelerimiz bile hep ihtiyar! Bizde yaşamayan yalnızca gençliktir. Hepimiz ihtiyarlar kadar akıllı ve sakiniz daha düne kadar beş yaşında çocukların bayram elbiseleri, kaluş putine varıncaya kadar,

hep ihtiyar taklidi. Gençliğin tek bir hakkı yok. Yegâne vazifesi ihtiyarlık iradelerine itaat! Hiç haberimiz olmadan ihtiyarlar seciyesini öyle bir yaşıyoruz ki...

İtiraf edeyim ki (Gül saatleri) şairinin ta içinden gelen bu fevrani beynimi ansızın dökülen kaynar bir su gibi haşladı. Derhal bütün tedailerimizin alt üst olmaya başladığını duydum. Bir şair hadisiyle bulunan bu hakikat günlerce başımda uğuldadı. Kendimi teselli etmek için mi biliyorum bir müddet bu kıyak hükümleri şairlik fert hassasiyet ve muhayyilesine bağışlamak istedim. Fakat bir türlü ne vicdanımı, ne de muhakememi tatmin edemedim. Nihayet bu ince dikkat, ruhi bir meseleye, daha doğrusu, sükûn ve istirahat felsefesine taalluk ediyor dedim ve mesleğim dairesinde düşünmeye başladım. Nihayet ihtiyarlık ve gençlik seciyesinde hâkim olan faaliyet temayüllerini hatırladım. İhtiyarlık hayatın bir hüızali olmak itibariyle zaruri ve muktesip bir tembelliktir. Tefekkür ve hassasiyetimizin altı olan nesc-i asabi ile iradelerimizin vasıta-i icraiyesi olan nesc-i adli ihtiyarlarda zamure uğramıştır. Bu en mühim insicamın zararına olarak yalnız nesci münazaam gibi süfli bir nesci hal inkişaftadır. Küçük şıryanlar tıkanmaya yüz tuttuğu için de devran dem natamamdır. Cümle-i asabiye, ciğerler, gadad lenafiye sukules ve hacimlerinden kaybetmiştir.

Etleri vücudunu bile doğru tutamayacak kadar gevşemiş ve çürümüştür. Bunun için ihtiyar hareketleri ağır, titrek ve isabetsizdir. Bütün hicirat-ı hayatiyeler faaliyet-i hayatiyenin tenakusu dolayısıyla tardiyeye uğramışlardır.

Ruh-i tardiyelere gelince bunlar: zayıf hafıza ihtiyatlara işaret, göreneklerde tahaccür, yeni fikirleri mezc ve telakkiyeye dikkatsizlik, başkalarının iradelerine inkıyat gibi hallerdir. Fazla olarak his ve heyecanlar, ihtiraslar daralmıştır. Hissiyatın birçoğu silinmiş ve sönmüştür. Zaten bütün ruhu tardilerde en evvel yıkılan en yüksek ve en mütekâmil his ve fikirlerdir. En sona kalanlarda en iptidai insiyaklardır. Bunun için ihtiyarlarda kalan yegâne ve en kuvvetli meyil, canını korumak insiyak hudkamanesiyle yine aynı gayeye mazuf ve bu insiyakın bir şekil değeri olan şahsi selamet uhrevi kaygısına muallak bir hissi diniyedir. Hayatta hâsıl olan bu ihtitat tabiatıyla muhayyileyi de fakirleştirir. Bu sebepten uzun ümitlere yani mefkûre ile geniş tefekkürlere bel bağlayabilecek hassasiyet ve muhayyileden mahrumdurlar. Daralmış bir istikbal için uzun ve geniş emelleri beslemek neye yarayacak? İşte (Gemisini kurtaran kaptandır), (Her koyun kendi bacağından asılır) hikmetleri hep ihtiyar seciyesinin mefkûreleridir. Bu mefkûre yalnız hayat-ı hususiye ve infiradiyede hüküm sürmekle kalmamış birçok zamanlar milli hayatımızda aciz ve miskin roller uyanmıştır. Son devrelerin nice vezire vükelası ve hatta padişahları hep bu ihtiyar mefkûresiyle zehirletmişlerdi. Merhum bütün müesseselerimiz

ihtiyar mefkûre ve seciyesinin şah eserleri edilir. Burada müspet ve ameli bütün işler yazı ve kâğıtlara gördürülmek istenir iyi bir tezkire, iyi bir mazbata yazmak iyi bir iş çıkarmaktan çok daha makbul sayılır. (Havalecilik), (Söz ebeliği), (Nasihatçılık) hep ihtiyar hasletlerinin bir tecellisidir.

Şimdi acaba bu ihtiyarlığın galebesi neden oldu? Bu سوالın cevabını tarih verecektir. Furuhat devirlerimizde üç asır süren ve akılları durduran ceht ve mesaiyi, mütevellicenin ve cedalları göz önüne getirecek olursak günün birinde yorulmak mukadderdi. Yorgunluk baş gösterince itaatle temayül de tabiatla mülayim gelmeye başlayacaktır. İşte bu temayülü hisseden ihtiyarlarla taben miskin ve adil olanlar derhal başkaldırıp ön safı işgal etmeye koşacaklardı. Meal-teessüf, fakat meal-ıztırrar bu hareket muvafakatiyle neticelenmiş ve üç asır müddette ihtiyar mefkûresi ihtiyar seciyesi saltanat sürmüştür. Bu mefkûrenin zemberekleri asgari saii' sükûn ve rahat, hissizlik, idaresizlik, mefkûresizlik, infiradçılık, en dar bir hod-kamillik gibi hep ölüme götüren müterdi temayüller olduğuna nazaran bu devrin en bedbaht insanları gençlerle çocuklardı. Bunlar daha gün görmeden ve çiçek açmadan solmaya, kavrulup yanmaya mahkûmdular. Çocukluk ve gençlik ihtiyar zihniyetinde aciz ve noksan ile sevaimdi. Kemal, dirayet, ehliyet hep ihtiyarlıkta idi. İşte gençlik bütün civanmert ve yaratıcı kuvvetleri hep bu ihtiyarlık mefkûresinin bataklıkları içinde çürüdü. Bu bataklık az daha bütün bir milleti yutuyordu. Vakıa gençlikte kusurları yok değildir. Fakat meziyetlerine nispetle bu kusurlar pek hafif kalır.

Malumdur ki saii ve ibda medeniyetin en mühim iki amelidir. Müşahede ile fedakârlık ve mefkûreye mecburiyet hasletleri de milletlerin bekaları için iki şart esastır. Bu beş haslet ancak gençliğin meyveleridir. Biz üç asırdır ki bu meyveleri ihtiyarlık seciyesinin bataklıkları içinde çürüttük.

İnsanların inkişaf uzuv-i ruhiyeleri kırk, kırk beş yaşına kadar devam ettiğine nazaran artık milletin mikdaratı kundaktaki çocukların ihtiyaçlarından başlayarak Kemal çağına kadar devam eden nesillerin seciye ve iradeleriyle yoğrulmak icap eder. İyice dikkat edilirse dâhili mücadelelerimizde çarpışan muhalifin ve muvaffaklık olmaktan ziyade ihtiyarlık seciyesiyle gençlik seciyesidir. Aramızda nice gençler vardır ki aldıkları terbiye ve asırlarca süren ananeler dolayısıyla ihtiyar ruhuyla aşılanmış ve çevirmişlerdir. El hâsıl bundan böyle yeni içtimai müesseselerimizde gençlik seciyesini galebe ettirmek milli inkılabımızın şaşmaz bir destur hareketi olmalıdır. Gençlik feyyaz, çalışkan fedakâr yaratıcı bir kuvvet olduğuna nazaran milletin mukadderatı menfî kuvvetlerden kurtulup bu hakiki ve müspet kuvvetlerin eline geçerse ve onda yerleşirse hakikaten devir değişmiş olur ve ihtiyarlarda muhtaç oldukları huzuracata asıl o vakit kavuşurlar. Tabii gayrı kabil

içtinap aciz ve zayıflarıyla istiklal ve terakkiye susamış bir milleti ne ihtiyarlar, ne de tembeller taşıyamazlar. Gülünç ve miskin bir aktörlükle teşhir olunmaktansa kuliste ruli mahir ve mübda genç aktörlere bırakmak ve yanıldıkları dakikalar olursa ara sıra suflörlük etmek bilmem daha şerefli olmaz mı?

Darülfünun Ruhیات Muallimi

Mustafa Şekip

Küçük Neron

Manisa mevki' kumandanı Filipus, tahrip ve ihrak tapularına lazım gelen emirleri verdikten sonra belediye dairesinin balkonuna çıktı. Bu daire bir seneden beri onun karargâhı ve evidir. Bina şehrin bittiği ve ovanın başladığı bir noktada hemen her tarafa nazır bulunur; biraz sonra başlayacak haileyi şehir ayin için buradan daha iyi yer bulunmaz.

Bu akşam minarelerden ezan sesi işitildi. Facianın yaklaştığını hisseden bütün Müslümanlar ortadan çekilmiş, şimdiden birer mezar şeklini alan evlerinde ölümü bekliyorlar; bu ölüm ne türlü gelecek? Kundakla mı, bombayla mı, süngü veya silahla mı bilmiyorlar...

Bilmekte hakları var, zira mevki' kumandanı Filipus her türlü ölümü emretti, öyle ki üç buçuk seneden beri mezalim, fecayi' ika'ında büyük bir mümarese peyda eden vahşi Yunan askerleri bile bu sefer nereden başlayacaklarını şaşıyorlar. Çarşı ortasında güpegündüz başlayan yağmalar, tecavüzler, münferit cerh ve katl vakaları bu şaşkınlık alametlerinin en bariz misallerindendir. Her şey muin bir tarzda, muin bir saatte, gecenin karanlığında yapılması gerekliydi. Fakat mezalimde bu intizamsızlığı tevellüt eden avamın en büyüğü Yunan askerlerinden evvel şehri etmek ıstırasında bulunan yerli Hristiyanların cinayet ve gasp ihtirasıdır. Bunlar askerlerin arasına karışarak zenginlerin bulunduğu evlere daldı; dükkânların ve mağazaların kapılarını kırdı, topladıkları eşyayı, evvelce yine Müslümanlardan gasp edilmiş hayvanlara, arabalara yükletip kaçmaya başladılar ve bu hal, Filiposun askerlerine de asıl vazifelerini unutturarak her birini kendi başına harekete sürükledi. Aslında efradı zengin etmekten ve Müslüman çevreye dağılıp kaçmak fırsatını vermekten başka bir şeye yaramayan bu gibi münferit hareketler yegâne hedefleri umumi bir katliam olan kumandanların hiç işine gelmez. Bu sebeptendir ki, Filipus bütün gün, akşama kadar elinin altındaki müfrezelere bir intizam vermeye çalıştı. Hepsine çizilen program dâhilinde bir vazife verdi. Kimine yangın bombaları, kimine yağlı paçavralar, kimine benzin tenekeleri dağıttı ve geride kalan müsella efradı şehrin

muin noktalarında Müslüman ahaliyi ateşten kaçırmamaya memur etti. Bunlar üç bin kişi kadar vardı. Ve gündüzden güya şehrin asayişini iade etmeye çıkan muntazam devriye gibi sokaklarda güme güme dolaşmaya başladı.

Her şeyden evvel intizam ve asayiş muhibbi olan Müslüman ahali, evlerinin pencerelerini yarı açıp bunlara bakıyor, içlerinden (acaba), artık bize bir şey yapacaklar mı? Diyordu. Esasen bunların çoğu günlerden biri devam eden facialardan daha müdheş olan sayadan korkarak konu komşu: akraba ve talikat mahalle mahalle hep bir araya toplanmışlar, erkeksiz kadınlar erkekleri evlere, pir-fani ihtiyarlar kuvvet ve cesaretlerine bel bağladıkları delikanlıların yanına sığınmışlardı ve hepsi vuku' bulacak haileyi teslimiyete yakın bir tükale bekliyorlardı. Kâh yanındaki bir evin kapısı kırılır. İçerden boğuk bir takım sesler duyuluyor, bir kadın çığlığı kopuyor, bazı çocuk hançerelerinin canhıraş feryatlarıyla yitirildiği işitiliyor ve bunları müteakip birkaç silah sesi sükûtu iade ediyordu. Daima silah seslerini takip eden bu sükût civardaki evlere, o seslerden, o çığlıklardan, o çocuk feryatlarından daha ziyade dehşet salıyordu. Bu evlerdekilere canlarını kurtarmak için her şeylerini vermeye razıydılar. Lakin bu vahşi soyguncular ne altınla, ne gümüşle tatmin etmek kabildi. Parayı aldıktan sonra arza tecavüz ediyorlardı, arza tecavüz ettikten sonra kana susuyorlardı. Dünyada şahlanan, behimetten daha müdheş ne vardır? Bu afeti Manisa halkı üç gün ve üç gece içinde geçmiş ve gelmiş insanların hepsinden daha iyi anladı. Ah bu halkın gözlerinden o vahşi levhaların izini, hangi ulvi teessürün yaşları silecek?

Yedi yaşında çocukların yermiş yaşında ihtiyarların görmediği şenaatleri gördü, işitmediği rezaletleri işitti, acaba günün birinde bunların hepsini unutmaya ve bu güneş altında insanlık, iyilik, güzellik denilen bazı ilahi şeyler mevcut olduğunu bilmeye muvaffak olacaklar mı? Heyhat, o gün Yunan vahşileri yalnız sormuyordu, yalnız öldürmüyordu, bundan daha feci' bir şey yapıyordu: kalplerdeki iffet ve azamete tecavüz ediyordu. Zu-i hemzenin yegâne şulesi olan ahlak ve insani hisleri bozuyordu.

Zadelerin sekiz yaşındaki çocuğun gördüğü şinaet onu mutlaka hayatının sonuna kadar takip edecektir. Ceddinin aksakalını kızıl kana boyayan ellerin hareketini, genç anasıyla yerde boğuşan vücutların hayvani takallüs atını asla unutmayacaktır. Bolca onun hatırasında günden güne büyüyen, genişleyen bir leke gibi kalacaktır ve belki günün birinde onun bütün varlığını kaplayacaktır. Gibi kaç çocuğun... Gibi kaç tane genç kızın sufuvet ve asameti buna benzer kaç vakıa ile televvüs edildi. Badema hangi telkin, hangi tezhip, hangi ders, bunları iyiliğe ve doğruluğa inandırabilir?

Kumandan Filipus yangını seyretmek için belediye dairesinin balkonuna çıktığı zaman bu gibi şeyleri düşünmekten çok uzaktı. Bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, kâh durup gözlerini şehre dikeyyor ve ikide bir yanına gelip giden zabıta:

-Çok geç kaldılar, bu gece her şey olup bitmeliydi, mutlaka her şey olup bitmeliydi...
Diyordu ve etrafı sükût ile beraber karanlık sarıyordu. Yalnız uzaktan uzağa bazı tren, otomobil, sesleri, birçok kişinin birden yürüyüşleri ve yukarı taraflardan gelen bozgun askerlerin birbirlerine bağırışları duyuluyordu. Filipus sesleri işittikçe daha ziyade sinirleniyor, sabırsızlanıyor, kaçmak için geç kalmaktan korkuyordu.

Nihayet saat sekize doğru dış mahalleden dumanla karışmış bulanık bir alev sütunu yükselmeye başladı. Zabıt:

-İşte! Dedi, buna müteakip çarşının arka tarafında alacalı bir duman kümesi daha göründü, bunun üzerinden beş dakika ya geçti, ya geçmedi şehrin öbür ucu da havaya kuzguni bir ateş püskürdü. Filipus pozu bu alev ve duman sütunlarına çevrilmiş, bulunduğu noktada durdu. Serap'a dikkat kesilmişti. Artık deminki telaşından eser kalmamıştı. Çehresinde bir büyük deniz hayvanının sükûneti vardı. Kendi kendine söylenir gibi:

-Mutlaka camiler kurtulmamalı. Camiler için kâfi miktarda dinamit varımdır?
Dedi. Şimdi alev ve duman sütunları bu yolu...

Musahebe

2.9. Taklitten İbdaa

Faaliyetlerimizi kıymet-i ruhiyeleri itibarıyla sıralamak gerekirse en alta (Görenek)i ortaya (Taklit)i ve en yukarıya da (Yaratma) yı koymak gerekli olur. Görenekle yaşayanlar bütün faaliyet-i hayatiyetleri itiyatlara munkalip olmuş kimselerdir. Bu hal yalnız fertlerde görülmez. Milletlerde de vardır. Görenek hayatı içinde yaşayan milletler kendilerinden başka bir âlim bilmeyenlerdir. Bunların mütemadi faaliyetleri kendi kendilerini mükerreren tekrarlamaktan ibarettir. Bu hayatta ceht, azim, irade denilen şeyden eser görülmez. Acaba bu görenek hastalığı milletlere ne vakit ve hangi sebepten arz oluyor? Esasen (Yaratmak esrarı) ndan ibaret olan hayatın bazen görenek kalıpları içinde mahpus olmasının elbette bir sebebi olacaktır. En koyu bir görenek hayatı içinde bile için için kaynayan bir takım sıkıntılar, türlü türlü hareket ve yenilik temayülleri

mevcuttur. Yalnız bunların gayr-ı meşru ıstıraplar halinden bilince çıkması için her durumda başka çevrelere, yabancı milletlere temas lazımdır. Öyle ki en büyük tahavvül hareketlerinin büyük göç hareketleri ve milletleri sarsan büyük savaşlarla meydana geldikleri görülüyor. Cihangirlik en mühim tesirleri akvam-ı azim kütlelerle birbirlerine temas ettirmenin akabinde behemehâl yeni milletler ve yeni cemiyetlerin zuhuruna vesile teşkil etmek oluyor. İhtilasız bir hayat kendi kendini bir dereceye kadar teşkil ettikten sonra tabiat-ı saniye hükmüne giren ihtiyatların galebesiyle dönmeye başlıyor. Çünkü kendi muhitiyle bir dereceye kadar intibak hâsıl ettikten sonra artık bundan ötesine gitmeye tenepürverliğimiz mani oluyor. Ruh, bedeni ceht ve gayrete sevk edebilmek için behemehâl yabancı muharriklere daha doğrusu aşk ve hırs uyandıracak harici tembihlere muhtaçtır. (Üzüm üzüme baka baka kararır) meseli ruhun bu ihtiyacını ifade eder. Ehli salıp hareketleri olmasaydı gariplik uyanması herhalde çok daha geç olurdu. Kanuninin Viyana surlarına kadar gitmesiyle bu etapta hazırlandı. Daha evvel İskender'in şarka akınında dahi şarkın garbe doğru yeni ihtiyaç ve ülkülerle akmasının bir mukaddimesi olmuştu. Bütün bu hareketlerde birçok görenek hayatları sarsılarak yerine ecnebi taklitçiliğiyle başlayan teceddüt istekleri görüldü. Hayat-ı ruh iyenin bu seviyesinde teceddüt arzusu var; fakat hakiki teceddüt yoktur. Her şey yenileştirilmek isteniyor. Fakat hiçbir şey yenileşmez ve değişmez. Taklit, yaratıcılığın en beceriksiz ve tembel bir şekildir. Görenek hayatında hiç olmazsa insiyak ve mihenkti haline geçmiş ve gayrı mütehavvil fakat iğfalinden emin bir yaşayış vardır. Hâlbuki taklit türleri milletlerin en tatsız ve en renksiz zamanlarıdır. Taklit dahası bir maymun zekâsı kadar müziç ve ekseriya ziyankârdır. Denilebilir ki Nedim devri ümmet ülküsüyle yaşadığımız ibdai devrenin son neşesi olmuştu. Ondan sonraki eserlerimizin çoğunda bir neşesizlik, bir ruhsuzluk ve bir beceriksizlik vardır. Taklitten ibdaa geçmek için ne olursa olsun yeni bir ülkeye ihtiyaç vardı. Nedimden biri çektiğimiz sıkıntılar hep mefkûrenin halinden mütevellitti. Çünkü uyanmış ve büsbütün yeni tahavvüllere uğramış Garp ile doğrudan doğruya ve bilhassa lisanları vasıtasıyla bil-zat ruhlarına olan temasımızın artması bizde yeni arzular, ihtiyaçlar uyandırdı ve bilhassa Tanzimat devrinden itibaren bu ihtiyaçlar artık müesseselere inkılap etmek mecburiyetini hissettirdi. Taklitten ibdaa hızlanabilmek için tahavvül lüzumu daha şiddetle duymak ihtiyacı vardı. Nitekim bir asırdan beri geçirdiğimiz mühlik tecrübeler artık başımızın çaresini aramayı ihtar ediyordu. Hele son suikastların tevellüt ettiği can korkusu bütün ruhumuzu toplattı. Ve içimizdeki, mazimizdeki en derin ve gizli kabiliyetleri ayaklandırarak bizi dehamıza kavuşturdu. Taklitçilik görenekle bir kat' alaka idi. Milli dehamıza kavuşmak da taklitçilikle kat'

münasebet demektir. Şimdi yaşamın en tatlı, fakat en müşkül bir devresine yeniden dâhil oluyoruz. Ümmet devrindeki dehamızın şah eserleri dini mimarimizle lisanımız ve büyük mefkûreler uğruna gösterdiğimiz emsalsiz kudret ve fedakârlıklarla bunların tevellüt ettiği feza il-i ruhiyedir. Dehamızın bu yeni hamlesinde yaratmak mecburiyetinde olduğumuz şeyler ise asri bir milletin bütün ihtiyaçlarıdır. Bunun için bütün kabiliyetlerimizi evvel emirde milli mefkûrenin müspet ve esaslı ihtiyaçlarında tekâsüf ağına mecburuz. Moda ve lüks halindeki ihtiyaçlarla mefkûrenin asırlarca mesaiden sonra tahakkuk edebilecek ümitlerine kapılmaya çok dikkat etmek lazımdır. İbdaa hayatında ciddiyetle muvafık olabilmenin yegâne şartı bütün mazi-i beşeriyeti hazmederek anlamaya mutekkaktır. Bunun için ilk işimiz bu maziyi en kısa ve en emin bir surette hayatımıza karıştırmanın çaresini bulmaktır. Bunun içinde evvel emirde bütün mesleklerin ihtisas cemiyetleri teşkil ederek hükümet icraatının bu kanallardan gelecek ihtiyaçlara göre yürümesinin temin edilmesine hazırlanmak lazımdır. Bu prensip kabul edilince ibdaanın en esaslı muharriki olan ihtiyaçların yakından ve mümkün olan sıhhatle dinlenmemesi temin edilecek ve bu ihtiyaçlara müspet ve müdellel bir surette Agâh olacak olacak müstesna kabiliyetlerde daha o dakikadan itibaren ibdaa emayesiyle telkih edilmiş olacaklardır. İş bu raddeye getirecek ve her nahiyesinden gelen ihtiyaçlarını duymaya başlayan bu cemiyetin ister istemez en münasip hassasiyet, tefekkür ve irade merkezleri peyderpey teşekkül edecektir. İhtiyaçlarımız şayi' bir halde ve müphem olarak bünye-i millette kaldıkça şaşkın ve telaşlı aksü-l amellerden başka bir şey yapmak kabul olmayacaktır. Emin olalım ki milli mefkûre dehasının hamlesinde muhtelif istikametlerde olmak üzere pek çok inkişaf cevherleri mündemiçtir. Bunların içinden yolu en açık olanlarını keşfedebilmek; behemehâl en esaslı ve kuvvetli ihtiyaç cereyanlarını kavurmaya müttefiktir. Milletimiz kabiliyetin ilk hamlesini gösterdi. Bugünkü gençliğe düşen vazife bu hamlenin ehemmiyet ve mahiyetine arif olmaktır.

3. SONUÇ

Türk'ün ateşten imtihanı sırasında bir tarafta istikbal mücadelesi verilirken diğer yandan aydınları istikbal adına kurtuluş çareleri arayışına girmişlerdir. Ülke meselelerine kafa yoran düşünürler kendi deneyimlerinin yanında Avrupa'daki olaylar ve fikirlerden de etkilenmişlerdir. Yakın dönem Türk düşünce tarihinde kendine has bir yer edinen Mustafa Şekip Tunç'un zihin dünyasının oluşumunda yetiştiği çevre kadar eğitim öğretim gördüğü kurumlar da büyük rol oynadı. Tunç makaleleri, gazete yazıları ve çevirileriyle Türk modernleşmesinin fikrî kahramanları arasına girmeyi başarmıştı. Eserleri sayesinde, çoğu zaman düşünme eylemine karşı mesafeli duran Türk toplumunu sahip olduğu tarihi ve millî dinamikler ekseninde yeniden tefekkür etmeye davet etti. Felsefe ve psikoloji biliminin öncülerinden olmasının yanı sıra, çeviri eserleri ve eğitim faaliyetleriyle de Türk Modernleşmesine katkılar sundu. Aynı zamanda Tunç, sanatkâr kimliğiyle de tanınmaktadır. Tunç'un uzun yıllar sürececek bilim, felsefe ve üniversite hayatı 1919'da Mehmet Emin Erişirgil ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun teklifi ve Edebiyat Fakültesi meclisinin onayıyla Darülfünuna girer. Burada H. Bergson ile tanışan Tunç, oluş ve tekâmül fikirleri ekseninde Terakki(ilerleme) fikrini irdemiştir. Türk modernleşmesini Batı ile ilişkilendirip Türk İnkılabını da bu doğrultuda Genç Osman'dan başlayıp süregelen hareketlerin bir devamı olarak görür. Tunç, terakki inancının zayıfladığı yönündeki görüşlerin aksine, bu inancın sürekli derinliğini ve genişliğini artıracak görüşündedir. Tunç, farklı değerlerin kaynaşıp uyumlanmasına dayalı, gerçekçi, ölçülü fakat vukufu bir metodun izlenmesi gerektiği görüşünü savunur. Siyasal anlamı ile bir nevi anane ile modernleşmenin uzlaştırılması gerektiğini dile getirir. Modernleşme, ancak ananelerin yeni bileşimlere kavuşturulmasıyla sağlanabileceğini ileri süren muhafazakâr modernleşme yaklaşımı olmaktadır. Bu yaklaşım aynı zamanda Tunç'un, Türkiye'de pozitivist modernleşme anlayışına alternatif farklı bir modernleşme yaklaşımından biridir. Tunç, özellikle Bergson fikirlerinin etkisi ile Türkiye'nin bir taraftan geçmişini ve maneviyatını unutmadan modernleşmesini savunmuştur. Çünkü Tunç'a göre Batılılaşmak için geleneklerden ve millî kimlikten vazgeçmek gerekmez. Millî kimliği koruyup bunu Batının ilim ve zihniyeti ile yoğurmak gerekir.

Türkiye'de Bergsoncu fikrin gelişmesinde Dergâh dergisinin (1921-1923) önemli yeri bulunmaktadır. Özellikle Anadolu'da devam eden Millî Mücadele Bergson'un savaş, hayat, ruh ve madde mekanizmaları arasında bir mücadele olarak gören anlayış fikri doğrultusunda Dergâhta bir "hayat hamlesi" olarak algılanmıştır. Dergâh etrafında

biriken aydın çevre, Ziya Gökalp'ın sosyoloji temelli felsefesine tepki duydu. Gökalp felsefesine karşı oluş ve Millî Mücadele cephesinde birleşmek bu çevrenin en önemli özelliği idi. İttihat ve Terakki Fırkasının hâkim ideolojisi olan Gökalp'ın pozitivist felsefesine karşı Dergâhın Bergsoncu çizgide ilerlemesinde Tunç'un yazılarının önemli bir etkisi vardır. Tunç, bu felsefe anlayışının Türkiye'de tanınip yayılmasında öncü olmuş ve Bergsoncu anlayışın önde gelen temsilcilerinden biri olarak anılmıştır.

Dergâhı önemli kılan temel özelliklerinden biri Millî Mücadelenin bağrından çıkması ve Anadoluculuğun en koyu savunucularının sesi olmasıdır. Çekirdek kadrosunu başta Yahya Kemal olmak üzere vatansever bir avuç Darülfünun öğrencileri oluşturmuştur. Vatanın kurtuluş içi savaşanları yanında saf tutan Dergâh her açıdan millilikten yanadır. Bu bağlamda Dergâha yakın çevrenin bir programı yoktur. İlkeleri Anadoluculuk ve Millî Mücadelenin tarafı olmaktır. Bu ilke ile yol alan çevre Yahya Kemal öncülüğünde yeni bir kültür, sanat ve yerlilik görüşünü hazırdılar. Bu millilik milli kaynaklarla yoğrulup geçmişin sentezi olarak gören kültür, tarih ve sanat milliyetçiliğidir. "İkbal Kıraathanesinde" toplanan Darülfünun öğrencilerinin girişimiyle ortaya çıkan Dergâh dergisi Türklük şuurunun yerleşmesinde rol oynayan ve edebiyat tarihi açısından da zengin bir yayın organıdır.

Tunç, birçok yerde olduğu gibi Dergâhtaki yazılarında da bu şuurun yerleşmesindeki öncü isimlerden biri oldu. Makalelerinde vatana olan sevgisi açıkça görülmektedir. Milli kıstaslar doğrultusunda hareket edip Resmi ideolojiye ters düşmeyecek şekilde ülke meselelerine çözüm aradı. Sosyokültürel devrimleri ve uygulamaları makul ölçüde destekledi. Milli modernizmin meşrulaşması için gösterdiği çabaları bir tarafa Tunç'un Türk Devrimi'ndeki yerini anlamak eğitim-kültür-sanat faaliyetleriyle mümkündür. Milli kültür, milli tarih ve Türkçe esaslı bir kalkınma anlayışına sahipti. Tunç, toplumu ilgilendiren neredeyse her konuya değinmiş ve aydınlığa çıkarmıştır. Çalışmamızda Tunç'un farklı konulardaki yazıları ile toplumsal, bilimsel, sanatsal, siyasal yaklaşımlar karşısındaki tutum ve düşüncelerinin kapsamı göz önüne serilmiştir. Tunç, bilime çok geniş bir perspektifle bakmış, bilimin yalnızca hakikatlerle sınırlı kalmasına karşı çıkarak bu hakikatlerin bir kanuna intikal etmesi gerektiğini savundu. Yazdığı makalesinde bilimi şöyle tarif eder : "Tam manasıyla ilim, vakaları yalnız iyi tarassut (bekleme, gözleme) ve iyi tecrübe ve tahkikat ile olmayıp belki bunlardan bütün müşâabe (uzaklaşma) vakarlı taht-ı inkıyadına (boyunduruğuna) alacak kanunlar istihraç etmekle mümkün olur. Mesela bir kap suyun hararetin taht-ı tesirinde kaynadığını bilmek alelade insanlar için bir ilim olursa da hikmetşinas için asla bir ilim değildir. Hikmetşinas, bütün suların aynı şeraitte

ve aynı derece-i hararete aynı tarzda kaynadıklarını istihraç edebilecek bir hâle gelmeden suyun galeyanı hakkında ilmim var diyemez. Şu halde ilim, ne kadar çok olursa olsun, hususi vakaların bilgisi neticesi olmayıp belki bütün vakaları cem'ü idare eden kanunların yani umumi bilgilerin bir mahsulüdür. Demek ki doğrudan doğruya havasımıza (duygu) çarpan ve zekâmız vasıtasıyla kontrol edebilen tabiat vakalarının ilmî, hususi bir vakadan umumi bir kanuna intikal eden bir ameliye-i ruhiye ile mümkündür ki biz buna “istikra [Tümevarım, çözümleme]” diyoruz. Malûmdur ki, bir demir parçasının tesir-i hararetle inbisat (yayılma) ettiğini bir kere gördükten sonra istikra vasıtasıyla demirin hararetin taht-ı tesirinde daima ispat edeceğini istintaç (netice) ediyoruz. İşte ulûm-ı tabiye istikra denilen bu mantık altıyla inşa olunuyor. Bu alet kullanılmadıkça kâinat hakkındaki bütün bilgilerimiz rabitasız ve gayr-ı kabil idrak bir takım eşya ve hadisat herc-ü merci (dağınık) halinde kalır. Aynı esbap, aynı neticeyi doğurur, diğer bir tabirle aynı esbabın aynı neticeleri vardır. Mademki hararet bir demir parçasını inbisat ettirdi; o halde Cumhuriyetin İlk Yıllarında Mustafa Şekip Tunç'un Bilim ve Aydın Tanımı 69 hararet daima bir demir parçasını inbisat ettirecektir. Bu kıyasta birinci kaziye (mesele, madde): illiyet umdesi (Principe de causalite), ikincisi: tarassut edilen vaka"a; neticede: kanun. Mesela suyun ısınmağa başladığı görülünce biraz sonra içinde hava habbeleri (kabarcıkları) hâsıl olacağı ve daha sonra köpürüp taşacağı istidlâl olunur. Mesela ayının def'i çalınca ayağa kalkması, burnuna geçirilen halkanın çekilmesinden mütevellit ıstıraba def ve kumandasının muta zammın ve karar emvali ve tedai ettirilmesiyle temin edilmiştir. Bu üç hadisenin muntazaman tevali ve tekerrür ettirilmesi ayının zihninde kumanda ve def sesini müteakip şahlanmak lâzım geleceğini ve bunların arasında bir rabıta olduğunu itiyadı bir surette istidal ettirmiştir” (Tunç, 1922, s.67-69).

İnsana ve insan zekâsına sıklıkla değinerek buna verdiği önemi gösterdi. İnsanı tek başına akılla anlamanın dar kalıplarından sıyrılarak belki de ilk defa hissiyat kavramının önemine değindi. İnsan benliğinin en kapsamlı yanının akıl değil şuur ve hissiyattır görüşü ile farklı ve realist bir pencereden baktı. Yine sanatkâr kimliği ile yazılarında sanata bakış açısını işledi. Resim sanatına duyduğu ilgi satır aralarında açıkça okundu. Bu sanata dair bir makale yayımlayarak resim- metafizik ilişkisine değinerek bu noktada çığır açtı. Tabiatı sanatkârın şah eseri olarak gördü. Cumhuriyet sonrasında ülkenin ve ülke insanının her meselesini kendi meselesi olarak görüp değinen Tunç, spora da kayıtsız kalmayarak kaleme alıp farklı bir bakış açısı getirdi. Sporu spor için gören bir anlayışa sahip olan Tunç, sporcuya verilmesi gereken kıymetin rehberliğini edindi. Muhafazakâr kimliği ile bilinen Tunç. Dini meselelere de kafa yormuştur. Onun düşünce dünyasının

yalnız İslamcı fikirlerden oluştuğunu ileri sürmek O'nun bilim insanlığını kısıtlamak olur. İslam'ı yorumlama biçimi genel olarak modernist İslamcı olarak konumlandırılrsa da milli değerlere olan sadakati görmezden gelinemez. Yazdığı metinler dikkatle incelenirse onun durduğu yer daha net olarak anlaşılacaktır. Bir vatansever olarak siyasi meselelere değinen Tunç, siyaseti arzu ve zekâ ile bağdaştırmıştır. Siyaset işi bilen vatansever milliyetçi kimselere bırakılmalıdır diyen Tunç bu meseleye olan hassasiyetini göstermiştir.

Millî Mücadele sonrası toplumun ihtiyacı olan konulara değinerek gerçek bir aydın rolünü en iyi şekilde temsil eden Tunç, milli modernleşmenin en önemli öncülerinden birisi oldu. Bu hali ile O'nu yalnızca ruhiyatçı, felsefeci diye tanımlamak O'nun aydın kimliğini anlamamak olur ki yayınları, yazıları ve ülke meseleleri hakkında yaptıkları bu düşünceyi destekler niteliktedir. Tunç ve yazılarının önemli parçasını teşkil eden Dergâh Dergisi gelecek nesillerin çok yönlü bir şekilde yetiştirilmesi gerektiğine inanarak eğitim konusuna da ayrı bir önem atfetmiştir. Çalışmamıza Dergâhtaki yazıları ile öncülük eden Tunç; kültür tarihinden, sosyolojiye, eğitim öğretim konularından, siyasi meselelere kadar birçok alanda eserler vererek erken Cumhuriyet Dönemi'nin en verimli düşünürlerinden birisi olmayı başardı. Ülkede aydın bir çevrenin oluşumuna önemli katkılar sundu. Sosyal ve siyasi değişimin en hızlı geliştiği yarım yüzyıllık tarihimizde Türk kimliğinin inşasında geçmişten süzülüp gelen kültürel organizmadan faydalandı. Polemikten uzak duran karakterinin yanında İslam-Türklük-modernite zıtlığını savunan kişilere karşı refleks gösterdi. Entelektüel enerjisini hiçbir dönemde kaybetmedi. İrdelediğimiz çalışmamızdaki eserlerinden diğer eserlerine kadar baktığımızda bu birikimi görmek mümkündür. Tunç, her ortam ve koşulda ülkede bilimsel bir atmosferin meydana gelmesi için yoğun gayret gösterdi.

KAYNAKLAR

- Altıntaş, H., 1989, Mustafa Şekip Tunç, *Kültür Bakanlığı Yayınları*, Ankara.
- Ayverdi, İ., 2010, Kubbealtı Lugatı Misalli Büyük Türkçe Sözlük, *Kubbealtı İktisadi İşletmesi Yayınları*, İstanbul.
- Bağdemir, Abdullah (2020). Alfabe Raporu, *Nobel Bilimsel Eserler*, Ankara.
- Bayraktar, L., 1998, Bergsonculuğun Türkiye'ye Girişi ve İlk Temsilcileri, *Felsefe Dünyası*, 1998/2, Sayı: 28, ss. 62-72.
- Bayraktar, L., 2011, Türkiye'de Felsefe ve Sosyal Bilimlerde Çığır Açan Bir İsim: Mustafa Şekip Tunç, *Türk Yurdu*, 31 (281), 184-193.
- Bedreddin, A., 1893, Risale-i İmla, *Kaşbâr Matba'ası*, İstanbul, 47 s.
- Bergson, H., 1947, Yaratıcı Tekâmül, Çev. Mustafa Şekip Tunç, *Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları*, İstanbul.
- Berkes, N., 2006, Türkiye'de Çağdaşlaşma, *Yapı Kredi Yayınları*, İstanbul.
- Çalıkıran, Z., 2021, Dergâh ve Anadolu Mecmualarında Anadoluçuluk Hareketi (1921-1925), *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Çınar, M., 2006, Dergâh Dergisi Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık, *İletişim Yayınları*, İstanbul, 5, 85-91.
- Derin, F., 1958a, Mustafa Şekip Tunç- Hayatı, *Bilgi*, 11(132), 18-19.
- Derin, F., 1958b, Mustafa Şekip Tunç'un Eserleri (Bibliyografya Denemesi), *Bilgi*, 11(132), 20-23.
- Devellioğlu, F., 2006, Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat, *Aydın Kitabevi Yayınları*, Ankara.
- Ergin, M., 2013, Türk Dil Bilgisi, *Bayrak Basım Yayım Tanıtım*, İstanbul.
- Fındıklıoğlu, F., 1953, Profesör Şekip Tunç'un İlk Yazıları, *Bilgi*, 79, 1-2.
- Gökay, F., 1944, Prof. M. Şekip ve Marazi Ruhیات- Prof. Mustafa Şekip Tunç Jübilesi, *Maarif Matbaası*, İstanbul, 104-105.
- İrem, N., 2007, Mustafa Şekip Tunç Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Modernleşme ve Batıcılık, *İletişim Yayınları*, İstanbul, 3.
- İşçi, M., 2004, Siyasi Düşünceler Tarihi, *Der Yayınları*, İstanbul.
- Kalfa, M., 2017, Usul'ü Tenkit ve Tertip (Şemsettin Sami), *Akçağ Yayınları*, Ankara.

- Karasar, N., 2012, - Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar İlkeler Teknikler, *Nobel Akademik Yayıncılık*, Ankara.
- Korkmaz, Z., 1992, Gramer Terimleri Sözlüğü, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, *Türk Dil Kurumu Yayınları*, Ankara.
- Korkmaz, Z., 2007, Türk Dili Üzerine Araştırmalar III, *Türk Dil Kurumu Yayınları*, Ankara.
- Mardin, Ş., 1991, Türk Modernleşmesi Makaleler IV, *İletişim Yayınları*, İstanbul.
- Özteke, F., 2020, Osmanlıdan Cumhuriyet'e Etnosentrik Bir Din Adamı: Mehmet Şerafettin Yaltkaya Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları-1, *Çizgi Kitabevi*, İstanbul.
- Sami, Ş., 2019, Kamus-ı Türki, *Akçağ Yayınları*, Ankara.
- Tekin, T., 1997, Tarih Boyunca Türkçenin Yazımı Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, *Simurg Yayıncılık*, Ankara.
- Timurtaş, F., 2017, Tarihi Türkiye Türkçesi Araştırmaları 1- Osmanlı Türkçesine Giriş, *Alfa Yayınları*, İstanbul.
- Toprak, Z., 2009, Osmanlıda Toplumbilimin Doğuşu, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası- Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi, *İletişim Yayınları*, İstanbul, 1.
- Topçu, N., 2006, Bergson, *Dergâh Yayınları*, İstanbul.
- Tunç, M., 1934, Bergson ve Manevi Kudrete Dair Birkaç Konferans, *Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi*, İstanbul.
- Ülken, H., 1944, Artist Mustafa Şekip, Prof. Mustafa Şekip Tunç Jübilesi, *Maarif Matbaası*, İstanbul, 32-36.
- Ülken, H., 1992, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, *Ülken Yayınları*, İstanbul.

EKLER

EK-1a: Mustafa Şekip Tunç'un eserinin Darülfünunda çoğaltılması gerektiğine dair karar.

معارف وکالتی (اورتہ تدریسات مدیر لکی) مسودہ لکی

۴۹	تاریخ	اوراقک نوی :	۴۹
میتض	فہرہ	مسودی	۲۷
قید مأموری		معم	مخصوص

۷

طبعی مرہ مدیر لکھ

دار الفنون روایتی علمی کتاب بکھر (برعنوانہ فنہی)

در حقیقت ناخیز علمی سرایہ بکھر (قانت) فی بکھر

ادلہ رم طبع امتیاز زورہ بیامہ اہل ذرہ

کتاب : برعنوانہ

مرتبہ : قانت فنہی

۳۳۵

-2-

EK-1b.

معارف وکالتی (اورتہ تدریسات مدیر لکی) مسودہ لکی

تسودتاریخی	اوراقل نوعی :	تبیض تاریخی	اپریل
مسودی	فہرستہ	مبیش	
۷۶	عموم خصوص	قید مأموری	

رائزہ سیدہ سبک دیکھو (اپریل)

(برخورد)

ارکین طبعی

ارکین طبعی در لکھنؤ میں

طبعی مدیکہ (بغداد) رقم

356

2

درگاه

اولین کوبنده برنشر اولنور

نومرو : ۷

۲۰ جوز ۳۳۷

برنجی سده : برنجی جلد

مصلحت‌محیطه

مصلحت‌محیطه منطقی

روح‌الکوکری عقلمنده دکل حصارمنده در. کین عصرک صوکلرینه عقلمنده برنثانه کورمه حصار، فکرلرمنک هرآن ده کین رنکاری ویا هم شکلری ظن ایدیلیدی. مثلاً برنثانک ایلک ویا کوتولسین حصاره بر فکرمن اولمادن او شیله آبی ویا کوتو دیه یز ظن اولنوردی. حالبوکه دها رح مادرده بولان برچوچی هنوز هیچ بر فکره صاحب اولادی حاله برچوچی احتیاج واشتباله باشمده در. آرزو دیکلرمنشی ایسه بواحتیاجلرک شعورلاشمش حاللرین باشمده برشی دکلدن. آرزولرک ظن ویا عدم تطبیقندن دوغان حصارلی فکرلرک بررکولکسی عدایده بیلک ایچون بوتون احتیاج واشتبالرمنی اونوقت لازم کایر. فی الواقع بوکک حصارمنه فکرلرمنک. اونوقت واشتراک اولیورسده بو حصارک یله کوکری وعناصری احتیاجلرمنده در. فکرلرک عالم خارجیدن کایر حصارایسه منظومه عضویمنک انطباعرلی در. برنده نه قدر مشرق ویا طرف ایسک دیکرنداوندر غیر. شریک ویا فکرلرک حصارمنی تشکیل ایدن شعور وعقل دکلدن. آتیقینور ایدیه بیلر. حصارمن اولمادی. بوتون حیاتی حرکتلرک جوهر ویشی عقل وشعورده اولایوب حصارمنده در. ذاتاً حرکت ایتسه ایدک نامشورمن، نه ده عقلن تشکیل ایدیه بیلیدی. شعورمن بر حسابت زنده بر امری آکیرمنسه حصارمن بر شعور ملوچ برینتی حاللرلر. حسیات، فکرلرک رنکاری اولمسه بدی چوق فکرلرک عینی زمانده چوق حسی اوللاری لازم کایری. حالبوکه نیجه بوکک دکلرک اوزنه بر حصارمنه ویا بوکک حصارلرک ضعیف بر دکایه مالک اولدیلری کورولندر. نیجه کم میلونلرجه انسانی اراده سنه رام ایدن بوکک مختصرلرک چوق آک بوککس فکرلرلر دکلدن، بوککله برابر حیالک داستانی اولان تاریخه دانما بوکک مختصرلرک حاکم اولندر. بکا قایرمنه بونده هیچ شاشیلرچق

بری نه قدر بیطرفنه دیکری اوفدر التزامکدر. مثلاً برمنندسک هندسه ده کی غایبی دعوالرمنی صحیح برصورتده اثبات ایتکدر. حالبوکه بر دیلوماتک غایبی منفعت سیاسی تأمین ایتکدر. فی الواقع غایلرمنه وصول ایچون هر ایکسی ده هان عینی طرزده حاکم بوروتورلرمنه هدفلی بر دکلدن. دیلومات، حاکم لرنده عمومی بر حقیقی دکل خصوصی برمنعتی استهداف ایدر. حیالک اخلاقیات، سیاسات، دینیات، بدییات، اقتصادیات کی ساحلرمنی بیلرینر بو وادیده یازیلش وسوینش شیلری عقل منطقیه حاکم و تألیف ایتکده بیوده اوفراشیلر. حالبوکه بوساحلرده مطلوب اولان حقیقلر اولایوب آرزولر واعتمادلر در. حسیات منطقک بوساحلرده حکمران اولاسی فیر منطقک علم وعملک بوتون ساحلرمنه قدر اوزانه مامسندن نشأت ایدیلور. حالبوکه انسان، عقلک ایتسه مدیکری ویا اکتلامدنی شیلری دخی بیلک وپونره قارشى مؤثر اولوق خصوصنده غیر قابل مقاومت براحتیاجمنه ووشدر. بوتون حکومتلرکی ایله اخلاق، دین و بدییات مؤسسه لری هپ کندیلرمنه سر بوط حصارک قویله یاشاشلر وپونر اولنجه اولنرده سقوط ایتکدن قورتولامالاردر.

*

« انسانلرک بر بریله اکتلاشه ماملری کلرکله زمانده اشتلاقی ایدمه ملرندن دکل، بلکه بولرله مختلف حسیات اضافه ایتلرندندر. » الحاصل علم، آتیق عقل منطقیه حرکت ایدیه بیلر. عملی حیات ایسه اینجا کورده هر ایکسی ده قوللر عقل منطقی غایبمنه دها زیاده تحلیل وتانی ایله واصل اولور؛ حسی منطقی ایسه محاذلرمنی تعادل ویا تناظر، اعتدال ویا عدم اعتدال کی آتی بر حصار ایله یابار. حسیات منطقی ایچون تضاد یوقدر. ایکی آرزو ویا ایکی اعتقاد عقل ایچون تضاد اوله بیلرمنه حسیات ایچون بک طبعی کوروله بیلر. حسیاتلرمنی منطقی هر شیدن اول حیالک روشننه و موضوعک ماهیتنه تابعدر. سیاسی، دینی، بدی، اخلاق اثرلری اوفورکن بولرده یالکزر عقل منطقی آرامق عبث وناپسدر. هله سیاسی

برشی یوق. چونکه بک مغن اولان حیات، عقلک محدود وتانی بیلکلیرله اداره اولونمای بکله بکک قدر، صبور وساکن دکلدن. اودانما حرکت ونحول حالنده بولندیلر ایچون کندیلیدی ده عینسرعت حیاتی ایله تعقیب ایدیه بیلرک فعال وحسدی روحلرمنه محتاجدر؛ ایفته بوروجلر آتیق بوکک مختصرلرک کورولور. حیالک یالکزر عقلی حاکم ایتکدیلر منکره لرینک عینقی دها چوق بکله بکک رنکده هیچ بر زمان کورمه یه بککدر. هله اخلاق، سیاسات، دین، بدییات کی اک مغن حیاتی ویا طبیی ساحلرده حسیاتک منطقیندن باشقه برمنع ویا ربطه بولنه مامسدر. فرقه، طریقت وتفرقه شیله لری قوتلرمنی هپ حسیاتدن آلمده درلر. « یالکزر دکا مشاپلرمنه استناد ایدن دوستقلرله قیله دایانماخولر بر کره مقایسه ایدیلرین. بوتون دیکلرک مکافات اخرویه کی دکا ویه لرمنه بخش ایتیه ب اوصاف اخلاقیه ایحسان ایتسی حسیاتک نوام ویشی بشریت اولدیلر بک کوزل کورسترمکده در. » فی الواقع حسیاتک دخی فکرلرکی سفسطه وهذیلاری یوق دکلدن. فقط اصیل بوکک حصارمنه سانسده درکه روحلرمنی تفسیح ایتکدن قورتولمده در. دینی، اخلاق، بدی حصارمنی روحلرک بر لمبه ویا خرافه کی دوشونلر شخصیتمنک مبالرندن هیچ خبردار دکالدر. هله بوحسیات عالمی بر خسته لک آخری کی کورن عملی وعهود النظر بعض غیر یانیمیلر حیات اجتماعی بککجه احترام ووقایتلرله زهرلرمن روحلرک هاننی حفظالصحه ایله مصون قالدیه بکک، هیچ ده دوشونه بورلری ؟

*

فکرلرمنه قابل ارجاع اولایان ونوعی شخصه منحصراً اراق اوزه باشلی باشنه بر عالم حرکت تشکیل ایدن حسیاتلرک دخی کندیه مخصوص برمنطق واردر. بواستر ای ایستر کوتو تانی ایدیلرین، حصارمن کی تلم اوله مایه جی برمنطقدر. عقل منطقی بوکا نه قدر موقع ویرمنه ده اوبنه بیلر بککی اوتومشدر. بزم وظیفه من اول امرده هر ایکر منطقی اولدیلر کی طبعی قدر : عقل منطقک غایبی معقول وجذری فکرلرمنه واصل اولوق حسیات منطقک هدف عملی غایله ابریمکدر.

شاخ

برونېف

بوندن برتاج سته اول فاضل برستشرف ، قوت هاترى دوفاستىرى فرانسىز خزىنه اورانده شايدان دقت برونيقه تاريخيه بولدى : فاس حاكى مولى اسماعيل طرفندن ۱۱۰۹ - سنه هجرىسى شعبانده [ميلادى ۱۶۹۸] اورزمان ملتجى مفتيله فرانسهده بولونان انكازى قرالى ايكنجى ژاق « ژاق » يازيلش عريجه برمكتوب .

ويقه نك اك شايدان دقت جهتي قاتوليك اولان ايكنجى « ژاق » مى اسلامه دعوت ايجون يازيلش اولاسى در . ايكنجى « ژاق » ك قاتوليك اولماسى انكازده انكار محوبيه عايته چورمىدى . بلخامه يوكسك مامورناره قاتوليكلى كيرمىسى وشوراده بوراده يوكسكلى عيصان سسلرى غدارانه برطرزده سوسدورماسى خاقى بوس بوتون اغضاب ايتشى . بوندن « كيوم دوران » استفاده ايتدى . هولاندهدن حركت ايدىرك بويوك بردوناغا ايله انكازده كادى وانكازى تخنى استورات حامدانك سوك اولاندىن نزع ايتدى . قرال ايكنجى ژاق ، فرانسه قرالى اون درونجى لوقى نژدينه انجا ايتكه مجبور اولدى . [۱۶۸۸] ايشته مولى اسماعيل طرفندن مكنوب يازيلاسى [ايكنجى ژاق] ك فرانسهده مسافر بولوندىنى زمانه تصادف ايدىيور .

(مولى اسماعيل اك ايكنجى ژاق ايله مناسبانى [ژاق] كه هنوز ولى عهد بولوندىنى زماندن باشلار . اوتارنجه انكازى دوناماسى مشهور قورسانلاردن « عبدالله بن عايته » يى اسير ايتش ، انكازده كوئورمىدى . انكازى باش ايتزالى اولان ولى عهد قورسان ريسنك سر كشتيله علاقه دار اولش و [عبدالله] بلا قيد محررلك عاكاشى آرزوى سياسىلرته كوره استعمال ايتكندن بشقه برشى يانداقلىرى اراق ييلمىز . سياست حكمت وكياكى مثبت برعلم اولادىنى ايجون معين وثابت حقيقتله صاحب ذكدر . سياسى محور منسوب اولدىنى حزبك اجتهاد سياسىيله كندى مزاجنه دلالاقت ايتكه مكنكدر ؛ برسپاسى مكن مرتبى طرفانه تقدير ايدى بيلمك ايجون معين برآرزوى سياسىينك دلال اولماق لازم كليلر . امين اولمالى كه حسيات ساحه سنده كمنافقه ومجادله لوده تامين . وفيت ، بالانظر اظهار حقيقتله دكل آنجى تحويل حسياتله مكن اولاسيلر .

الحاصل حسيات منطقى حياكت منطقيدر . بوى بيرده بره اتهام وانكار ايتكندىسه اولدىنى كېي اكادهمه چاليشمه قوق دها خيلى در .

۲۰ خزان ۱۳۲۷ دارالفنون دويك معالى

مصطفى شبيب

وشروط مملكتكه اعاده سته توسط ايله مىدى . عبدالله بن عايته ، مولى اسماعيل نژدينه بويوك برتفوذى حانزىدى . انكازى ولى عهدندن كوردىكى حسن معامله ايتدىنى بك متحسن ايتدى . مولى اسماعيل ايكنجى ژاق برادرى قرال ايكنجى شاول نژدينه برهيت سفارت كوندردىكى كېي مؤخرأ ايكنجى ژاقى تخمه كچدىكى زمانده عبدالله بن عايته سفارته اعزام ايتدى . ايتكى حكمدار آراسنده كى مناسبات ، ايكنجى ژاق فرانسهده انجاسيه خام بولان ۱۶۸۸ انقلابندن سوكراده دوام ايتدى .

مولى اسماعيل ، مكنونيك باشلانجهنده ايكنجى ژاق برادرى زمانده باشلايان مناسبانى خاطر لاندندن سوكرامانې قرال ك نظر دىنى برى دىنى ديكرى دىيو ايتكى مسئله به جاب ايتك ايشته دىكى سويله يرك دىنى مسئله سويله باشلايور :

« اولابيل كنه تعالى [جل جلاله] تقلمست صفاته واساؤه [بوخانى كندى عبادت ايتسونلر ، توحيددن آبرماسونلر ، ويهچ برخصوصده ذات الوهيتنه شريك استاد ايتسونلر ديه خلق بوپورمىدر . »

مولى اسماعيل بده جناب حذك قولارينه كال رحم ورافندن دولاق اولره امر بوپوردىنى شارى پيغمبرلر واسطه سويله تبليغ بوپوردىنى ، پيغمبرلك خاقى حضرت محمد [ص ع] ايتدىن اولوب دىنى دىنارلك خيلىسى ، شريعتى شريعتارلك افضل ومانى مانارلك ممانزى اولدىنى ، حضرت عيسى [ع م] كده حضرت فخرعالم بشت جليله لوقى تيش بوپورمىش اولدىنى ويهچبرلك جله سته ايمان ايتمه من ايجاب ايتدىكى ايضاح ايدىرك حضرت عيسى خنده قرآن كريمده موجود اولان آيات جليله يي ذكر ايدىيور . ويهودلرلك حضرت عيسى كويا آسمش اولدلىرى خنده كى خرسىيان اعتقادىنك بظلالنى اوخصوصده شرف نازل اولان آيت كريمه ايله ثابت ايدىيور . مولى اسماعيل ، دها سوكرام حضرت پيغمبر زمانده باشايدان اجنې حكمدارلر دن بىضارليكده دين مينيك علونى تصديق وتقدير ايتش اولدىنى ، ازجمله حبش نجاشينك اسلامه كلدىكى ، قرال ژاق نژدينه ملتجى اولدىق مقيم بولوندىنى « قصر ملك الروم » ك [۱] جدى دىنى حضرت پيغمبر طرفندن ارسال بوپوريلان هيت سفارتك تافا ايتله دين اسلامى قبوله تايل ايتش ايدىده ايمراطورلق سوداسيله اسلام اولادىنى يازىيور . مولى اسماعيل مهدى ودجاك نامل خروج ايدى چكارينه و حضرت عيسانك نامل بروننه عود ايدىرك شريعت عمده احكامى اجر ايدى چكندى داتر ايضاحات و بر دكدن سوكرام اجناب حذك اسلام دىنى دين حقيق اولدىق اختيار بوپورمىش اولدىنى ، قرآن كريمده (ان الدين . . .) بوپورلدىنى و « كيم ايمان نظر و اعمال فكر ايدىر ويوتون دىنارى حق وعادل ترازيله وزن ايلرسه

[۱] مولى اسماعيل بوراده يترانس ايمراطوريله فرانسىز قرالى بربرينه قاريتد بربريور .

درگاه

اصل دينك دين اسلام اولدىنى . تصديق ايدى چكى . بيان ايدىيور وقراله خطاباً كال صفوتله : « ايشته بركا بوين قونك افضلتي خنده كى آيات قرآنيه واحاديت نبويه ايله دلائل عقليه نك رنبد سنى بيله بردك . سنده ايجو دوشونرك دار آخرت دنيا به وجنى جهنمه ترجيح ايتك ايترسك بونك بولى نه اولدىنى ايشته اوكره غش اولك . بناء عليه بوين عالى به اتباع ايت وكا شهادت سويله . بر كيمسه . ووكه عمرنده بردقه . (لا اله الا الله محمد رسول الله) دبرسه جته داخل اولور ويهچبرين ايتدىز حضرتلر نك شفاعته مظهر اولور . دىرك اسلامى قبول ايتمى تكيلى ايدىيور . مولى اسماعيل معتقد وديندلر برمسلمانان بايقسان برخلوص ايله قرال دين حقه دعوت ايتكندن سوكرام سوزى دىيو مسئله به نقل ايدىرك دييور : « سن كنه دىنده قانق ايشته بوسك قونك اولان انكازلرلك دىنى ايتيه سويله طابانلر و . راهبلىرك چولوق چوبوق ساحى اولدلىرى مانع اولدلىرى حالده . الهلرلك چوبوقى اولدىنى ادعا ايدىلره (ينى قاتوليكلر) متابيت ايتكندن دها احق و دها ايسردر . »

مكنونيك بوندن آتشافيتسده مولى اسماعيل ، ملنى وملكتنى ترك ايدىرك اجنې طوارفنده حق مسافرت آريان [ايكنجى ژاق] ي فايقر نه سيمى برسلانله دوعرو يوله دعوت ايدىيور :

« وملكندن غيبوت وملككندن تبعه ايدىرك اب وجديك مانندن جيققه ووكمك دىندن غيبرى برونه سالك اولقه سبانه ؟ هيكز خلائنده اولقه برابر سز انكازلرلك دىنى كفر ايله مشغول اولان ديكرلرلك [ينى قاتوليكلر] دىندن دها قولايدىر . سنى كندى دىنه اتباعه تشويق ايدى فرانسىز زوج . كندن ده مادامكه آبرليك [۲] نهن حالا فرانسهده اوتوردهق ملكنى ترك ايدىيور وديركك و برادريك ملكى باشقه سته برادرلرلك . هنوز حياتده اولدىك حالده برهولاندينك هم جنسكك باشنه كيمسه فاضل راضى اوليورسك ؟ مين ايدىرك داروديارىركك برهولاندينك ويا برغيريسك حكم ونفوذى آلتنده قالماسنه كوكان راضى اولمايور . قونك ايله سنك آراكزك آجيلماسى اولرك دىندن باشقه برونه نيكسك ايتدىككندن دولاق اولدىنندن كندىلرته ترضيه وىر واولنره عودت ورجوع ايله . مين ايله تامين ايدىركم اكر بز عربلرلك ذكر ايتلرند بيلكيز نقصان اولماسه و بجراسوق ايدى چك اوردوش ورجاز اولسه ايدى بز انكازلرله مخاير ايدىر وسكا ملكككه دوتك ايجون ياردم ايتك اوزره عسكر كوندردوك . نظر دقتى بر مسئله به دها جلب ايدىر : فرانسىز ملكلرلردين قورونومه باقى بوپورتكىز بايخنه كيت . برادريك حرمى اوراده در . انكازدهده بويوك برتفوذى اولدىنى ايجون واسطه ايله سنك ايله قونك آراسنده كى مسافه قيصالمش واولنله مداوله افكاره بول آجيلمش اولور . يالكنز دقت ايتكه فرانسىز طن ايتكده ياكلمشدر .

درگاه

اوانش كونده برنشر اولتور

برنجی سنه : برنجی جلد

نومرو : ۱۰

۵ ایلول ۳۳۷

روحانيات

متفكر لرمزك سيمى حاصل كشف ايميلير ؟

براده هيزك بيلديكنز لك دار وسطى ماهيتدى سيمى اصلا قصد ايتديكم كي مكان وزمانده هيج دكشمنين وداثما عيقتي عافله ايدن مذكوره دى بر سيمى دنى تصور ايتيورم . لك صوك تدقيقات كوسترشدرك هر شى كي سيمده احوال وشرائطك تاثيراتيله تحول ايتكدن خالى قائلدهدر . شوقدار واركه بو تحول سلك بارمل كي كديته خاص هيج بر شخصيت اولايان رنكيزلك وافصال وحركتلرند وحدث واسطقاردن اثر اولايان « تلون » ايله قاربيده برتاليدير . قسماً مادي حيايك غلبه سندن حاصل اولان وبالخاصه بو بوك شهرلره مديت مركزلرند مبدولا كورولن بو رنكيز متاون شاولر ايجلرندن كان بر قوته تابع واراده لرته صاحب اولايوب يا باشقيلرى ويا عيقل اجتماعلى طرفندن اداره اولدورلر . بولره نام مناسيله « شخصيت لرسوروسى » ديه بيليرز . زيرا رنكيزلك كندلرته مخصوص هيج بر ايلرلى بو بوك نظم هيج بر اراده لرلى بويدر . بولره ايسترسه كزه اداره مصلحتيلر ده ديه بيليرز كه يكانه غايه لرلى ، ناصيل اولورسه اولسون باشلامقد . بالخاصه مستبد بر مطلقيله اداره ايدانلر يعنى زمانده جايل و مذكوره سزياشايلر مؤنلاش دوزلرند حاكم لك بر اراده اولديندن منز دنيال زمره وحق خلقك رنكيزلكه انصاف ايتيى عادات ضرورى اولور . هله بو دور دوايلى واوزون بر حيات مظهر اولورسه رنكيزلك هان مان اجتماعى برترتبه ايتويجى حالى اكتاب ايدر . مشروطيتندن اولنكي حازى بيلنلر بو چكى تكذيب ايدمزلر طن ايدرم ، ثابت عرف وعادات وقوي بر كورونك ايجنده ياشايان جيتلر دنى هر هانكي فردى سيمى « بدعت » عد ايتكاردن عموميتله بررنكه صاحب اولق ايتزلر . ايتكم بو سويده جيتلرلك تربيه وشخصيت غايه لرلى هر كسك بر برينه بكمه ميمى ، يكي هيج بر سيميه وتجده ميدان ورتله ميمى در . دهها عمومى بر كوروشله ديه بيليرز كه ساكت وراك بر حيات كيرن ومفكوره . مئز دورلر دائما سيميه ققرينه بشاهد اولشاردر . حال بو كه روما جمهوريتك ايلك عصر لرله اسلاميك مهورى ، هانلى ايمپراطورلك تاسيس ، « انقياء » كي انتتال دوره لرلى ، فرانسز اختلال كيرى واليوم شاهدى اولدينز روسيه اخلاى دائما بو كسك وقوتلى سيميله كه ساعد دورلر اولشاردر .

بو شهادتله قياساً ديه بيليرز كه داخل بولدينز عصر ، بالخاصه و حزب عموميتك جهالتمول صار . ضيقيتندن سوكره همه حال يكي بردوم دوره سته ، لك عظيم بر انقلاب ابر كيج كبره جك وياقن زمانده

بوتون مضطرب و بدعت ملتزده چليك قادار سرت وقطى سيميلر قايتاشمه باشلامه جقدر . بونك ايلك علامى روسيه ده و عالم نرفده كورولديكي كي بورغوناق وسر سلك دورلر زائل اولقدن سوكره بلنكه بوتون جهان دولاشه جقدر . هله استازول كي جهان سياستك عورى و بوتون عالم اسلاميك قلبيكاهى اولان مقدس بر شهرك مقدراتيله اوتاندني بوزمانلر ادين اولالم كه بيكارجه اخلايلى شجيره لرنيشدره جك بو قوتلى شخصيتلرلك آرقه سندن يكدل ويكزيان ميلونلرجه انسانلر دريله جكلردن . بو اوله بر عيشير اولاجك مادي خياللك مينيت وقوت سياسته كوره نرك آقى به صاحب اولدقلرندن ادين بولنانلر مذكوره لك حيات اوزرنده كي هيمرالمقول اعجازنى برداهل كوره جكلردر .

*

مشروطيتنر سيايى بر انقلاب ايله باشلاقدن سوكره احوال والما آلك تاثيريله جوق بكمه دن ملي بر انقلاب اولمه بوز طوندى . بوقارنده سويله ديكيز قاعده عمومى يي پورايده تطبيق ايدرسه لك وفاقلرله برابر قوتلى سيميه وشخصيتلرلك ظهور ايتيمسى ممكن اولدزدى . تفريق و تميزلرلى تاريخه عائد اولان بو شخصيتلرلى كوسترتمك بكا دوشمنز ؛ يالكزاون اوچ سنده نيرى قوتلى اولدقلرلى خلق وجميت اوزرنده كي احسى ، فكرى ، ارادى تاثيرلرله بالفعل اشبات ايتيى سيميله شاهد اولدينز آرقاق قابل انكار دكلدر . حقى مفكوره ستر ، هيج اولمازسه اسفري بر سورنده تطبيق ايدلديكه مؤثر وقوى شخصيتلرلك كيتديكه چوغاله مى بو زمانك ضرورت حياتيمسى جهلستنددر . شو حالده سيميه ليرلك چوغالديى وچوغالقه مجبور اولدينى بر دور ايجنده ياشاديميزى دوشونورك بو سيميله لك ماهيت اصليه وخصوصيت عليه لرلى شرح الهللك لازم كازى ؟ فى الواقع مسئله لك نام مناسيله بر ايكي مقاله ميغالماييجنى فدر ايتكله برابر كندى حسابه بو خصوصده كي مطالبه وقناعمى هما ممكن عرض ايتك لزومى حس ايدبورم .

اسكى سكوت وكوره لك دورلرنيك عطائنه آليشش اولانلر نه قادار حد وحيرت كوسترورلر كوسترديلر مفكوره وحريرت ذوقى دوشمن اولان بو كونكى حقيقى متفكر ومشرادلرمن سيميله رنك ايجاب ايتديكي مؤثر وفعال بر حياتدن واز كيه مزلر . بناء عليه وظيفه ستر « آمان ايتيم » احتراض بزي عوايتدى . بو آداملردن نه وقت قورتولاجنز ؟ كي واهى ومناسنر شكتلرند بولنقى دكل بلنكه هر حريرت وهربلنك اقتضاسى اولان بوقبيل ميمى سيميله لك لك درين هويتلرلى تشخيص ايدرك كرك اولره وكر ك كنديمز قارىي بر شعوره صاحب اولقدن

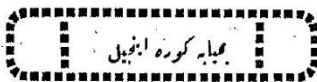
*

بكا قالميرسه بوتون بر جيت ودولاييله بوتون تاريخ وبشريتبه مؤثر اولان وبوبوك شخصيتلر

وحق اورتو متفكر ومنورلر سيميه سلك يالكز حس و اراده كي قوه عركلرلى آرادق ويا بونلرلى معلوم اولان سيميه تصديقلرندن برينه ادخال ايدرك كوسترتمك بزمه سيميله رنك بنيه واقوللرلى حقدده اسلاميات ورمش اولاز . قوتلى شخصيتلر ايتير فعال ، ايتير حساس ، ايتير متفكر ودورنق صنفه داخل اولونلر ميمى افعال وحركتلرند ناظم اولاسى اقتضا ايدن برر منظومه روحيمسى اولاجقدر كه ايتيه نيم آراديمز درين و عيرم سيميه بو منظومه لردر . چونكه ايركن ومتكامل سيميله لك بنيه واقوللرلى آتيجى بو منظومه روحيله رده كورولمبيلير .

سيميه ، حاكم بر جس ويا برعاقبت ايسه بونك اطرافنده تشكىل ايتيى اهنكدار بر بنيه روحيه واردر كه بر بوك « شخصيت » ديورز . تميز ديكرله سيميه ، روحك ولادى بر قوه تشكيلى ايسه شخصيت ، بو ياراييى ويا ييجى بونك بوتون كاشات فارشيسته آلدينى تاثيرلرلك عكس العكسندن وجوده كيش تام بر عضويت روحيه در . سيميله رنك بوتون تجليات ونحوالات ايتيجى بو عضويت روحيه لك ماهيتيله قابل ايضاحدر . حساس ومتفكر انسانك ايجنده بوزديكى جامدن آلدينى تاثيرلره مقابل تدافى وتحفظى بر طام عكس تاثيرلرلى واردر كه حركتلرلك ، عيرم وصيمى ناظملىر بو عكس الملالدر . كاشاتك اهنك وامتراجنى نه سورته حس وادراك ايديبورسنى بو هويت باطنيله مرده اوله تشكىل ايدبور . الحاصل شخصيتلرلك روحى كوكارى كاشاتله آرازده كي مناسيتلرنددر . بواعتبارله هيزلك اعماق وروجنده بر فلسفه رشمى موجوددر . يالكز بورشم هر فرده سايه دار جسيم بر آقاچ حالته كلبيله جك قدر قوتلى دكلدر . بوسيدن هر كسك بر فلسفه سيمى اولدينى حالده هيز نيايوسف دكلز . كاشاتلر هيت عموميتنه قارشى مكتسب بر علمز موجود اولاديفته نظراً بوكل معظم فارشيسته حس ايدن ودوشونر روحلرلك كندى آرزو واعقادلرته رام اولقدن باشقه چاره لرلى اولاديني آشكارلدر . بونك ايجون هيج بر فيلسوف كاه مشدرك كاشاتله آرازسندكه مناسيتده كندى سيميه سنى حاكم قيلمه سيمى .

معلومدر كه على الماده بر فردك زويت باطنيه سيمى ايله فيلسوف رويت باطنيه سيمى آره سنده ايكي جهندن فرق واردر : فيلسوفلرلك رويتلرند شمولى وعمومى بر فهم وادراك ايله بوادراك برمنظومه حالته قلب ايدم جك تركيبي بر قدرت ابداعكارى اولدينى حالده على الماده فردلرده نه بؤدرجه واضح بر شعور ، نه دم پوشور دن مكل ترسيستم بايهيله جك بر قدرت تركيب واردر . فقط نه باس وارا آرازلرندكه فرق برينك بالفعل واضحا موجودى ايسه ديكرينك بالقوه ميمجا موجوديتدر . بناء عليه نام مناسيله فيلسوف اولاسه قده بر فلسفه ايله ياشاديمز محققدر . بو حقيقت بالخاصه منور ومتفكر طبقه لك بوتون هر كترلرند موجود وحق محسوسدر . كوكارى تاثيرى چاقتزده اولان سيميه لك وقوعات والمات تاثيريله تحول ايتديكى ادعا ايتك حصارده كي حياتيلى سيميه مكدن .

سوزك مجسمی

* ابتداده سوز واری، و سوزوله برابری و سوز رب ایدی . او ، ابتداده ربه برابری . هرشی اونکه اولدی ، واولان شیلرک هیچ بری اونسز اولادی . حیات اونده ایدی ، و حیات انسانلرک نوری ایدی . نور قراکافلرده پارلار و قراکافلر اولی آلاادی .

* ربک کوندردیکی بر آدم واری : آدی بیی ایدی . او شاهدلرک کادی ، نوره . شهادته کادی ، ناکه هرکس اونک سوزوله اینلسون دییه . او ، نور دکادی ، فقط نوره شهادت ایچین کوروندی . بو نور حقیقی نور ایدی ، که دنیا به کلوب انسانلری تور بر ایدر . او دنیا به ایدی و دنیا اونکه یاپیلدی و دنیا اولی هیچ طایعادی ، او حوصلرینه کادی و خصملری اولی اصلا قبول ایدی . فقط ، بو تون اولی قبول ایدنه نله ، اوک ایدنه اینانلر ، او ، ربک اولادری اولی قدرتی بریدی ، اولرکه نه قاندر ، نه ائدن نه ائک آرزوسندن نهده انسانلر آرزوسندن دوغدیله ، آتچی بریدن دوغدیله .

* و سوز تجسم ایدی و رحمت و حقیقته دولو ، بزم آرامنده قالدی . و بر اونک علونتی نماشا ایدنک . بو علوت پدرك یکانه اوغل نه خاص علوتک آشیدی . - بیی اوکا شاهد اولدی و ندا ایدی : ب سوله دیکم ایشه بودر . بندن سوکره کان بکا تقدم ایدی ، زبرا ، او ، بندن اول موجوددی . - و بز نه آلدقسه اونک اکیلندن ، رخته رحمت آلدق . زبرا ، قانونی موسی کتیردی ، رحمت و حقیقت عیسی ایلر برابر کادی ، ربی کیمه لمی کورمیدی ؟ پدرك قوجاغنده کی یکانه اوغل درکه اولی هرکه بیلدردی .

* ایشه بیانک شهادتی ، وقتاکه یهودیلر ، بیایه - سن کیسک ؟ - دییه سوروق ایچین قلدسندن مرخصلر کوندردیلر . بیی اقرار ایدی ، اصلا انکار ایدی ، بیی عیسی اولدینتی اقرار ایدی . واولر اوکا سورودیلر : - اوله ایسه ، نه سک ؟ کیسک ؟ الیاس کیسک ؟ - و او دیدی : اصلا وکلر . - بییم کیسک ؟ - و او جواب و بریدی : خابر . بونک اوستنه ، واولر اوکا دیدیلر : کیسک ؟ بزه سوله . ناکه بز کوندنده نله بر جواب و برلم . کندیکه عابد فکرک نهدر ؟ بن ، دیدی ؟ جولده باغرانک سسی .

«اوندنک یولی دوزله تکیز»

ادریس پیغیر بوله دیدی ، مرخصلر بر طاقم فارشیلردی . شویله بر سوال دها سورودیلر : اوخالده نهدن وافتیز ایدیورسک ؟ مادامکه نه عیسی سک ، نه الیاس سک ، نهده بییم کیسک ؟ بیی اونلر جواب و بریدی : بن ، یالکیز صو ایلر وافتیز ایدیورم ؟

قییمی هلدک مثبت مساعیسته خادم برآلت اولقدرد . یوتسدر و روح ایلر بدن آراسنده عینیت و یامادلات ناکه موجودیتی ایبات ایدلش برادنا و اولقدن : ووزچوق اوزاقدرد . ایشه روح ایلر بدن آراسنده علمی اولارقی زمان مناسبتدن باشقه برمناسبت بیکه ، مدیکی ایچوندکه روح ایلر بدنک تأثیرات متقابله سی حقدنه بالضروره شد ایکی وجدان فلسفی حاصل اولقدرد . بونلردن برینه کوره « بدن » یعنی « ماده » روحه خاکدر و کاشانده ماده دن باشقه هیچ برقوت ، هیچ بر موجود بودرد . هر شیک مقیاس و مناسبتی ماده اولدینتی ایچون روح هبولای قشوی بریاباشی و حق شایان استخفاف و استیلا برقوت اولقدرد . حال بوکه روحیلر ماده دنک تأثیراتی انکار ایتدیکلر برابر ، مکتوره لرله بوتون کاشانی در آغوش ایلهمک و ماده دن روحک برمعاملوی عداوتکده مصدر دلر . بری آتچی کوزله کوردیکی ، ایلر ملوتدینی شیشه اینانیرسه دیکری حسیله فاورادینی ، مکتوره سیله باغلانندی شیارده اینانیر . ماده جیلرک مفهوم لرینه نظراً هرشی کیت در ، دنیا ، ماده و جدتده ملوتدینا ملودرد . کاشات ، برکه یاپیلش واولش بینش برشی اولدینتی ایچون اساسی استقرار و عطاقدرد . ماده ، غیر قابل احما و ایدرد . زمان دائما عیله تکرار ایدنکی ایچون تاریخده بر تکروردن عبارتدر . هر شیک حصول ضروری و قطعی برمعاینه . ناپدر . الحاله هده موجود اولان باشقه هیچ برشی بودرد . بوتون عالم ثابت و مستقر بر نامتناهی ، تعبیر دیکرله مکاندن باشقه برشی دکادر . روح وانا یوق یالکیز ماده و ایدرد .

روحیلرک کوروشلرینه نظراً موجودات یالکیز عیبتی دکل غیریتلری ده محمودر . حیاتک اساسی کیت دکل کیفیتدر . عالم بر وحدت دکل برکتدر . جهانده حاکم اولان لایزاللرک و عطاات اولابوب تحول و حرکتدر . کاشات واولش بینش برشی دکل دائما اوانی اوزره بولان برکون دائمیدر . عالم بر عالم وجوب دکل بر عالم امکاندر . معیبت یالکیز خام ماده عاتده حریت و ایدرد . وجود یالکیز الحاله هده شایاننده حریت و ایدرد . وجود یالکیز الحاله هده موجودلره منحصر اولابوب بالقوه موجودیتلر دخی و ایدرد . جهانک اساسی استقرار دکل دنیا بیکتدر . تعبیر دیکرله اساس عالم عطاات اولابوب فعال برقوتدر . ماده دن باشقه برده بوکا حاکم بر « انا » و ایدرد .

شیدتی و معلوم ایدن سوکره سیله لرلرک یکانه برلشه جک اولوروسکی الک عمومی برکوروشله و ایکی ضد منظومه روحیه نلر یکدیگرله جاربشده شهادت اولاجیز . آرقی سجه سنی آتلامق ایسته دیککیز معین بر شخصیتک نه اولدینتی و احوال و الحاکات تأثیرله نه اولایله جکی ایچنه کیرمش کی کشف ایتک ممکن اولاییلر طن ایدیورم .

دارالفنون و حیات علمی

مصطفی شکیم

فقط بو ضروری و حیاتی تحوللره رنکیزلرده کی قصدی و تصویری اراده نلرکی و متولنلرده کی هر جانی مشربلکی تقریق ایتلدر . بونلرده نه حاکم برحس و اراده ، نهده معین بر شخصیت و ایدرد . حال بوکه سجه یل کیمسه لده حسیاتک رنکیزی ده کیمسه لده ماهیتنه اصلا خلل کاز . مکررک جنت ویا خسته لکی کی برآفته مروض قاله ، فضله اولارقی سجه یلرده تعین ایش حاکم برحس ویا فعالیتک ایدارسته کیمش اوله بر شخصیت و ایدر که بوک عمومی بر تعینله یا « ماده سی » ویا « روحی » در ، سجه یه برغوسک الهامکار و جابل بر تعبیرله « حله حیات » در برسه لک بو حله نلرک تصرف ایتدیک یلر روحیه ماده سی ویا روحی اولان شخصیت دردر . بوراده کی « روحی » تعبیردن برقوتک ناقص و ایدناتی اولان روحیلرکی قصد ایتدیکلر اصلا آتلا شیلرک ساقین . مسئله یی بوکونکی شخصیت روحیه لرله نقل ایتک صورته لر تصنیف یابن لازم کایر سه منور و معکرلرکی « مکتوره جیلر » و « مکتوره سزلر » دییه ایتکی به آتیر بیلر . یالکیز محترم بر سه منور و مکتوره دن باشقه بر مکتوره طایفادلر نه نظراً بو زمردی ، مکتوره سزلر دکل ایوم سوزک قرارینی . و برمه ییش مترددلر صفتنه ادخال ایدر بیلر . ایشه بو استنادن سوکره رنکیزلره متولنلر مرقن ماعداسنک منظومه روحیه لری ایوم بر برلرک تماماً ضدی بر ماهیتده درکه بکا قایر سه بو حال هیچده استغراب ایدیلرک برشی دکادر . چونکه انسانلر اولدینتی ویاکی بو بوک صنفه آتیریلر و یکدیگرله دائما جاربشیلردر . بزم وظیفه من بونلرک هویت شخصی لریه میار اولان احوال و الحاکات قارشینده تامل حرکت ایدیلر . جکیزی آتلامق و بو سایه ده هرایی طرفه قارشی شعور سز قانقدرد . چونکه بو یاپامادنی سجه نلرک ظاهری تحوللر مروض قالدینر زمان شخصیتلرک دخی دیکدیکنه حکم ایدرک سجه لرلرک هویت حقیقه لرکی یاکایش تفسیرلره اوغرابور و نتیجه ده آلمانان و آلمانان دها بیلرله بو بوکمزلی تحریف ایدیور و محیطلرک اعتقاد و هویت بونلری زهریلوردر . حال بوکه مکتوره جیلرک روحانیت ایلر مکتوره سز لرده کی ماد جیلرک بیه روحیه لری غلیل و بونلرده کی اوصاف عمومی تعین ایدیلر سجه و شخصیتک قایکانه کیرلش اولورک آرقی بوراده نه یاکایش کورمک ، نهده یاکایش آتلامق و ایدرد . بونی یابادن ، هانکی صنفه داخل اولورسه اولسون ، سجه یلر مرلرک ایچنده باشانق و بوتون حرکتلرک عمومی سبیلرکی بولارقی مستقیله کی محتمل شرائط دائره سینده نه صورتله حرکت ایدر جکیزی کشف ایتک ممکن دکادر .

ید . ایشو شخصیتلرک تفصیلاتنه کیرمزدن اول عطاوتک حصولی اولان مزاجک تحوللرک شخصیتک تحولانی آراسنده بر عینیت تصور ایتک دها بندن نوروتونی لازم کلیر . چونکه عضویه حالات روحیه آراسنده معیبت اولارقی آتچی بر زمان مناسبتی و ایدرد . « ده قارت » دینری معلوم اولان موازات نظریه سنک حقیقی

درگاه

اون بش کونده بر نشر اولدور

برنجی سه: ایکنجه جلد

نومرو: ۱۵

۲۰ نشرین ثانی ۳۳۷

روحیات

سیور احترامك مالیت رفیق

« سیور جیلر »

احترامك احیات و هیجانلردن فرقی بر حیات تأثیر اولدیغی کین ایکی مقالهده [درگاه : تصویر ۱۱، ۱۲] کورمشدک . بوگون احترامده نیجه آرتق اولدیغی عصرده ، دهقارت ، سینیوزا ، مالبرانتس و پوسسونک آکادملری کی حیات و هیجانلر دکل بلکه بوتون حیات روحیه ای استلایدن اوکا چوق بارز و بیلی بر هدف کورسترن قوتی تایلار عتله کایر . اخلاقلرله روحانیلردن بر قسمك احتراملره لهدار ، بر قسمك هلیدار اولماسی ایکی سیدن نشأت ایدیه یلیر . احترامه هل اطلاق خصم اولانلر حیات عقل واعدالین عبارت کورن و بوتك فوئده هر دللو شدید تایلاری لزومسن عد ایدن کیسه لدر . حیات یوماهینده کورولونجه احترامك هانکی نوی اولورسه اولسون آرتق مذموم کورولور . برده احترامك منشأ لرله اتوای تقریق و تمیز ایدیه لمک ویا بری دیگرینه قاریشیراتی صورتیه واقع اولان کوروشلرک و بریدی برطاق حکملر واردکه بو قیل مؤافلرک قیت فکری لرکی آکادملی ایچون احترامك هانکی نوعدن بحث ایتدیکلری و احترامدن نه آکادملی بیلیک لازم کایر . چونکه بوگونکی علمی مناسیه احترام : علوی ، سفل ، متوسط بوتون تایلاردن یالکیز برینک روحه حاکمیتله حیات و تفکر آرتق کندی عده لری دائره سنده تحویل ایدره کمین بر هدفه توجیه ایتسیدر . یعنی احترامه طویلتان بر آدامک نفسنه یوماهه لرینه و بریدی قیترلر حاکم اولان تایلر تهاً باشند آشاغی دیکتمشدر . هر احترام براندره علی الماده آداملرله یولمان ایکی بره کتایتم کتیر و هر شی یوقیتلرک زاویه سندن کورولور . غدا سنی الک سفل احتیاجلر مزن الک علوی تایلر مزنه قادار آلان احتراملر اولدینه نظرأ مثلاً عاشق اسرار کشلک ، مفاهت ، او بورلق کی سفل احتراملره عشق ، خست ، فیض عاشق کی متوسط ، بدی ، عالی ، دینی ، فلسفی ، صنای ، بجاری ، وطنی ، ملی ، بشری کی علوی احتراملرک قیترلری طبیعتله بر اولما یه جفندن هر احترام حقدده و برله جک قیت حکمی موضوع بحث اولان احترامك قیت مخصوصه لرله اولولک اقتضا ایدر .

سفل احتراملردن بالرض هیشاق ویا او بورلق تدقیق ایدلم : بو ایکی احترام روحدن کله بوب منحصراً عضو سندن نشأت ایتدیکلری ایچون اراده یه اسلا افتار ایتمین بومی احتراملردن معدوددرلر . حتی لسان ذوق سلیبیه یوناره احترام دیمکه بیله نزل انجیه رلرک « استلار » تسبیه ایتشدر . یونلرک تخریبیدن باشقه هیچ بر رولاری یوقدر . الجاری عاماً خودکام و بیسیدر . « آله » دنیان معده

مختصری الوم آزالشده ابتدائی محیطلرده خاملری صایلا جوق قادار چرندر . بر روایت کوره « ضیافت » او بورلق استلارک ایتیمی مؤسس لیدر . لیست سنی او بورلر کوره ترتیب ایتمین ضیافتلرک مقبول اولامه سی یوسیدندر . ضیافت دوشکولرلرک باشند او بورلری کورده مک آتدر تصادف ایدیان برتر خادر . او بورلق مسابقه سی کیم برین بر جوق عاشق حیاتله کوچ تصادف ایدله سی جوقلرک ادوار ابتدائی بر مدت اولسون باشمه لردن ایلری کایور . بسط محیطلرده او بورلق متغیله لر لندله تفکر ایدیان بر مهاجیه زمینیدر . بش اوقه یوزای دفعه ایچلر ، قوجه قوزی بر او ملوروشده یی نلر بین الوام مشاهدی صاییلرلر . یونلرک روحه انجلا و کشایش و بره سته امکان یوقدر . کون کچدیکه حیاتی تخریب و روسی تقصیر ایدن استلاره فکر وسعت جریاتری ، عالم و مملکت محیطلره شعول اولان محیطلرده هیچ بر قیت و برلر .

دیندارلق ، وطنپرورک ، بدایه پرستلک ، علم عشق کی علوی احتراملر دائمی بر جهد و غیره تله کنیش بر ذکا و بوکا منضم دوائی و بوکسک و حیاتی استلار ایدرلر . مثلاً بووک بر عالم واصل اولدینی شاه قله جهاندن باشلامشدر . حالبوکه هیشاقله او بور همت فکریه و بدیله ایلر باشلادی ایلاقی هر ایکسی سوندورمکله نایند بر مکدن بر باشه برشی یایه جی دکلدر . بریسی کورتدن باشلایه قی کیتدیکه ایلکله بوکسلیکی حالده دیکلری ایلکدن باشلایه قی کورتلرکله نهانسته قوشور . برسام ، بره وسیقه سنا سته لرسون مساعیتک ، کلافی ، قازانه بیامک ایچون اوصا غلر و یماز بر اراده مک بوتون ریح و شقنه نه عمل ایدیه یور . براده استعداد اصل اولسه ده یون کاله ایصال ایدیه یه فادار معرض قایینه جی مادی موانع و مکلانه کوکس کرمک ایجاب ایتکده در . یونک ایچون یونلر احتراملری یالکیز بره مویه خدا ویا طبیعت عدا بوب کچو برمک ماده ایلر حیاتکله مناسیتلردن یی خبر اولددر . ماده ، حیاتک متقی اوله بیلمه سی ایچون اول بول حیات طرفدن مغلوب ایدیلدر . یونک ایچون بوکسک حیات و بوکسک متغیله بره حال کندی لرله مناسب عزم و جهدلرله تأمین اوله ییلیر . علوی احتراملر هم فرده ، هم جمعیته اعلمی بر خندنده بولنورلر . سفل احتراملرک ایسه کرک لرد و کرک جمعیته مضرتلردن باشقه بر خیرلری اولور .

شیمدی « سیور احترامی » فی دوشونیورم . هل الماده جیمناستیک حیاتی ، یعنی بر حفظ الصحه علمیه استناد ایدن بر تقوی ایدن غایبه تقیب ایتک اعتبارله متوسط بر حیاند . بو مقید و معتدل حیاتک احترامله هیچ بر علاقه سی یوقدر . فقط هر احتیاج کی همت قایلده برایتلا ، بر احترام و حتی بر خسته تله متغیل اوله ییلیر .

انکلیزجه برکله اولان « سیور » آمیری بدک تکملدن ماعدا برده روح تربیه سنی استمداد ایدن

بدنی عمارتله لک اختصاصی قسملرله علم اولش بر تعبیر هموندر . مثلاً آت ووشولری ، آوجیلق ، باله ییلق ، قایق یاریش جیللی ، پوس ، اسفرم ، نغان ، و جیمناستیکلرک اتوای سیور نام همومیمی آلتنده طوبلا نغده درلر . شونحاله بر سیور یوق ، بر چوق سیورلر واردن : وهر سیورک استعداد و قیترلری آتیری آتیدر . بالطبع یی بولردن بحث ایدیه جک دکل .

سیور مجرد و همومی بر تیر ایدینه نظرأ مشخص اولارق آتیمی سیور جیلر واردر . یونلرک تاریخده مضبوط الک بو بوکله هر ماری اسکی یونلرک اساطیرلردن اولان ، و هوم « هر کول » در ، دینه ییلرک سیورک الک مجر المقول ، هارت و خاقلر لری یونان خیالاتک اعانه سیله « ژوینته رلک بو غیر مشروع اولغنده طوبلا نغشدر . سیورک مفکوروی ثنائی اولان « هر کول » انسانسی ایلر بو کونکی سیور عرلردن بر سنا سنی سیور مدخیه لری آرا سنده جوق مشابیه وار . تورک ، اساطیرک منطقه تحمل ایدیه یه جک قادار آتیری بر تربیه فکریه یه صاحبک بو کونکی سیور دستا یجاری سوزده دهام معقول و خیالات ایلر یی سیورک کتیر بخش مشیت و فضیلتلرله ایتاند برقی ایستورلر . محور عالی « هر کول » ک و هفی تربیه « اساطیرله یوروش خایده سیور قسیدلری آرتق جوق مزعج اولدی . بو وظیفه یی سنا سنا کارلرک ذوق تقدیرلرله براتی ایلغنده بولورلرسه هم باشلر راحت ایدیه جک همده حقیق کوزلرک یونک نه اولدینی کورمه ک و قنیز قالا جی .

سیور احترامك مبتنی نه علمی ، نه بدی ، نه تربیوی ، نهده محی بر تجسس اولایوب اولسه اولسه فرط قوتدن کلن بر ابتلای جسیلدر . بکا قایلرسه حقیق سیور مختصری سیوری سیور ایچون سور و یونکله انکفا ایدر . سیور جیلر مزن آرا لرنده مشهور سیور جیلر کورمک ایستورلرسه « سیور » سیور ایچوندره دستوری رهبر اتخاذ ایدره کعه ، فکر واراده یه ، ذوق و حیانه قاریشیدن واز کیرلر ، قراهده ، قورددره کی اسکی سیور جیلر مزن یالکیز قوتلرله مدرو و فیلو اتفلرله افتخار ایدرلردی .

هر دللو تربیه و تمیقنک اساسی سیورده کورتمک سیور جیلر ایچون بر علامت شغفده بوتون مختصرلر کی سیور مذن احترامی خارجنده علی الماده براننددر . مادی و معنوی کوزلرکی ، قوت و قدرتی آتیمی موضوع احترامی اوزرنده کورونور . احترامنه تعلق ایتمین خصوصلرده بر یورسی سندن سندن نهضله جسد ، نهضله ذکی ، نهده فضله اراده ایدر . الک بو بوک فیلدونی یك بسط بر ذکا آلدانه یه جکی کی الک قوی بر یورسی یی دخی هیچ اومو لادی بر آدم نیتیه نه ییلیر .

احترام ، یالکیز کندی ساحه سنده قهرماندر . یونک ایچون هر هانکی بر احترام نهجو و مؤاخذه دن متأثر اولور ، نهده مدافیه محتاج قایلر . اوسودیکنی

اولیا جایی سیاحتنامه راجه ...

کادسی دوتور وقت يك
دكاهه بوئوسه سن كوزل اولدوق
قدوم قارلارك مرائی چای
ایندن مقاله لرله تزهین ایتدیله
یکری سته اولکی استایول
مطبوعاتك اگ ایی عروایکین
کامله طبابت مسلکته وقت
حیات ایذن بو معروى تورک
عالی هنوز طریقه طلبه سندن
اولدوقی سته زنده شدی افراتر
کروب مرافقه او قودیندر اولیا
جایی سیاحتنامه سنی اسکدار
کتبخانه سنده الیازمه سنی اولان
اصل چالندن استنساخ ایتدی
مخلد سیاحتنامه ک اوزمان تلار
استنساخ ایدیلدیکی و مایه نه
سلسور ایدیاشته ، بالاخرده
اعاشنه داتر اولان خاطره لری
قل ایییدور .
(هیئت تحریریه)

حوت و عرفان تاریخک ابدینده برسیاسی اولان
اولیا جایی آره سره خیالاً اوزون عمرینک اوزون
و کشت و گذار لری آره سنده بر یوزینک اوج
بیرک قطعه سته پایلان عثمانی ممالکتری ایله غرب
و شرقک اگ مهم مالکینده قلمه دن قلمه ، شهر دن
شهره ، سفردن سفره ، آقیندن آقینه قوشار
کورورم ...

دردنجی سلطان مرادک معظم سراینده یک نادر
اشتمیترمه نصیب اولان بارلاق چوق پوکسک برتریه
کورددکن سوگره ، عثمانی سیاست و عسکرک تاریخنده
نخاره لر کوسترمش اولان ک بیوک سیلارک ، ملک
احمد باشلارک ، مان بوتون کورپورولورک و او بیوک
دورده کوشده بوجانده باشامش دیگر بوزلرجه غیور
و جنتکار هائل سردار و قوماندانلرینک توجه و محبتلرینه
مظفر اولارک اکثریا بیوک برانتمام و رفاه ، آره
سره دایانماز برسیقینی و اوزونو اچنده هر طرفی
کروب دولشان بو مشهور سیاحک قی تاریخنده
پیلان و ییلدیکی سرن و بولک خارجنده کی شیلره ک
آز علاقه دار اولان برشوردر .

شیرلر نیمه افرمه اولورکن لزان
بش برکوزلری آهویه زبون ایتدی قش

دین « یاز سلطان سلیم » احتراماً قاعنامی
خارجنده ک روحنک ضعیفی نه کوزل ونه صبیحی افاده
ایدیور ... *

بش دیکله ککه علاقه لری یک مسعود اولایان
مسبور جبارک قیمتیز بر و نلرلرده بو سطرلری
اوقوبورق برآز دوشونک آرزو ایدرلر سته بوراده افاده
ایده مدبکیم یک چوق فکرلره کندی ناملرله انتفال
ایده جکاردر ایدلریم .

۱۷ تشرین اول ۱۳۳۷

دوالفون روحان معلی

مصطفی شکیب

و بزمه عمارات و مناسباتی اولان جسور ملرک تاریخلر
قارلارک قلمش نه قدر قلملری تنور ایتدیکی رمدیندرک
اوت ، اوزمانه کوره باشل باشنه مهم بر کل تفکیک
ایدن « مدینتیز » ک و ترقیات اجهته سزک ک اجه
والک بارلاق ایز و اثرلری نه قدر چوق صبیحی و رنگلی بر
لسان ایله حکایه و تثبیت ایلدیکی ، چوق یازینک ،
دها اجه آکلاشلامادی ...

اولیا جایی ک کروب کوردیکی برلر و کجیردیکی
واقعه لر حقتده کی مشهورات و افاداتی اولرلرده و عجمه .
لرلرده معین و معلوم منظره استناداً « تسوید صحت »
ایدن مورخلرینک وقایعنامه لرلرده کی تفصیلاته قیاس
ایتمک بزر ... علا اثرینک استفاده ملر حقیقه لری آره
سند تحصیل حیاتک آتی قیبتی سته سنی کجیردیکی
بو بیوک تورکک نه صورت نفات و تربیه سنده کی اهت
و همت ، نهده تألیف آثار خصوصنده ابداع ایلمکی
یکی و ولود طرز و اصول سیاحت و تاریخ و مؤلفلرینک
هیچ برنده کورولمیه بکنه قائم ...

زمانیک اگ همراز علم آکاملرلر « تکمیل نسخ »
ایتش ، ادبیاتدن ، ادوارو ، وسیقیدن ، بزم برچوق
شنوده رین چهره لر اهدا ایدن تصوفدن یک اجه
و طریقت بر طریقت ایش و کورکنده دائماً مات و اولای
نعمتی اوغورلرده ک درین تأثیرلر ایله چارینه حاضر
تزیه و پاکیزه بر یوزک طاشیش اولان بو بیوک آدمی
بن ، یوندن نام یکری بش سته اول ، اسکدارک آناطولییه
دوغرو اوزانان شها بر بوجانده قرهجه احمدک سیاه
سرویلری ایله مرمره ک کوپوکل دالغله لری آره سته
صیقیش شخراب و آسوده برنکیه ک لدرلی قارشیشنده
رطوبتی برکنخانه اوداسنده طایفیم ، اوزمانه قدر
نمده ، اولیا جایی و آناری حقتده بتون ییلدکرم
بازیددیکی آسکی طاش باصاچلرک طبع ایتدکاری
بوز بوز الی صحیفه لری خرافاتنامه سته ایدی ،
او بریقان صحیفه لری کیم بیایر هانکی طالع یوندن بلکه
یتش سسکان سته اول اولیالک ایلمک چیللنده
چوق کره کره ا و زماننده جاری افکاره یم دوکک
قیلندن اولقی اوزره ذکر ایلمکی یزانس و طبری
منالوات و خرافاتندن خلاصه سورنیه انتباس ایتمش
و اگینه « منتخبات اولیا جایی » دیش ایدی ...
حتی ، هر جلدی بش بوز صحیفه لک بر مطبوعه مخلده
تفکیک ایدیه پیلان اون جلدلک اولیا جایی سیاحتنامه .
سنگ اقدام صاحبی احمد جودت یک طرفدن طبعنه
تدیت ایدیلدیکی سرمده بر چوق صلاحیتدار قلملرک
بو بیوک اثر حقتده کی توصیه و ستایارینه رغماً او
خرافاتنامه ک خاطرک تحوسقی (اقدام) ک جسور
و برور تشبیتی کرکی کبی تهید ایتمش ایدی ...
یوندن یکری سته اول اولیا جایی سیاحتنامه .
سنگ (اقدام) مطبعه سنی ایچون طرفدن استنساخ
ایلمش اولسی بو بتون تصادق دکادر . خواجهم
ویک محترم مشهور دارالفنون مدرسلرلر کادسی
نجیب عاصم یک جودت یکک (اقدام) بن ایلمکی
و (و شوعات الموم) ک طبع و نشرلرلر متحصل

موقتیک و توجه عمومی ادمه اتمک ولی تاریخلرک
اساسلری تشکیل ایدیه ک آثار و وثائق جمع و طبع
ایتدیرمیک ایچون اولیا جایی سیاحتنامه سنی حقتده
(اقدام) ده مهم بر یوزلورایا مقاله سنی نشر ایتمش
ایدی . احمد محدث افندی سرحدده ایتد قاریشیدی ،
نجیب عاصم یکک عینی موضوعه داتر قارشیاقلی بر قاج
مقاله یازدیله ، بوجالدر اولیا جایی سیاحتنامه سنی حقتده
خلفک مراق و توجهنی جلب ایتدی و او توجهک سوتیه
(اقدام) مطبعه سنی بوان جلدی جسته جسته و جلد
باشنه بر یوزلرله آتونه قیداتک صورتیه طبعه قرار
ویردی .

اوزمان اولیا جایی سیاحتنامه سنی کالکیز بر
نسخه سنی معلوم ایدی ، اوده اسکدارده سلیمیه ده
خراب برنکیه ک باجمه سنده ملکیه ناظر اسبقی بر تو
باشا سرحدک کندی نانه اضافله انشا و ملنه اهدا
ایلمکی کورک کتبخانه ده ایدی . (اقدام) ایچون
اثرک اورادن استنساخی جفرایا مرافلسی برضا ط
درعه ده ایتمش ایدی . هر نه سیدن ایسه ، اوضاطک
بو استنساخی باشه چقارمه جی آکلاشلامش ... نجیب
عاصم یک نیم طبعه سندن اولدوق لیل مکرر مکتبندن
مازون بولک جتم هفته باشلرلر کتبخانه به کیده رک
اولیا جایی سنی استنساخ ایتمک کسکی تکلیف ایتدی ،
همشهرلرلرلر و دارالعلمین طبعه سندن کایلی عیداه
نایب افندی (۱) ایله برلرکده بوشکل ایتمش درعه ده
ایتمک و ۱۳۱۲ سنده سندن اعتباراً هر سته برجلدی
استنساخ و تسلیم اتمک اوزره آتی جلدی آتی سنده
یازوب بیدشدرک . *

طبعه عسکر به اعدادیه سنده کی تحصیلک اوچون
سند سندن اعتباراً طبابت تحصیلک صوک سته سندن قدر
آتی سته مئادیا بتون جملرلری اسکدارک سزک
اولری ایله بلیق مزارلری آره سنده کی توزلورخراب
برکنخانه ک رطوبتلری اچنده کجیردم ... (اقدام)
مطبعه سنی بو زحمت مقابل و بریدی اجرت آفره
آلتیه جی و هیچ بر احتیاجه تقابل ایدیه ک قدر
ناجیز ایدی ، ۵۰۰ بیوک صحیفه طسوتان هر جلد
ایچون یازی دفترلری تسلیم ایدیلکجه جسته جسته
تسویه ایدلک اوزره کالکیز آتی لرا و بر یوزلر ایدی ...
هیچ شبهه یوقی بو اجرت بتون بر سته ک بتون
جمله لری ایله ایکی آتی تقابل کوزلری اسکداردن
سلیمیه به کیدوب کلک و بیوک برانتممال ایله اون
ساعت قدر چتره قیل و ایچمه بر یازینک سطرلری
آره سنده کوزلوری دوکک و چتین برسلک تحصیلک
هفته ده بر کون بوش برافندی استراحت و تنفس
زمانی قدا اتمک ایچون جاذبه ی بر سوق و شوق
وسایه اولامازدی ... بر طرفدن کیمسه سزکله
کجیرلرلر کوج بر محصلک مادی احتیاجلری ، دیگر
طرفدن پوکسک عزم و همتک بارلاق مانریشه و فتون
اولدوق بیوک تورکک ، اولیا جایی ک اثرلری مطبوع
(۱) اذن کوی نمونه مکتبی مدیری خواجهم عیداه
تلمج افندی .

درگاه

اون بش کونده بر نشر اولور علم و صنعت مجموعہ سی

برنجی سنہ: ایکسہی جلد

نومبر: ۲۲

۵ مارت ۳۳۸

روحانيات

سياسي احترام

سياست احترامك بركارناري انقلاب و اخلاق دورلنده كورلور. اون دوت سنده نيري بوا احترامك سرت هواني اينده باشورزده حالا بوليفه چارله مذكوره چيلري، اقبالپرستلرله وطنپرورلر نيريني اين اوصاف وسجيه لري آزماق، بوكون وطنپروردديكيزي يارين خاش وطن چيقاريلور؟ دون مذكوره جي ديديكيزه بوكون علي الساده بر فرقي جي دپورز. عسيرت حالده اولسيديق بربريزي ايجلي ملتيلي بيله بك وسوق ملييله تاسيس اغش برتاند اجنعي اينده باشابه جقق. بوكونكي جعيتلر ده اينه نسانده فكر و حسلا لك اشراك، دهاد و غروسي بر مذكوروني اقتضا ايند بربر. مذكوره سز جعيتلرله الساي بر سورو تبادلي وارد. حال بوكه قوتلي بر سوق طبعي ايله برابر قدرتي و ماهر بر ذكا اوللازه سياسي احترام ده بو قدر. بو احترامك، كرك فرد و كرك جعيتلر ك تاريخده ايركن حصوله كاهه سي بوسيدندر. همشريك عجيله وطنپروراك عشق آراسته ك فرق چوق بو بو قدر. بر توبسندن اينكه جسته كيه بيماك ايجون تفكر و تصور قدرتي لازمند. سياست، منفعت و غايه سني ادراك اغش وسوسهش جعيتلرله كوريلور. سياسي محترسلرله ايجون بيله جعيتلرله شهور ايندييلر. بونرك علي العاده و مذهبلاشردن فرق ضارسلماز برعزم و مناسه استناد اين معين و واضح بر مده، ايجه بر مهرانه، احوال و ايجايانه انطباع

شمر سويله ك، دعا ايك، سادوك، آغلامق ويا كولك نوعندن ووزك تا كوكنده كزلي خصوصي و طبعي بر جوهر ك تجليسد. بوق ذوق و هوسه كوره اينه نيان طرزه صوفي عجا ناسل مكنند؟ عشق ديكشده ك شمر ديكشين؟ صوك تورك شاعرلري آرمده فضايلدن ري عشق نصيده سته يكي بر سس، يكي بر عرف علاوه ايند بيلش بختيار كيمد؟ كچين كون، مشهور ايتاليان شاعري «به تراك» لك غرامي شمرلري اوقوركن صوك فرنك شاعرلرينك سوداي ترانه لري بكا او قدر باوه، او قدر عادي كادي ك، ايجندن بر كره ده كوزملاك و ايلك كي شعر كده هيچ ديكشديكته، شعر كده طبعي تجليات كي. ازلي ولايتنبر قانونله تابع بولدينه بر كره ده قناعت ايندم، بوا سرارلي بر مشله درك آلدن آله كچور و هر ايك طبعيه كوره آيدنيغني يا بك آشاغيدن، يا بك بو قاريدن و بربريور؟ آلهونيك رنكي هر افقيه كوره ديكشور، فقط بو داتما عيني مشله، عيني آتش در، چونكه داتما عيني عناصردن ياتور.

يعقوب قدری

مستعد بر ملكيه صاحب اوله ليدر. بوقه هر كس وطني سورد و هر كس بوتر و قدرتي بر شخصيت اولاري مملكتته خدمت ايتك ايتير. فقط بو كزوي بسايه چك قواي ووجه و لادجه وطنپرورلك كز، غلوجدر. بونك ايجون بو بوك شاعرلر سزي ناصلي سويور و حرمت اينديور سق قدرتي سياسي لر مده لايق اولدولري عيني كوسترملر يز. چونكه بونلر مفلوج اولقي نه در بيايه ين بر حس و ذكا ايتايدولر. ايجانه كوره قدرت و ولايت، صبر و شدت، جرأت و بصيرت كوستريك سياست شترسلر كك محوي اوصاف اراديلر ليدر. هر شيك انواع و اجناسي اولدني كي سياست احترامك ده «ره آيت» و «ايد آيت» شكلاري وارد.

١: ره آيت احترام سياسي ايد آيت استه اينده ده چوقدر. بونلر ده جعيت و وطن عيندن باشنه مذبوب اولدني ماني محافظه، خلاص ويا اصلاح ايتك ايتاني موجوددر. بوسيدن حرص افندو، يعني ايش باشنه كيكه بونوع سياست محترسلر كك آتشين واك، غلومسوز آرزولري، سياسي مذكوره لري مدافعه ويا الزام ايندريك دخی فكر تاشلري تشكيل ايدر. بونلر روحلري بو قلادولري زمان وطنپرورلك كاره اقبالپرستلركاري بكدكيتك لازم غير مفارقي كي كورولر. اودرجه كه كندى اقباللري تعقيب و تقويه ايندكاري اينده منفعت عموميه خدمت ايندكاريه قانددولر. بوا احترام، اتحاد و ترقى، ملاقاتلر، ايتيك نه تريا جعيتلرله اولدني كي سياسي جعيتلرله حات و جيللري اولاييلر. بونلر ده خصلا بر نه فارسي بر حانه بر كين و عداوت، آراونده سني براخت، نفسلر نه فارسي صوت، فقط شانهز بر غرور و نخوت وارد. اصلا ديكشه ين بر فكر ثابت، بيقينان بر عزم و نيات، فرط قدرت ايلار و اوصاف و جيله ليدر.

٢: سياسي محترسلر ك ايد آيت اولانلري ره آيتلردن ايجان علاقت فارقه روحلري ايجون و جيللاق كوسترملري و تفكرلرله «سرياك» بولميسيد. بوقه مذكوره لريه كوزي باغلي سربوط قاني و هر درلو جومله مساوت ايتك خصوصيه بر برلردن عاا فرقتدولر. يانكز اولكيلر نه قانز كيزلي، قابلي ايسه بونلر او قانز ايجيدر. بونلر مذكوره ايله حرص چيني نه قانز توأم عدايدولرله بونلر ايكه جي جهه او قانز لايقدولر. ايش باشنده بونلر سومه دكاري ايجون اقبال بر سنلكرلي و غرورلري بو قدر. ويا وديسلر ايله ده متخاكي دكلدولر. هر درلو خودكام غايه لردن مژه اولان بو مذكوره جي محترمي سياسي لرله بر قدرت متالدين، اهم اولدولري قانعي وارد. بنا عليه بونون خيانتلري بو قدرت متعلا تسليم و قربان ايتكدن بو بوك بر ذوق ايلر. اكر بازا اهدولر كي باشنده، مذكوره لرينك ظنري اوغرنده هر درلو فداكاراني اختيار ايتك آماددولر. ايشه احترام سياسي بو درجه كاندكن صوكرا آرتق غير قابل بر مقاومت بر جذبه اولقله ده

قالايلق واجب الاطاعه بر امر اخلاقي و ديني حاله كابر. عيشده بيه حال بوجي غالب كون بيلد روحلر منحصر حسي و مفكوروي اولان بو بوك احترام سياسي يي بر درلو آكلابه مازلر. هر شيك منفعت مادي و خيالات حسيه ايله اولين بو فلوج و مسكين روحلر بو بوك سياست عاشق لري ده بيه حال آمال خيسه ايله تلويث ايتلرله احتياجه مازلر. حال بوكه بونلر هر درلو حرص جامدن مژمه مذكوروي بر احترام سياسي ك ايتايدولر.

هر آتشين ايمان كي بونلر ده سياسي عقيدلرله فوق الماده عصيت وار. بوا اعتبارله، مذكوره لريه خدمت خصوصيه ايجايانده بك قاني بو ركلي ده اولاييلر وحتي هر درلو جبر و تشويق بر امر عدالت اولاري تطبيق اولننه موافقت ايدولر. چونكه ايمان ايتكاراري مذكوره سياسي بك بر حقيقت مظهر اولدينه بونون موجوديتلرله ايتايدولر.

سياست احترامني عشق، خييال، علم و صنعت احتراملردن ايجان خصوصيت بوا احترامك انفرادي او ايوب اجنعي اولسايدر. ديك احتراملر مفردا باشايه بيلدكاري حالده سياسي احترام بيه حال همجايه بر جوق انسانلرله مشترك ايتايديلر. يعني ماهر بر بر باغادانيز، تاليف سز ادامه ايند بر بيله بيلك بر احترامدر. دوشونمك بو احترامك موضوع و غايه سيله بونون بر ملكيت، ميلونلرجه انسانلر علاقه دارد. بنا عليه داخلي و خارجي پروپاگاندا بايبا ايدجه، يعني بر ملكيت اكثريت عظيمه سيله علاقه دار اولدني منافع حياتيه و اجتماعيه هر طرفه آكلابلر ايدجه سياستك، مطلق اولان قوت و مظهرت ايتايديله سز. بونك ايجون اكلال و دورايدش سياسي لر اولاد ايلدن و صوكرا خارجك اساسي مظهرلرله بيلدني اصلا اكلال ايتلر.

سياسي احتراملر ك بالخاصه اخلاق و انقلاب زمانلرله ك سفت كاشفه لردن بر يده شدت و سرعت حركتدر. عيني بوسرعت بلاقطع كيندكه او قانز آرتا ك محترص نهايت افراطك قرباني اولور. لك بو بوك سياست محترصاري انقلاب زمانلرله بيشير. هان بونون انقلاب تاريخاري ايلك اختلافلرله قيه بر مدت طرفنده مذكوره لريه قربان كيندكاري قيد ايدر. ذاتا انقلاب، حياتك باش دوندورجي بر سرعتي ديكدر. بونك ايجون اختلاف نلي آرزومان طرفنده لك جوق باشايان واك جوق ديكش بر نسلدر. اخلاق باشلانجه ده لك ساغلام طن ايديان و سسلر، لك كوكلي كورون اعتيادلر آرزومان طرفنده ارسوب كيدر. يكي عاقل، يكي ذوقلر، يكي دوشونجه لره عير العقول بر سرعتك بكدكاري و يي ايتدكاري كي آرزومان طرفنده فوق الماده آلف و جاذبه داوله مستعد بولنولر.

*

غدا سني منحصر ملي ذوقدن آلان و انساني

شأنج

نورك حاكيمنده موسويلر

(۲)

محمود موسوی تاریخنگار، اوچچی بوکولملاکت اولاق اوزره، قید ایندیکی مهم بر وقعه واردر : موسویلرک سیانیادن طردی ..

۱۴۹۲ سنه سی مارتک ۳۱ نجی کونی امدار ایدیلش بر امرنامه ایله قبال فریساند قاتولیک ایله فراتیجه دونا ایزابلا بوتون موسویلرک اسبانیایی ترکی امپادیوردی . بویه لنگه ایکی یوز سیکه یاقین موسوی بجه سید یوننده حاکمکنده یایله یلر . بو میانه تورک خانانی سلطان بایزید ثانی دن برملجارجا واسترحام ایدیلر . تورک پادشاهی بوترک رجالری حسن قبول ایله تحت حاکمکنده بولان بوتون ولایتلرک والیلرینه برفرمان کوتوردی موسویلرک کوزل کوزل قبول ایدیلرک ترفیعی ، عکس تقدیرده اوافاجی برتسائی کوریلرک والیلرک اعدام ایله بجه یایله یلرک عیلاوه ایدی .

اسپانیاموسویلر ، بالخاصه ، قاتالونیا، آراغون ، ناوار ، لون وحتی پورنکیز موسویلری دیگر موسویلره بالخاصه اشکنارلره قارشلی کندیلر قاتی نانی ایدیسورلر و دوعریدن دوعری به حضرت داود سلاله سندن اولدقلری ادعا ایدیسورلردی . وقی الحقیقه بر یوزینه داغیلامش بوتون موسویلرده اسپانیاده کی همدیلرینه خالص ائلم اصل کوزله باقمده جان جان منفقدیلر .

اسپانیول موسویلری تورکیایه برلشیر برلشیر متوعارینک امنیت و اعتمادی ویکو و طلمرینک سلاستی دوشونکه و بوکاغیرنه فوبولدرلر بوتون برلشدرکاری شهرلرده خلقت صنعتکار و تجارتی تشکیل ایدیلر . بالخاصه ماراگوسلرک باروت و دوکوم خصوصنده تورکاره چوق منعتلری دوقوندی .

عینی زمانده دوقوراقده جان جان موسویلره منحصردی . هامون عالمی عصر لرجه سحرای دوقورلغی تحافظه ایدیلر . سالامانک مکتبتدن تشقه موسوی دوقورلر خریستیان و مسلمان دیگر مسکنداشلرندن داها زیاده اقباله دیدیلر . سرایده ، بادشاه زدننده وزیرلر و پاشالار یاننده مقبولیلر .

عینی زمانده ترچاناقده اولردده بدی . مختلف مکتبلرندن هجرت اولنره بوضاً نعمت برینه کچور و بوسایده آتکلرخی قازانیورلردی .

بواسپانیا موسویلرله اشکناز، آسیا، موسویلری بیننده چوق آیرایی واردی . بوتون برلشدرکاری شهرلرده آیری جماعت حالده بولونورلردی . بوحال یالکیز اولنره دکل حتی کندی آزلرنده دواردی .

(۲) = درگاه = نومو : ۲۱

استعمول اردوینک شریه لرینه

دونه قادارک عتور تولومره کولدیگیز ؟
بوکون بوتون ملنک کولگنه کولدیگیز ؟
راحت راحت او بولک سولک آشیانگیزده !

آرتیق ، نه کوزگیزده کویه دونهک آلی ،
نه یازگیزی حاران انچه بر قادی آلی ؟
بلکه آرقه گیزده یوق بر آغلایانگیزده !

وارسین دولو بولاسون بیک الله کولکیز ؟
سز ، تا کرمیک کولدیگی تولاردن بو بولکیز ؟
زمنم قدسی واز هر دایله فانتگیزده !

قانی عکسلی غیب ایدن سسلرکیز ،
اک مقور آیلره دیبه بیلرلر : « نه کبل ... »
أبدیت ، اک کو بولک بایدر یا ننگیزده !

چونکه حریت ایچین سوندی نسلرکیز ،
یادگیزه یا باجمی بادیله لوده دکل ،
آنا وطنکیزده ... آنا وطنکیزده ...

آقره : ۱۹۳۱

کمال الدین طامی

مطلق بر قداکارلره ، شهاده قوشدوران بولک
استراضلردن بریده « وطن بولک » در .

تاریخک شهادته باقیلر سه وطن بولک
خوبی اوزون بر تکالی سیاسی واجتایدن سوکرا
ظهور ایده بیلور . مثلاً ایندی قیله لرله یونا قدیمک
کوچوک سینه لر ، قرون وسطا ک ایالتیان قومونلری
برذوق تسالوارکوزی تحفظ و انکشافه پاشاملسرده
وطن بولک سینه واصل اولاماشلر . چونکه
هتوز ملیت و اونک ساکن اولدی وطن مفهوملری
تام معنا بیه ادراک ایده شدی .

وطن بولک حالت روحیه سی احتراض سیاسی به
نسبتله چوق دها بسیط و تمیزی بر حله روحدر .
سیاست مختصرلرله کوروان حرص جاه و نفعت
شخصه علاقه سی وطن بولکده اولمادی ایچون
سیاست مختصرلرک کچورلری واک سالم قالیانلری
آنجی وطن بولرلر . ره آلیست سیاست شترلری
شخصلرک و یافه لرینک حرص جاهله بضاً ملکاتک
دوشانلرله ائتلاف و شترک مساعی ایده یلرک بر
مسخوشغه دوشه بیلرلر . حال بوکوطن بولر ، یونیه
مختصرلرک بویه سناکلیرنه قارشلی قهرمان کولکلی
بوکولرک میدان سیاست آتیلانلردر . بولرده حسن
ملی بی خسته لانه یی مقبولر قارشلی قوتی برماقیت روحیه
واردی . بولک ایچون خالص وطن بولرک مردلر
شخصی حرصلردن نره ایده بیان ملی بر روحک
تایلدر .

۳۶ شیهل ۲۲۸ دارالفنون ادبیات مالمی

مصطفی شکیب

بر آراغونلی بر (قوردوا) ویا بر (لیزون)
جامعی خاوراسته کیمردی

اسپانیول ملنیلری اسپانیوله ، سلاویک ،
قدس شریف ، صدف ، ادرنه ، نیکولی ، پروسه ،
توقات ، آماسیه ، شام و مصرده برلشدرلری .

استان بولده اولننده موسویلر واردی ، اسپانیول
موسویلرک و رودی اوزرینه تخمیناً اونوز بیک
کفی اولشدرلری که اوزمانه کوره آورو باده موسوی
اک چوق اولان شهر دیدکدی .

فرق دوت سیناغوخ ، یعنی بر برندن آیری
فرق دوت کوچوک جماعت واردی . و هریری دیگرینه
نظراً اصل ملکاتلرینک عادت و طیبانی ، سجه لرخی ،
عبادت و طرزحرکتلری تحافظه ایدلردی .

استان بولده بر چوق جماعتلر واردی که بیکدیگرندن
اخلاق و طیبایچه بالکلیه آیریدی : قوردوا ، طوله ،
بازسلون ، لیزون جماعتلری کی .

بویلر کندی آزلرنده خسته خانه لری ،
خیراتخانه لری ، مکتبلری موسسات دینه ایچون
شخصک سه ماله سه کوره اعانه طوبلرلرکی
بوکا محوم جماعتلر بلاستنتا اشترک ایدلردی .

موسویلر نیزانلر زماننده یکی جامع حوالیسنده
اوطور بیلرلردی ، قاضی سلطان محمدک دعوته کاتلر
خانکویه ، بایزید زماننده اسپانیادن کتلرله بالاطه
برکشدیلر . و بوزدن بوغاز ایچی کویلرله دوعرو
یایله یلر .

استانیولن سوکرا سلاویک کایوردی . سلاویکده
محیطنک مساعده سزکنه رغماً ، غنای اوتوز آتی
موسوی جماعتی واردی . اوقادار چوق موسوی
واردی که حقی بر موسوی شیری دینه بیلریدی .
حتی بر بردی شاعری ، ساموئل کوسکدا ، (مادر
اسرائیل) دینه توسم ایغشیدی . چونکه ، بنه
کندی اادمه سنج ، سلاویکده ، طای قدس شریفده
اولدنی کی موسویلر ایچون این برملجاً ایدی .

حتی سلاویک موسویلری ، بر اسپانیول خریته
ناظرینک اوغل اولان (دون پوداسنه اوره بان پانه) نک
که پدرمانده تروننک مهم برتسائی قورتارایله شدی .
سایاسنده عمومی زنکین برکتبانه به صاحب اولدی .
بویه لنگه موسویلر تالود تدقیقانه قبولدیلر . و چوق
مهم دارالملم تشکیل ایدیلر . بودارالملمده یوسف
باسمی ، سالامون قادایه یرو ، ساموئل اودیله
ساموئل - ال - بخری ، یوسف بن نجیا ، سالامون
میتراقی ، سالامون هازان ، ابراهیم سیدال و وکی
مشهور ، عالم خاخالر کوزه چار بیلردی . فلسفه و علم
نجوم بودارالملمده اک پارلاق برذوره یاشادی .

*

۱۴۹۵ ده خاخال باشی موشه قایسایلک وفاتی
اوزرینه بو موتی الیا بیزراهی (۱۴۵۵-۱۵۲۶)
اشغال ایدی . بیزانسیلر دورندن قانه بر موسوی
عالمه سندن قیسن الیا میزراهی غایت متواضع ، عادل
و طرفگیر لکدن آزاده بر کیمسه دیدی . (پندلی)

درگاه

اون بش کونده بر نشر اولنور علم و صنعت مجموعه سی

ایکینجی سنه: دردنجی جلد

نومرو: ۳۸

۵ نشرین تانی ۳۳۸

مُصَاحَبَةُ

اربع منصف (۱)

مُصَاحَبَةُكَ موضوعی توذکارک اسلام جامعہ سے داخل اولدندن صکرہ غازی، اولیال وعلما نامہ لری آلتندہ طوبلانان اوج رہبر صنفک تاریخده بیراقدنلری شان وشرطک سیرلری آقامی اوله جقدره استانبول وروسینی دولاشان برسیاح، نظریه چارہ جتی اگ بوپوک مزارلک غازیله، دها کوچوکلرینک اولیالره و صکره علایه تخصیص ایدلنکارلری کوردہ جکدره بو مزارلده پاتارلک، دیاندرن آلارنی چکلی ستهل چکدیکی حالده دیرلرکی هرکون زیارت ایدلنلری اولنکارلریه اگ بارز بر دلیلدر، بدالموت باشایان بو اولولر نه بایدرلکه حالا بو درجه زنده و مؤثردلر ؟ انسانک اولدیکی حالده باشایه بیدک ایچون قاتارلک روحنه چوق دواملی بر حیات آقته بیلسی لازمدر، عجا بو جانل اولولر بزم بونی نسل بایدرلر ؟ ایشته بر سؤالک جواب بولنه بیلسیسه تاهیمیز یکی برایشقله بر آرداها آیدیلانه جقدر .

غازی پاتک، مناسنی آکلامی ایچون منشای اولان دوره قادار ارجاع نظر اتمک لازمدر، معلومدرکه اسلامیت مفکورومی فخر کاشانه قانی یاریتی سوریه جبریل طرفندن من طرفناه الهام اولنشدنر، بودقیقندن اعتباراً بوتون وارانی حق و حقیقت ایله مشبوع کورن سید الانبیا اعلای حتی ایچون اولاه عرفانده وجد واستغراق ساعتلی کچیرمک صوریه نضنه قارشی مجادله سنی اتمام ایتدن صکره قولاً مجاهدله باشلامش و فقط مظهر اوانی ایچون بو مجاهدلر کفایت اتممیشدر، یکی بر حیاتک جمهول احتیالری کوزلرینه کسیرمه یه مین همشیریلری عظیم بر اکثریتله بو بوپوک مجاهدی ترتیب واستحقار و بر مدتده اغفال واطماعه نشیت ایتدن صکره بولندن آیره ماهه جقلری کورونجه اولوم تهدیدیه دوغوب بو بودیکی سوکلی مکسندہ پاشانامه تصدی ایتدیلر، جمل وفسادک بو عوقور صولتی قارشینده آرتق سوزدن فله کچکدن باشقه چاره قالماشدی، مجبورلرله برلرینی یککدره بر ذوق وحشت بولانلر حضرت محمدک کوستردیکی وحدت، عدالت و آسایش شاهقهرلرله باقورق بولارنی تعین ایدمکچلرینه نفاق و شقاقک کردابلریه دوشدیلر، اولر بو عوانیز و زهرلی کردایده چورو دکارندن خبردار دکلدیلر، بوله بر محیطده مفکورومی یالکن افنی برطرزده اکمک ایله اکثفا چوق نظری بر حرکت اولوردی .

[۱] ملی مفکوره و یکی علمک شمورلی حلسیه بیک بر فلاکت واضطراب نتیجه سنده دوغان یکی توذکیانک قورتولوش طفرینی تسعید ایچون دارالفنون هیئتیه برلکده بروسینی زیارتدده افغ اولان دعوت اوزرینه ۱۶ نفرن اول بازار ایتسی کیمسی سلطان کشتندہ پایلان بر مصاحبه در .

بیغیرلک ایچنده حقایق اشیا و روحیه اگ آبی واقف اولاسی دولایسیله فخر کاشانک، اسلامیت مفکورومی فعل و حرکت کچیرمندن راحت ایدم سزدی، بونک ایچون اسلامیت مفکورومستک فعالیت دوری جهل و عناده قارشی باقل « غرا » اتمک اولشدر، نه کیم تماشای و خلیا کار بر آدم اولتندن چوق اوزاق بولان حضرت محمدک تسخیر ایتدیکی ایلاک صحابه لرب کندیکی کی صاردیلدی مفکورولره فلاکچالیشه بیلجک کیسه لری ؛ ایشته بو ایتانی فعالیت لزوم بدرکه اسلامیتده اگ بونک پایه غازیله ورمشدر، ایلاک غازیله مفکورولری مظهر قیلمه اگ اوکجه بایدرلری اجتماعی انقلاب متصد بر عرب ملیتله مستقبل و آمین بر « دارالاسلام » وجوده کتیرمک اولشدر، قانوجان بهاسنه قدر کیده دن مفکورومک کندیلکندن مظهر اولدجنه ایتانی صافغانه اسلامیت هیچ بر وقت ایتامشدر، مفکوره دشانی اولان « دجال » خورتلای انسانلرک آرمشده بر دقیقه بیله اکدیگ اولادجه بو جانل واری سوزله واضیحله بایشدیرنی هیچ کیمه نک بد قدرتنده دکدر .

اسلامیت مفکورومی غازیله بیظه نک اگ آزی دیشارنی قیدندن و آمین بر دار اسلام وجوده کتیردکدن صکره وجدانلری فتح ایدمک اولیالر بایشدرمک باشلامشدر .

روحک اگ ایچنه قیورلرینه کاشنا اولان اسکی اولیال غازیله فتح ایتکری دیار اسلامی اگ حیرا کوشه لریه وارنجه به قدر تمیز و جروجدانلریه بیقادیلر، بونلرک کوستردکری ماددن قراغت وروحه برستش یواش یواش دیار اسلامک هر کوشه سنده برز چراغ قضیات یاقدی، ایشته بو فضیلت چراغلری الان اولیا تریلری نایله اولر من آرمشده و مجله لریلرک ایچنده باشیورلر، بونلرک قیلدره بیراقدنلری خاطرملر نه قدر درین اولشک اگ صمیمی واک کوزل تنخیر حالا جناب حقندن بونلرک رضالیه استحصال ایدمک ایسته نییور، دار اسلامی یابان غازیلردن صکره « دار وجدان » ی یابان بو اولیال خدمت لریلرک علوتی سایه سنده ایکسینی درجه ده زیارتکام تریلره مظهر اولشدر .

اسلامک، یوردی و وجدانی قورولدندن صکره بوتون امت آراسنده وحدت اعتقادی تأمین ایدمک بر زمرة متفکرینه احتیاج واردی، ایشته بو احتیاجیه « علما » تأمین ایتدی، اولیا نک، عقل منطقتدن زیاد، حیسانه تعلقه استناد ایدن روحیه لری مختلف محیط و زمانلردم، مختلف جریانلره تابع اوان ضرورتده بولندی ایچون بونلرک آرمشده ناطق ایدمک مشترک و عمومی بر شیرازة اعتقاد و تفکر ابرکیچ لازم اولاجقدی، باخوس آرتنه فالان اعتقادات قدیمه ایله رقیب دینلرک مختلفه ماسکال آلتندده وجدان اسلامی کچیرمک خصوصندک نفوذ و تأثیرلری نظر دقته آلتینجه مفکوره اسلامی عقل و منطق ساحه سنده دخی مظهر اولاسی لازمدی .

ایشته اسلامیتی عقل و منطق ساحه سنده مظهر قیلتی ایچون مجاهده ایدمک « علما » نای و برلری، اسلامیت مفکورومی بو اوج درجه جهادنی بیتدیکی وقت اوجیوز آلی میلیونلر برکتله بشرتی کندیشنه بند ایتش بولتوردی .

بو عظیم مجاهده تک طبعی بر عکس العملی بر یورغونلری بهمه حال کلدجکدی، نیت کیم یورغونلری اوج درت عصر اول باشلامش و بونک قدر دوام ایتشدر .

نه چاره که اسلامیتک بو یورغونلای ایتاشنده عقل برینه مشاهده و تجربه به مستند مثبت و عملی بر ذکا بشریتک برکوشه سنده یانغه و بویکی حرکت فکریه دن بیره یکی قدرنلر دوغمه باشلامشدر .

بوپوک دینلرک تریمه سیله بوپوک مفکورولرک ذوقی آلان بشریت مثبت بر ذکا ایله ده بجه اولانه یوز طوخیه بو سفر ذکا تک مفکورومنه یعنی مدنیت اختراصنه طوتولدی، دینی مفکورومک هدف منیتی طبیعت حاکم بر مدنیت اولتندن زیادده و حلری برلشدر بوب قوتلندرن بر مدنیتی، صرف دینی مدنیت اسلامیتده اولسون خریستیانانی و موسولیمکده اولسون آرتق حد کالی بولشدر، بونک ایچون ایوم غازیلردن ماعدا نه اولیالره نده علایه قارشی واسع راجحای قالمشدر، بونک اسلامیتک متحصراً دینی هیچ بر فاقیتندن بر وایس یوقدر، چونک بو امتغانی مرقیقله چوقندن آتلامشدر، کرک عقل، کرک منطق، کرک فلسفه و علم قارشینده اسلامیت قارشی رقابت ایدمکچلرک بر دین یوقدر، نه کیم اگ حیرا کوشه لره خریستیان مسیو ترلرک کندی اعتراضلرله نایب اولان موقیقیز لکری ایدمکدر، بوندن باشقه هر هانکی بر دینی مدنیتک آتارله منحصر اسلامی مدنیتک آتارلر مقایسه ایدمکچلرک کوی قالی شوبله دورسون بالکس بر چوق جهتلرده دها اوزرینال و دها زکیندیلر، صوک عصرلرک کلنجه بشریتک صاردیلدی یکی بر مفکوره دوشمشدر که بو مفکوره دینی مفکورومی امال اتمک شوبله دورسون بالکس اونی اگ قیتدار واک شرفی بر خاطر شامنی واک قدس برامید استقبال اولدق قیلدره محافظه اتمکده بر ذوق جاودنی دویلر .

غازیلرک وظیفه سی بر وطن فتنه سی اولدی ایچون ملیتچیک دورزند دخی بین الملل دساتیر حقوقیه موجود و صربی اولادجه بونلر اسکی قیلتلری تماماً محافظه ایدمکچلردر .

ملیت و مدنیت مفکورولری حیات و طبیعت قارشی اعظمی درجه ده مظهر اولی ایجاب ایتدیرمک برغایه اولدیندن آرتق عقل و نقل علملردن زیاد تجربه و مشاهدیه مستند یکی علمک سلطنته تبیت اتمک و بوسلعتی یاشاق و یاشاقی ضرورتی حاصل اولشدر، بونلر ایدله دیکه ملیت مفکورومی دکل اولسه اولسه ملیت بولیتیه سی احتکاری وارد، ایشته کنجلر داخل اولدینیز یکی حیانه اگ چوق محتاج اولدینیز شیک اختصاص اولدین هیچ

درگاه

استانبولی فتح ابدیه بکیری به غزل

وور! نجه علبه کی شمشیر عشقه ؛
کلبانکی آسمانی طوتان پیر عشقه ؛
ای لشکر مفتاح ابواب وور بو کون
فتح مینی ضامن او تیشیر عشقه ؛
وور! دیر کفرکلاسته رکز هلال ایچون
کلش بو پاشاه جهانگیر عشقه ؛
وور! روح بر فتوح محمدله یکزبان
خیر هیوم ایچنده کی تکبیر عشقه ؛
بوی کمال

رؤف یکتا بکله مرقات

ملی تکبیر بستانکاری رؤف یکتا بکله کوروشک.
پوتون آرزومه وغیرله ره رنجا - ممکن اولادی .
شاکردی لطیفی بک قدر داشده دورت بنش دغه
تلفونه ائک ، کندیلله بالادت کوروشک اکتانی
بولاسی رجا ائک فلان قائده مری قادی . رؤف یکتا
بک ، غالباً تحریری اولاق سؤالریزه داها واضح
و مدلل جوابلر ویرمه چکنی دوشونه رک ، سؤالری
یازوب ویرمه مری ایسته مشلر . کندیلله کوروشک
مظهرینته ایردن قوزی شویله آکلاتور :

« رؤف یکتا بک ناغی ایاک دغه یکی قیو
مولوخنه سنده دیکلدم . سسنی ایاک دغه بر آیین
ختمانده درگاهک شیشه احاده سلام ایده مری دودیم
وجهره سنده آرقداشیز لطفی بکله برابر تکیه ک
آیدیناق وکنش بر بختیر سنده کوردم . دیوازی
جیبلاق براوطه که بخرم سندن سورلر ویرلاخه تارلاسی
کورونیور . بر تکیه بخرم سندن بولاجه لری کورونجه
درویش چشاری بی خاطر لامانی قالمی ؟ قولاقلم
اختیار درویشک « بیزم حق ایچون ... » دیسه
میریلدینقی ایشیدیر کی اولدی ...

باش نایزک حجره سینه کمری بریدن چکدکن
صوکرا برکل باشه سنک ایچندن کیدیایور . صوگ
بهار چیکلریک یاری حزن ، یاری اوررتیلی عالی
ایچندن کچوبده انسان کندین بویه براوطه
بولونجه راخته تور ... قایدن ایچری کیره چکیز
میرده آرقداشه : « نه یایه مری آلی اوپه چکم ،
سلامی ویرمه چکم ؟ » دیسه صودوم . زیرا آیین
میداندن براوطه قادر کیدن بولده هب برلریک
الری اویپلری کوردم .

رؤف یکتا بک برارکان میدریک کوشه سنده
دیز اوسق اوپلور وپور . آییندن صوکرا یوزی
صولش کی ... کوزل بول قوتوشیور . قوتوشیز
هب موسیقی داژدی . آغزنده شکره ، قورایه به
بکیزه برشی چیکه بور و هم سوله بور . قونونایی
روحک هیجانی افاده ائچکدن زیاده فکرک بولوشلری .
دماغک اثرلری آکلاتور . قلاشیدن کورونجه
رؤف یکتا بک کاتب قیافتی تندرست ، اوصلو
وجوق عجوب براندر . بیامه یوزره فقط کندینقی
طانیلر آلیخانلغینده ییخت ایدیورل .

مکاله اناسنده ذاتا پوتون مراقق ، اویوسته
سبیت ویرمه چکنه قلیره جی برشی یایماقتی . جوق
شکر بوکا موفق اولدی . واستادی سلاملا بهرق
یه او اخروی بولاردن ، چیکر آراستدن چکد ...
شیمدی قازیشیزده ، فوزینک سوله دیکلریک

تجلیه : ۱۹۱

عکسنه به جدید ، شدید حتی مستهزی بر رؤف
یکتا بک بولورز :

— اسکی موسیقیز نچدایدیه بیلیری؟ وایچه لیدر؟
— بو سؤاله جواب ویرمزدن اول « اسکی
موسیقیز » تعیرندن مقصد نه اوله یله چکنی تعین ایدلمز .
تورک موسیقینک اک اسکی اثرلری (هانم بک)
مجموعه سی طویل بران بر قاج یوز پارچه کار ، نقش ،
مرابع ، ساهی ، شرقی کپی نقاشدرک . بولرک ایچندن
(عبدالقادر سراغی) به عادتجی ادعا اولتان معلوم
القدارکار وسائر ایه (هندیلز) و (مجلر) نامی
آلندمکی آثارقده ، قانونی سلطان سلیمانک وزیر
(داماد ابراهیم پاشا) بک (هامون) کاری استننا
ایدیلجه متباق آثار ، اک اسکیلری (مراد اربع)
(احمد ناک) دورلری محصولاتین اوانی اوزره
صره سیله ادوار متعاقبه و بالخاصه (سلیم ناک)
(محمود اول) دورلنده بو دورلردن مسکرمه
(دکای دده) مرحومه قدر کدران اولان سندرده
اشتهارایتین اسانده عادت کزیده بارچیلردن عبارتدر .
بو مپسانده عین دورره منسوب بر قاج یوز پارچه
(پیترو) و (ساز ساعیسی) ده موجوددر .

شمدی آثار نقیبه نچد ابدیه بیلیری؟ سؤالندن
مقصد - کانی ذکی بک آکلا دینی وجهله - تکرار
رواج بولور؟ دیک ایه ، میرموی الیک دوشوندی
کپی بونک ایچون « بویوک اثرل لازم ، انسان لازم »
اولدین بکده طوغری اولماسه کرک . بتم فکرجه
اسکی موسیقیزک رواج بولسی ایچون نسل حاضرک
سادمه « قدرشناس » اولسی ، ملی استادلرک
اثرلرینه حقارتله باقامسی کایدیر . هم (دده اقدی)
بک وسائر بک اثرلری تکرار رواج بوانی ایچون -
ذکی بک ادعا ابتدکی کپی - دده ، دلال زاده
درجه سنده کارلر ، مرابطل یاقی اقتدارنی حازر
ذواتک یتشه سته نه دن بحتاج اوله ؟ نجبا آوروپاده
مبلا (موزار) ک اثرلرک داخما موقع رغبت و رواجده
فالنسی تأمین ایچون هر عصرده (موزار) اسلوبده
یازان بر بستانکاری ظهور ایدیور ؟ اکر (دده
اقدی) ده « بزم (موزار) سراه اولک اثرلری
« اسکی موسیقیزدر » دیسه کوشه نیایه آتماقندن
لازم کاید . آوروپاده (موزار) ک اثرلری فصل
اسکی بیور ایه بزم (دده اقدی) بک اثرلری ده
اوله به اسکیش عد اولتاملی ، موسیق مجلرین
وبالخاصه ذکی بک کی متتدر موسیقارلر (Virtuosos)
طرفدن خفه دیکلیدر . اوزمان « خفک ذوقده
بوزولشدر ، اسکی اثرل دیکلده یور ، آکلا یانلر
کیتدکه آزالبور » کیتلریته ده محل قلاز . دیکلتن
یوق که خاق دیکلرسون . دیکلر بک آزالده
اکلا یانلرک آزاله جنی ، بو سورته خفک ذوق
بوزولهرق یتتون آکلاماز اوله جنی والتهایه بالکنز
کندیسنه دیکلایان عادی و مبتدل اثرلردن ذوق
آلغه باشلامسی طبیی دیکلیر ؟ الحاصل بز تورکاره
امور و خصوصات سائرده کوبه تمک باشلا دینیز
« ملیت پرورلک » خصلت مددو جسنی موسیقیزده
تطبیق ایدرک ملی استادلر میجیل اغلی واولرک

اونو تایلیم . آرتیق قرق آتیار عالمکی کوزم کدن
باشقه برشی دکادر . ملی مدنیتک اولیلاری ابتدائی
مملری در . بولر الچه ابراکوشلرده حر و مبعود
باشامقی ایچون طبیعت زبون اولاهه ناک حاضر لفرشی
باغله مکلف درلر . بودورک علماسی ده آرتیق الهیات
علماسی دکادر . بو کونک حقیقی طالری یکی علمک
اساسانته کوره یتیشش مقصصلردر . ابر بدو قنوره
آبی برحقو غنی ، آبی بره ندس ، آبی بر حکمشناس ،
آبی بر کیمیا کر آبی بر نیلسوف الخ ... کی .

کیم نه درسه دیسین بو کونک احتیاجنه چارمه ساز
اوله جی حقیقی طالر بولدر . یتنه کیم بوجقیقت الیرم
کندیلکندن تظاهر ایش اولدین حالده بالکنز دفت
آقیورز . ذکل بالکنز تور کاید . پوتون جهان اسلامده
بو کون قاج الهیات علماسی واردر . بودرت باقی سز لقتن
ویا اهلان حاصل اولش بر نتیجه دکادر . بالعمکس یکی
حیاتک طبیی وغیر قابل اجتناب بر نتیجه می در . بو خصوصده
نه قدر صنی غیرت صرف ایدله اسکیمی کی الهیات
طالری جوغانغه آرتیق امکان یوقدر . چونکه احتیاج
یوقدر .

غازیلر زمره سینه کلنجه : بولره اولان احتیاج
حالا شدله موجوددر . غازیلر تاسلیم ثلاندن بری
داخل اولدیلری یکی مدنیت بولایسیله موضوعلریته
حاکم اولدیلری کی دیگر پوتون عالمیزدن داها اول
یکی حیاته داخل اولشلر وفعله اولهرق حربلرک توالیسی
ایله نظریاتلری صبی صیق وبافعل حرب ساحلرند
تجربه ایش اولی طولا ییلده بو کونکی قوماندانلر
عالم زمره می آرم سنده اک مثبت بر ذهنیته صاحب
اراشلر و لیاقتلری خصوصاً متحانلرده بحق کوسر مشلردر .
بوموقتیک دیگر علم ساحلرندده تحقیق ایچون
شیمدی به قدر علم حربیه تخصیص ایتدیکز ائک
ویارمی دیگر علملرده احتیاج نیتنده صرف ائیک
وبولره تطبیقات ساحلری آجمی عزم ایدرسه ک
موازه سز لکدن قورتولور و ماتهده متجانس ره برلره
اظهار دلی بر انکشافه مظهر اولور .

داوالغنون روحیات معلی

مصطفی شکب

درگاه

اون بش كونده بر نشر اولور علم وصنعت مجموعه سی

ایکینجی سنه: دردنجی جلد

نومرو: ۳۹

۲۰ تشرین ثانی ۱۳۳۸

مُصَنِّعَتَه

اختیارلر مدیتی

احمد هاشم بکله سنجیه مره دائر برکون حسب حالده
بولنورکن بر دینره سوزیمی کسندی و فریاد ایدر کی:
« عزیزم، دیدی، بزم اختیار و بوتون تریه
وارادهمن اختیارله یوغورولشدر. استنبوله،
احتی نه طر نه یارسه ک باق. هرکده براختیار سکونی،
بر اختیار ذوق وار. ادبیاعزی، موسیقیزی،
علمیزی، اداره مزی، فلسفه مزی حتی دینیزی هب
اختیارلر کورده یامیز. نره باقیه اختیارلر مدیتی
ایچنده محصور اولدیغیزی کوروز. عادلرمن،
اکتجه لرمن، تربیه و معاشرمن، عالمه حیاتمن، مکتب
و مدرسه لرمن هب اختیارلرک اراده لری سلطنت
سوزورور. قونوشه لرمن، یازیرمن، کینه لرمن،
پوروشلرمن بیه هب اختیار! زده باشامایان یالکز
کنجکلر. همین اختیارلر قادر اوصال و سنا کتر.
دها دونه قادر بش یاشنده چوققلرک یارام ایلرله لری،
قالوش بوتنه وارنجه یه قادر. هب اختیار تقایدی.
کنجکلرک کک زحی یوق. بکانه وظیفه سی اختیارلرک
اراده لر نه اطاعت! هیچ خبرمن اولادن اختیارلر سنجیه سی
اوله بریشیورزکه ... »

*

اعتراف ایدم که « کول ساعتلی » شاعریک
تا ایچندن کان بو فورانی یمنی آکترین دوکولن
قنار برصوکی حاشلادی. درحال بوتون تداعیرمک
آلت اوست اوامه باشلادیفی دویدم. بر شاعر
حدسیله بولان حقیقت کورنجه باشده اوغولادی.
کندی تلی ایتک ایچونعی بیلیورم برمدت بوقیایق
حکملری شاعرلرک فرط حساسیت وخیله شنه باغیشلامق
ایسته دم. فقط بر درلو نه وجدانمی، نه ده محاکمی
نطین ایدم. نهایت بو ایجه دقت، روحی بر
مسئله یه، دها دوغروس، سکون واستراحت
فلسفه نه تمای ایدیور دیم و مسلکم دائره سنده
دوشونمکه باشلادم. نهایت اختیاراتی وکنجکلر سنجیه
سند حکم اولان فعالیت نمایلری خاطر لادم.
اختیاراتی حیاتک بره زالی اولتی اعتبارله ضروری

و مکتب برقیلکدر. تشکر و حساسیتلرک آتی اولان
انج عصبی ایلر اراده لرمنک واسطه ابراشمی اولان
نسج عضلی اختیارلرده ضوره اوغرامشدر. بواک
مهم انجیه ک ضررته اولارق یالکز نسج منظم کی
سغلی برنسج حال انکشافه در. کوچوک شریالر طیفاته
یوز طودنی ایچونده دوران دم نایامدر. جله
عصبیه جکرلر، غده لغاویه ثنک و جگرلرند غالب
انجدر.

آنلری وجودنی بیه دوغرو طوتمامه حق قادر
کوشه من و چوروشدر. بوتون ایچون اختیارلرک کنترلی
آغیر، تیرمک و اصابتددر. بوتون حیرات حیاتیلر
فعلیت حیاتیته کک تنافسی دولایسیله تردی یه
اوغرامشدر.

روحی تردیلر ککنجه بولر: ضعف حافظه،
اعتیادلر اسارت، کورده نکلر ده تعجیر، یکی فکری
منج و تانی یه طاقضرائ، باشقه لرک اراده لر نه
اقتیادکی حالدر. فله اولارق حسن و هیجانلر،
اعتیادلر دارامشدر. حساباتک بریونی سیلیندن
وسونشدر. ذاتا بوتون روحی تردیلر ده اک اول
بیقلان اک یوکک واک متکامل حسن و فکدرلر.
اک صوکه قالا نلر ده اک ابتدائی انسایفلردر. بوتون
ایچون اختیارلر ده قالن بکانه واک قونلی میل، جاتی
فورومق اندیاق خودکامانه سیله یه عین غایبه منطوف
و بو انسیاق برشکل دیکری اولان شخصی سلامت
اخرویه قایغوسنه مناق بر حسن دیندر. حیاتیته
حاصل اولان بواکحاطاط طبیعتله یخه یه فقیرلشدیر.
بوسیدین اوزون ایدلر یمنی منکوره ایلر کنیش
تفکرلر بل باغلا یه لک حساسیت وخیله دن عرو و درلر.
دارالمش بر استقبال ایچون اوزون وکنیش املار
بسله مک نه یه یارایه حق؟ ایشته « کینی فورناران
فایدندر »، « هر قیون کندی باجاندن آصیلر »
حکملری هب اختیارلر سنجیه سنک منکوره لیدر. بو منکوره
یالکز حیات خصوصیه و اقرا دیه ده حکم سورمکه
قالامش بریون زمانلری حیاتیته عاجز و مسکین زولر
اوینامشدر. صوکه دورلرک نیجه وزرا وکلای و حتی
پادشاهلری هب بو اختیار منکوره سیله زهرانیلر دی.
مرحوم بوتون مؤسسه لرمن اختیار منکوره و سنجیه
سنک شاه آنلری ایدیلر. بوراده مثبت و عملی بوتون
ایشیلر یازی و کاغذلر کوردورلرک ایسته نیر ای بر

تذکره، ای بر مضطبه یازمق ای برایش ییقارمقدن
جوق دها مقبول صایلیر. « حواله جیک، « سوز
ایله کی » « نصیحتجیک » هب اختیار خصلتیرک بر
تجلیسیدر.

شیمیدی عجبیا بو اختیارلرک غلبه سی نه دن اولدی؟
بوسو اک جوانی تاریخ بره جکدر. قنولات دورلر مرده
اوج عصر سورن و عقلری دوروزان جه و مسایعی،
متوالی جنک و جدالری کوز اوکته کتیه. جک اولور سق
کونک برنده یورولتی، مقدردی، یورغونانی باش کورستجه
عطاکه نمایلر ده طبیعتله ملائم کلک باشلا یه جقدر. ایشته
بوتانیل حسن ایدن اختیارلر له طیماً مسکین و عاقل اولانلر
در حال باش قالدیر و بواک صی اشغال ایتکه قوشا جقدری.
مع التأسف، فقط مع الاضطراب بر حرکت موقتیه
نایجه لیش و اوج عصر مدته اختیار منکوره سی،
اختیار سنجیه سی سلطنت سورمشدر. بو منکوره ک
زیرکاری اصغری سی، سکون و راحت، حسرتلرک،
اراده سنک، منکوره سنک، انفرادیاتی،
اکدار بر خودکامانی کبی هب ثلوه، کوتورمن
متردی نمایلر اولدینته نظراً بو دورلرک بدبخت
انساعزری کنجکلرله چوققدری. بولر دها کون
کورمیدن و جیچک آچیدن صولفه، قاورولوب یامنه
محکومدیلر. چوققلق وکنجکلر اختیار ذهنیتندرجز
و نقصان ایلر ثلومدی. کال، درایت، اهلیت
هب اختیارلر ده ایدی. ایشته کنجکلر بوتون چوانمرد
و یارایچی قوتلری هب بو اختیاراتی منکوره سنک
بطافقلری ایچنده چورودی. بو بطافقی آرز دها
بوتون بر ملتی یونویوردی. واقفا کنجکلرک ده
فصورلری یوق دکادر. فقط مزیتلر نه نسبتله
بو قصورلرک خفیف قایلر.

معلومدر که سی وابداع مدیتلرک اک مهم ایکی
عاملیدر. مجاهده ایلر فداکارانی و منکوره یه جلوییت
خصلتلی ده ملترک قالی ایچون ایکی شرط اساسیدر.
بو بش خصلت اکینجی کنجکلرک میولریدر. بز اوج
عصر درکه بومیولری اختیاراتی سنجیه سنک بطافقلری
ایچنده چوروندک.

آنسانلرک انکشاف عضوی و روحیلری فرق،
فرق بش یاشنه قاداردوام ایتدیکنه نظراً آنرق ملته
مقدراتی قونداقمی چوققلرک احتیاجلرندن باشلا یه حق
کال چاشنه قاداردوام ایدن نسللرک سنجیه واراده لرله

کوچوک نہرون

مفتیہ موقع قوماندانی فایوس، تخریب واحراق
 حال و پورنشہ لازم کائن اسراری و پردکن صوکرہ ،
 بلدیہ دائرہ منک بالقونہ جیدی ، بودارہ برسدن
 بری اولک تخریباتی و ایدر ، شا شہرک بتدیکی
 اووالک باشا دینی برقطہ دہ مان حراطہ ناظر و نیویدر
 برآز صوکرہ باشا بلدیہ حق مالوی شہر آیین ایجن
 بودارن دما ای بر بولماز .

یو آقام مازملردن اذان سسی ایشیدندی .
 فاجه لك یاشلاشدی قیج ایدن یوتون مسلمانلر اورتدن
 چكاش ، شیدیدن بر مرار شكلی آلا آن اولنده
 اولوی بکچورلر ، بولولم نه تولولكلچك ؟ قوندل
 قلمی ، بوبیالهی ، سونكو و یاشلاخلهی ییلدورل ...
 ییلدیمكده جخلری وار ، زیرا موقع قوماندانی قلیبوس
 هر تور اولوی اسر ایشی ، اولبك اوج یچی سندن
 بری مظالم ، شایع ایقاعده بولوك برماسه پیدا ایدن
 وحی یونان عسكری یله یوسف زدن باشلا جخلری
 شاشیر یورل . جاشی اورتسته كوبه كوندوز باشلان
 بفعلر ، تحاولر ، منفرد جرح و قتل وقعلری یو
 شاشیقانی علامتلر يك اك بازو مثاللندیلر ، هرشی
 معین برستاعده ، معین برطرده ، كچه ایقاعده
 یایمق لازم كلیری ، لكین ، مظالمه ، بونظامه حزلی
 تولد ایدن عوامك اك بویوك یونان عسكركلندن
 اولد شیری ترك اكلك اضطرار ائنده بولان یزلی خر-
 یسنانلرك غصب و جنایت احتراصدیلر . بونلر عسكرك
 آرمسته قاربشدی ، زكنلرك بولندی قی اولوماللی ،
 مازمو دكانلرك قایلیری قیردی ، طولباللری ایشیانی ،
 اولوبه نه مسلمانلردن غصب ایلدنل حیوانلره ، آراباره
 یوكتوب فاجه باشلادیلر و بوال ، قلیبوسك عسكرك-
 یئده اصل وظیفه لرلی اونودور و قی هر بری كندی
 باشته كرتمه سوق ایشدی . حالبوكه ، افرادی زكنین
 اكلدن و مسلمان اهلاری داغیلوب باقق فرستی
 وركمکن باشقه برشبه اربابان بولم . منفرد حركتلی
 یكانه هاندلری عجمی بر قتل عام اولان قوماندانلرك
 هیچ ایشنه كلر . بونك ایچوندركه ، قلیبوس یوتون
 كون ، آقشامه قدر ائلك آلتندكی منفردلره بر انتظام
 وركمه حالشیدی . هبسته جیزبان پروغرام داخاندیلر

پروغنه ووردی . کیسه یانین بو. الری : کیسه یانلی
 باپوارلر : کیسه بئری تشکله دی داغیندی وکرده
 قان سلع انزادی شهرک معین قظه زنده مسلمان
 اهالی بی آتشدن قاچیرماغه دأور اشدی . بوئر
 او چیک کیشی قاذار وازدی وکوندوزدن کویشهرک
 آسایشی انادامک . حیطان منتظم دوزیه کی - سؤقلرده
 کومه کومه دولاشمه باشلادی .

[illegible]

بدی باشند چو جوق قره تنش باشند اختارک
پکره و او ند برلش بره حقیقه دور دکشمش اولور
واختارده محتاج اوله قلی حضور راجنه اصل اوقت
فاووشور . طیبی و غیر قابل اجتناب عجز و ضعف قره
استقلال و ترقی به صوصاش بر مانی نه اختیار ،
نده نهار طاشیه مازلر . کولونج و مسکین راکتورانه
تعب اولمندنه قیسه . قلوب زولی ماهور بدع کنج
آکتورله . رافق و یلده قاری دقیقه اولورسه آره
صبره صوفورلرک اینک بدیم دها شرف اولازی ؟
دازالته و روحیات اولازی ؟

مصطفیٰ، سَلَامُ

درگاه.

کورمیدی شاعتری کردی، اینستدی زکالتری
 اینستدی، شیا کوک برنده بولرک هینی اونوتنه
 بوکونش آتنده انسانن، ابلک، کوزه لک دنیان
 یعنی انسی شیل موجود اولدیغنی بیلکه موغنی اوله
 چلری؟ مهات، اوکون یونان وحشیلری یالکیز
 صونابوردی، یالکیز اولدوبوردی، یوناندها
 چلیع برشی یاپوردی: قایلردکی غت وعصه تجاوز
 ایدیبوردی. زوچرک یکه شلهسی اولان اخلاق
 وانسانی حسلی بوغیوردی. ... زاده لک سکر
 باشندکی چوچوغی ... کورمیدی شاعت اونو مطاا
 حیاناک صوگنه قدر تعقیب ایدجکدر. جدنک آق
 مسافانی قیزل فانه بولیان آلرک حوکنی. کنج
 آناسیله یرده بوغوشان جودرک حیوانی تقلایسی
 صلا اونو آیدجتدر، بولوحه اونک خاطرمندنه کوپدن
 کونه بوپن، کینه یلن برلکه کی فالججقدره بولکه
 کوک برنده اولک بوپن وارانی قایلاه جقدر.
 ... کی قاج چوچونک، ... کی قاج فانه کنج قیزک
 صفت وعصنی بوک بکزر قاج وقعه ماله تلوت ایدیلدی.
 بیدما هانکی تلقین، هانکی تریذب، هانکی درس
 یاری ایلکه ددوغریغه اینادیر ایلیه؟

قوماندان فیلمپوس یانفنی سیر ایتک ایچین بلدیہ
دائرہ منک باغورہ جیدہ بی زمان بوکھی شلری دوشوہ
نکندہ جوقی اوزافندی برآشانی ریوقاری دولاشیور،
کاه دوروب کوزارلی شہرہ دیکور وایکیمہ بریانہ
کلوب کندن مضابطہ :

چون کج قالیدر ، بکیچه هشتی اولوب
پنبلی ایدی ، مطلقا هشتی اولوب پنبلی ایدی ...
دیوردی و اطرائی سکوت ایه . برابر قازاقانی
صازیوردی . یانکیز اوزاقدن اوزاغه بعضی ترمنه
اوتوموبیل سسلری ، بر چوق کیشینک بردن
یوردیشلری و یوزاقر طرقلردن کان بوزغون عسکرلرک
بری برلنه باغیشلری دو یو یوردی . فنیوس یو
سسلری ایشدکده اوزاقد سکیکه لئورد ، صبر سزانئورد
فاجیه الحین کیم قالندن قورقئوردی .

نہایت : ساعت سکنہ دوغری طیش مہلہ دن
دو ماہہ فارمیش بولایت بر علو ستونی یوکسا کہ
پہلادی . مضابط :
-- ایستہ !!!

دید، بوی متاع چارنوگ آرقه طرفند
آلاجهل بردومان کومسی دها کوردی، نوگ
اوزرند بش دقیقه باجیدی، باجیدی شهرک اوپر
اوجیده هواج قوزغونی بر آتش بوسکوردی،
خیلیوس، پوزی بولودرمان ستورنه چورلش،
بولاندی قطعه دوردی، سراپا دق کیشیدی،
آرقه دینکی تاشلاند اثر قالمادی، چهره سنده
بر نوگ دکن، حیوانکی سکیتی وادی، گندی
کننده سوله نرکی.

ایچین کافی مقدارده دینامیت واریمیدی ؟
دیددی . شیمیدی عار و دومان ستونلری بویولو

درگاه

اون بئش كونه بر نشر اولور علم و صنعت مجموعه سی

۵ كاون تانی ۳۳۹

نومرو : ۲۲

ایلمانی سنه : دودجی جلد

مصاحبه

تغییر روحی ابراهیم

فنایلتر منی قیمت روحیه لری اعتباریه صیرالامتی
ایجاب ایدرسه الا آشانیه « کورمه ک » ی ، اورتیه
« تقلید » ی والک یوقاری به ده « پزانه » ی قوتی
ایجاب ایدر ، کورمه ک یاشایلر بوتون فعالیت حیاتیه لری
اعتیادلره ، نقاب اولمش کیسه زرد ، بوجال یالکیز
فردلده کورولمز . مانلدده وادرد . کورمه ک
حیاتی ایچنده یاشایان مانلر کندیلرندن باشقه بر عالم
یاشامیلر . بوتونلر متادی فانیلر کندی کندیلر
مکرراً تکرارلا مقیدن عبارتند . بوجانده جه ، عزم ،
اراده دنیان شیدن اتر کورولمز . عجا بوجورمه ک
خسته لی مانلره نه وقت وهانکی سیدن عارض اولیور ؟
اساساً « یاراتقی اصراری » نندن عبارت اولان حیاتک
بعضاً کورمه ک قالیلری ایچنده مجبوس اولانلر اینه
برسبی اولاجقدرد . الکوفو بر کورمه ک حیاتی ایچنده
بیسله ایچین ایچین قانیان بر طاقیم صیقیتلر ، درلو
درلو حرکت ویکیک نمایلری موجوددرد . یالکیز
بوتونلر غیر مشهور اضطرارلر حالدین شعورمه حقیقه سی
ایچون بیهمال باشقه محیطلره ، یالنجی مانلره تماس
لازمدر . نیتکیم الا بوتونلر تحول حرکتلرک بوتونلر
مهاجر نلره ومانلری صارصان بوتونلر مجاریله وقوعه
کندکلی کورولیور . جهانگیرلرک الا مهم تأثیرلری
افوا عظیم کتله لره بر برلرینه تماس ایندیرمه ک عقبنده
بیهمال یکی مانلر ویک جیتلرک ظهوریه وسیله تشکیل
ایتمک اولیور . اختلافلر بر حیات کندی کندی
بردرجیه قدر تشکیل ایندکدن سوکرا طبیعت ثانیه
حکمه کیرمن اعتیادلرک غلبه سیله دوتنه باشلا یور .
چونکه کندی محیطله بر درجه یه قادار انطباق حاصل
ایندکدن سوکرا آرتق بوتونلر اونه سنه کیتکه
تنبورولکدن مانع اولیور . روح ، بدنی جه دوغیرته
سوق ایدیه یلک ایچون بیهمال یالنجی محرکله
دها دوغروبسی عشق وحرص او یاندیرمه چی خاربی
تنبیلر محتاجدرد . « اوزوم اوزومه باقه باقه قارازر »
منلی روحک بو احتیاجی افاده ایدر . اهل صلیب
حرکتلری اولماسه بدی غریک او یانهمی هر حالده چوق
دها کچ اولوردی . قانونیک وینه سورلرینه قادار
کیتسه سیله بو انبام بوسبتون خیرلاندی . ده اول

اسکندرک شرقه آقینده دخی شرق غریبه دوغروب
یکی احتیاج و مفکوره لره آقینده بر مقدمه سی اولمشدی .
بوتون بوجرکتلرده بر چوق کورمه ک حیاتیلری صار
صیلر ق برینه اجنبی تقلید جیلکله باشلا یانلر
آرزولری کورولدی . حیات روحیه ک بوسیه سنده
تجدد آرزوسی وار ، فقط حقیق تجدد یوقدرد .
هرشی یکیشده یلک ایسته نیر ، فقط هیچ برشی
یکیشمن و دیکیشمن .

تقلید ، یاراتقی ایتمک الا بجرکتلر و قبول ریشکله
کورمه ک حیاتنده هیچ اولما زسه انبیاق و میخانیکیت
حاله کیش و غیره قبول فقط انفا لیدن امین ریشاییش
واردرد . حال بوتون تقلید حیاتنده بو حضور یوقدرد .
بوتون ایچون تقلید دورلری ملینلرک الا طاقیم وارک
رنکیز زمانلریدر . تقلید دهاسی بر مایعون ذکلی
قادار مزاج واکثریا زیانکاردرد . دینه سیلرک ندیم
دوری امت مفکوره سیله یاشادیمز ایداعی دورمه ک
صوک نشه سی اولمشدی . اوندن سوکرا اکر اترلرک
چوغنده بر روحیات ، بر نشه سزکله ، بر بجرکتلرک
واردرد . تقلیددن ایداعه کچک ایچون بیهمال یکی
بر مفکوره یه احتیاج واردی . ندیمدن بری چکدیکیز
صیقیتلر بیهمال مفکوره لره حالدین تحولدی . چونکه
اوباش و بوسبتون یکی تحوللره اوغرامش غریبایله
دوغروب و دوغروب و بالخاصه لسانلری واسطه سیله
بالذات روحلرینه اولان تماسلرک آرتهمی بزدی
آرزولر ، احتیاجلر او یاندیردی و بالخاصه تنظیمات دورندن
اعتیاراً بو احتیاجلر آرتق مؤسسه لره انقلاب ایتمک
مجبوری حسن ایندیردی . تقلیددن ایداعه حیل لاند
ییلک ایچون تحوللر وینه ده شتله دوغری احتیاجی
واردی . نیتکیم بر مهربدن بری یکیردیکیز مهلک
تجربیلر آرتق باشلرک چارهمی آرامی انعطاف
ایدیوردی . هله سوک سوک فیدلرک تولید ایندیکی
جان قوروقوس بوتون روحی طوبیلاندی . وایچیزده ک ،
ماضیزده ک الا درین و کیزی قالیلری آیفلا ندرمه ک
بزی دهاسمه قلووشدردی . تقلید جیلک کورمه ک
بر قطع علاقه ایدی . ملی دهاسمه قلووشتی ده
تقلید جیلکله قطع مناسبت دیمکدر . شهیدی حیاتک
الا طاقلی ، فقط الا مشکل بر دورمه سنه یکیدن داخل
اولیور . امت دورمه ک دهاسمه ک شاه اترلری دخی
معاریزله لسانلر و بوتونلر مفکوره لره اوغرا لور کوستر

دیکیز امتالر قدرت و فداکارلارله بوتونلرک تولید ایندیکی
فضائل روحیه در . دهاسمه ک بو یکی حله سنه یاراتقی
مجبور اینده اولدیمز شیلر ایسه عصری برمانک بوتون
احتیاجلریدر . بوتونلر ایچون بوتون قالیلر منی اول اسردم
ملی . مفکوره ک مثبت و اساسی احتیاجلرده تشکیل
ایتمک مجبور . موده ویا لوکس خاندنلرک احتیاجلرله
مفکوره ک عصرلرجه مساعیدن سوکرا تحقیق ایدیه یلک
امیدلر شه قالیلرمانه چوق دقت ایتمک لازمدر .
ایداع حیاتنده جدیدله موقی اوله یلکله کیکانه شرطی
بوتون ماضی بر برشی هضم ایدمه ک آکلامه یه . متوقدرد .
بوتون ایچون ایلمک ایشمن بوماضی الا قیه واک
امین بر دورمه ک حیاتلر قازیشده برمه ک چاره سی
یوقدرد . بوتون ایچون ده اول اسردم بوتون مساکلرک
اختصاص جمعیتلری تشکیل ایدمه ک حکومت اجرا آتتمک
بوتونلرک کلک احتیاجلر کوره بوروم سنک تأمین
ایدله سنه حاضر لاتی لازمدر . بو برلر سی قبول
ایدانجه ایداع الا اساسی محرک اولان احتیاجلرک
یاقیندن و تمکن اولان صحتله دیکلرهمی تأمین ایدیه ک
و بو احتیاجلرک مثبت و مدال برصورتده آکاه اوله چی
مستشاقا یلرلر ده اودقیقتدن اعتباراً ایداعه سیله
تاقیب ایدلش اولاجقدرد . ایش بوراده یکتیز یانجه
عصری بر جمعیت قضوی باش کوسترمه ک و هر ناحیه
سندن کان احتیاجلر دوتنه باشلا یان بوجیتک ایستر
ایسته مزاک مناسب حساسیت ، تفکر و اراده مرکز لری
بیدری شکل ایدمه کدر . احتیاجلرلر شایع بر حالده
و بیهمال اولارق بینه مانده قالدقه شاشقین . وتلاشی
عکس العمللرک باشقه برشی یاتق قابل اولامیه بقدر .
امین اولالم که ملی مفکوره دهاسنک حله سنده مختلف
استقامتلر ده اوان اوزرک چوق انکشاف جوهر لری
مندمکدر . بوتونلر ایچیندن بولی الا آیین اولانلر
کشف ایدمه یلک و بیهمال الا اساسی وقوتی
احتیاج جریانلر قارامه متوقدرد . ملتیز بوتونلرک
ایلمک حله سنه کوستردی . بوتونلرک کینچلک دوشن
وظیفه بوجله ک اهمیت و مایه نه عارف اولقدرد .

مصطفی شکیب

درگاه

اوان پش آونده برنشر اولنور

برنجی سنه : برنجی جلد

نومرو : ۵

۲۰ حزیران ۳۳۷

رتكيدى ، ايکسى ده طبعتمده اولان بور تىكلردن فصل آيرلايلير ؟

مشروطيتدن برى روم ايلي اور تىكليله توركل آره سنده ايکي آموذج نوره دي : قوتيه جي و پرويا غاندا جي .. بوايى انسان ده اسير جاعلر تىكل آهمليرد واسير جاعلرده حريت واستقام ايچون چاليشان بوايى آدم ؛ مستقل ملاترده بالهكس مطاقيت وزمه تىكله دنيان بيك باشلي استبدادله پيشوا اوليور . اويله زمانلر اولدى كه مصرعلى دورك ، ودا حساريله بازمان شاعرلر ، وطنه خيانت ايديلور سانيلى . چونكه هر توك ، هر زمان ملت و وطن نامنه فضولى بر پراغاندا جي ايدى . لوقه طه ده يك بركن اجنيلره وخرستيانلره توركلر يك ييه بيليكنى كوسترن برمدي ، مصرعلى بازاركن توركلرده وحدت اولدينى اثبات ايدر بر نونه ، كينيركن توركلر انوابدن خبردار بر ملت اولدينى اكلانير برماكن اولي ايدى . كينيش ، سربست ، ذوقى وياغاره سزوملرورلك اولنك قدر سربست ، اوقدر كينيش و اوقدر ذوقى ملتيرورلك . » تشكيل اشقيا » چهلرندن دوغان اسكي دار ، بوغوجى ملت و وطن هواسى برينه ، بوكوكالره فرج و برنجي اسيل و روزكارلى هواي « دارالفنونلى » دن باشنه كيم اقامه ايدم بيلير ؟

فالم رضى

تيره سلسرى

چوقوديكم ايى آرتقداشه :

كونك كيرديكي بويوك سرباير
نه وقت طوتوشوب يانارسه ، دايير
آردنجه سوركلار كوزلر مى ،

اوزاقتن بر تيرن سسى كلنجه
حسرتله ميرلايان قلچر ، انجه
بر درده بيگدن دوشدى سانير ...

... آى تيرن سلسرى ، تيرن سلسرى !

غريته كيدنلر بيلاردنيرى
نه به كه ديلره نرده قالديلر ؟

آفتادملر انسانه غريبلك و بربر ،
بزه ايجلكه بوخس اولور بر ،
برده سز ، اولرى خاطر لافايليك !

رواي برغلى روسى داغلامق ؟
آه ، آى تيره لرك قله اغلامق
كتيرن سلسرى ، تيرن سلسرى ...

۱۳۳۷ - حيزان - مامرى سوي نجم الدينيه قنبل

روحياتيات

علمك، مبرا و با عمده لرى اعتباريله قيمي

بوكونكي، مكتبي ، نورلر تىكل برقسند بروفكرك « قاره كتاب » ده نجه آثار سولرك دورماسى لازم كادىكنه قان اولان ذهني برينه نه دسه « علم » تفران قائم اولمه باشلاشدور . بونلره كوره علم موضوعنه داخل اولش بوتون حادثات هر دولر شك وشبهه دن آزاده و هر صورتله قابل تحقيق و اثبات بر طاقم حقيقتلردور . بناء عليه علم نامى آلتنده نه كوروب نه اوقومشلسره بونلره دسولك و ابدى حقيقتلر اوكرمش اولدولر نه قانمدرلر . بوسيدن ، لىك عالمرى بر كره اولسون تحقيق ايتك و غايه سنى آكلان عئلر نه بيله كه ، مشدر . بوطاسه سزاني علمك يالكنر تطبيقات و جهت عمليه سنى مسلك ايديش كيمسه لر ياييه بر شى دغن ... فقط بون دارالفنونلردن چيقدن سولرك بوكسك ودمضل علملره اوغراشان و بوياديه كي مسلكه حلاحيته دار . افله آتيلدى بروطيه ايديلن ذوات ده يايوركه اصل تىكله بوراددور . حال بوكه علمك مصونيتي آرزو ايتك نه قدر قولاييه نه چهلرندن ، تاثر و هانن جريانلره منضرر اولاجنى تعين و تقدير ايتك اولنستنده مشكلدور . هله بونى كندلر نه وظيفه عدايدنلر مكتب كتابلر تىكل بر درجه فوننده آثار ايله اكلنا ايتك صورتيله اورنه به آتيليرلر سه هم علمه ، هم ده كندلر نه قيمش اولورلر كه يازيق و كنهادر آرتق مكتب كورمش هر كنج بيلوركه ذكاسترك الكامين و الكعمل غدا سى علم اولدي كى الكى يقينى معلوماين نه علملرده موجوددور . بونى نه قدر تكرار ايتشه كيكي و فضله برشى اوكرمش اولمايز . فضله اولارق علمك موضوعى مشهودات و محسوسات اولدينى ايچون ايتاغى و ايتاغى برقى خصوصنده تعصبكار و حيرانلى مدافعه لرده لزوم بو قدر . يالكنر بر علمكند ه باش كوسترن هر هانن بر فكر ويا فلسفه جريانتك قيمتى اكلابه بيلمك ايچون علمك استنادكاهى اولان ممدلره قدر ايتنه بىك بنائى علمك عالمرى تحقيق ايله ملك و اوندن سولرك مطالعه بورونك ايجاب ايدركه بو ياييله ده نجه فكر و فلسفه جريانلر مناشه و تنقيد ايتلش دكل ؛ آنجى ديدى قودى به قوربان كينمش اولور . ايتنه بو مقاله ده علمك بيدا و عمده لرى اعتباريله اولان قيمت و اهميتنى تحقيق ايدنه چيكنر تاكه بوسقم و عادى مشالو علم نامنه ياييله ماسين .

معلومدر كه حواس و ذكاسترك على الاطلاق اطلاع و ادراكلر نه « علم » ديتنه سز . پراكند و خصوصى بر ماهيتنه بيلديكنر بوتون واقعه لره هنوز حقيقت علمى برقيمت احراز ايتمه مشادرور . حتى بر واقعه ي نه قدر ايتي ترصد و نه درجه صحيح بر صورتده تحقيق و تجربه ايتشه كي نه حقيق معاده علم يامش اولمايز . تام معنايله علم ، واقعه لرى يالكنر ايتي ترصد و ايتي

تجربه و تحقيق ايله اولمايوب بلكه بولردن بوتون مشاه واقعه لرى تحت اقتياديه آلاچق قانونلر استخراج ايتكله ممكن اولور . مثلا بر قاب سوليك حرارتك تحت تاثيرنده قانداقنى بيلك على الماده انسانلر ايچون بر علم اولاييلر سه ده حكمتشناس ايچون اصلا بر علم ذكادر . حكمتشناس ، بوتون سولرك عيني شرايطله و عيني درجه حرارتده عيني طرزده قانداقلى رايي استخراج ايدنه بيله چك بر حاله كله دن سوليك غلبان حقدنه علم وار ديتنه سز . كذا غير زيايى بر فردده كي تنفس مقانيزمه سنى بيلكله تنفس حقدنه علم ساحي اولش ذكادر . بلكه بوتنفس مقانيزمه سنى بوتون فردلرده عيني صورته واقه اولدينى تحقيق و استخراج ايدلكن سولرك ادركه تنفس واقه سنىك علمى ايله ايدلش . شو حاله علم ، نه قدر جوق اولور سه اولسون ، خصوصى واقه لرك بيلكسى نتيجه سى اولمايوب بلكه بوتون واقعه لرى جمع و اداره ايدن قانونلر كيمى عمومى بيلكلرك بر محصوليدور .

ديك كه دوغردن دوغروب حواسمه چاريان و ذكاستر واسطه سيله قونترول ايديله بيلن طبيعت واقعه لرك علمى ، خصوصى برواقه دن عمومى برقاونه انتقال ايدن بر علميه روحيه ايله مكدنر كه بز بوكا « استقراء » دييورز . معلومدر كه برديم پارچه سنىك تاثير حرارتله انبساط ايتديكنى بر كره كوردلكن سولرك استقراء واسطه سيله دميك حرارتك تحت تاثيرنده دائما انبساط ايدنه چيكي استقراء ايديلورز . ايتنه علوم طبيعه استقراء ديتلن بو منطق آتيله انشا اوليور . بواكت قوللايلماقچه كاشات حقدنه كي بوتون بيلكلر سز رابطه سز و غير قابل ادراك بر طاقم اشيا و حادثات هر ج و صهرى حالنده قايلر .

خصوصى برواقه دن عمومى بر قانون چيقاران بر عالمك استدلالنده دائما شوكنده بر ترتيب منطقى مندمدر : حرارت شو دميرى انبساط ايتدردى ؟ بناء عليه دائما هر هانن برديم پارچه سنى انبساط ايتدبره چكدر . فقط دقت ايتي كه بوتون بو استقراء لرك مهندده مستر و دائما عيني شكلده موجود بر قضيه عقليه واردور اوده شو : عيني اسباب ، عيني نتيجه لرى توليد ايدر ، تعير ديكرله عيني اسبابك عيني نتيجه لرى واردور . شو حاله استقراء شو طرزده بر قياس منطق شكلى آليور : عيني اسباب ، عيني نتيجه مالكدور ؟ مادام كه حرارت برديم پارچه سنى انبساط ايتدردى ؟ او حاله حرارت دائما برديم پارچه سنى انبساط ايتدبره چكدر . بوقياسده بر نهي نتيجه : علت مده سى (Principe de causalité) ، ايكنجيسى : ترصد ايديلن واقه ؛ نتيجه ده : قانون .

كورولوركه استقراءك قيمت هليت مده سنى مستند بوليور . عجا بزو مده سنى فاصيل بولنق و نه درجه تحقيق و اثبات ايدنر كه قبول ايتدك ؟

هليت مده سنى ايلك و قوفز حادثات طبيعه نك تواني منظمه سندن آلدنمز تلفيلره اولشدر ، مثلا بر قاج دفعه عيني ترتيبده ظهور و تكرارى كورديكز

درگاه

كوتو و جهللك چوق اولدني قناعتی اكتساب ايله مكمل كن لازم كلدیكنی و بناء علیه غیر معینجهلك حقیقت حالده موجود اولما یوب آنجی بزم جهانمزه نسیله موجود اولایله چكنی سوله مكده درلر ایشته علم آدم لر نده بيله علیت و قوفك لك مكمل منهای بو طرزده بر قناعتك قبل التجربه اكتساب و تسلیم ایدله سی لازم كلدیكنی توصیه منجر اولقده در .

واقعا بعض قوانین طبیعه دن آرتق کیسه شبه اغه مكده در . مثلا كونسك صباح دوغوب آفشام بانا چنندن و بوتون اجسام قله لك سر كزارنه دوغوب سقوط ایدله چك رندن هر كس امیندر . فقط بوتلر طبیعه كمی قانونی اولما یوب خصوصی قانولر یدر . بوتلک ایچون بو طرزده بر وجتی بر چوق قانولری قبول ایلک بوتون حادثه لك مطابق بر معینته تابع اولدیننه قانم اولی بیه حال هیچده استلرام ایتز . کورولیور كه علیت عمدسی بوتون عقول بشر ایچون هنوز نه بدیی ، نه ده بالتجربه تماماً مثبت بر قضیه مسله در . واقعا بر چوق تجربه لر بو عمدی تصدیق ایدیور سه ده عینی عمده بوتون حادثه لرده با فاعل مجرب اولوق اوزره اثبات واران ایدله به مشدر . بوتلک ایچون بر عمل غایه لر می تأمین ایدله چك قدر تجربه لر یافندن سوكره عینی اسباب ، عینی نتایجی تولید ایدر ، عمد سنی تاقین حادثاته قبول و بوی بوتون حادثانه وارد كورمكده عمل بر طاقده بولیورز . ذاتاً علیت عمد سنیك بوتون تاریخ تكاملی بو عمد سنیك نتیجه اثبات و تحقیق حصولی اواندن زیاده مشاهده طبیعتدن توكله بر تاقین ویا حدس حصولی اولدینی كوسترمكده در . ابتدا توالی حادثات صورتنده ادراك ایدیلن بو عمد به بالاخره تكامل ایدله ایدله نهایت شیددی ایضاح ایتدیكنز شكل حاضرخی آلتدر .

ایسته هلك بر موضوه حالنده قبول ایتكه مجبور اولدینی بو علیت عمد سنده کی عینی اسباب ، عینی نتایجی تولید ایدر چكنی «عیقیت» و «شأنیت» مسئله لر می تولید ایتدیكندن عاقل كورولن حادثات آراسنده نه درجه به قدر هیلیت اولدینی فلسفه ده پیتز نوكنز مناقشه لره سببیت و برمكده در .

خلاصه : علیت عمد سی نه بدیی ، نه بالتجربه مثبت ، نه ده بالاستدلال محقق بر قضیه در ، آنجی تقریبی و محدود بر صورتند قابل تجربه و تحقیق در . فقط بو عمد قبول ایدله کیه هاوم طبیعه لك یكانه آتی اولان «استفرا» ده بوتون ممکن دكلدر . بناء علیه استفرا یا بیلیك ایچون بو عمد لك هندسه ده کی موضوعه لر کی بداهت حالنده قبول ایدله سی ضروری اولدر . بویلیله دلیله هلك یا بیله سنه امكان اولماز . حال بو كه فلسفه بو مجبوریتدن آزاده در . بوتلک ایچون فلسفی نقطه نظر و کوروشلر ، هلك نقطه نظر و کوروشلرندن دائما بر چوق جهلله آیریلشدر . الحاصل علمدن ایوم تام مناسبه هیچ قطع اولما یوب حادثاتك شاقی سیری حقیقه تقریبی بر تصوردر .

۹ حزيران
مصطفی شکیب

شعر

انساق آتشدن پیراقلر ویا تان صولر
اقلینده قوشان ، نتره ن ، رقص ایدن
روحلرك هرجانيله چیلر بر تان بو شاعری
استغاثول قازلری طایفیا چیلر در . آرای
دوقلوران اوزون بر سكوته اوله شرع
اوله ین قسوی اونی خاشار لاغایه تاقی تکلیدر ؟
قادریمه - کمال الدین کایمه بوگون مرا نادولون
ایدیله برابر سحله دیور .

از سیر بر لرنده

- سرك مکتوب -

بلكه شیددی ، سكا سوک
سوزلری یازمادن ،
کوزلرم قاناق . .
بلكه وار داهایش اون
دقیقه لی بر زمان . .

*

آتنه ، ایچك یانه چق
مکتوبم اوقونور كن . .
لاكن ، ثولومك آلی
آلله دوقونور كن
به لرم بر امل
چوق کورمه بكا صاقین !
بن تا کری به لك باقین
بر یوله سایورم ،
ملئك اغر نده
تربوی پایورم . .

*

دوشوندم حضورنده
ابدی بر آفتابك . .
دوشوندم كه ، بابامك
دیزی دیننده یکن
یكری ایکی سنه دن
آلزده قالان نه ؟
صودارم سكا ، آتنه ،
ماده مكه كون كلاچك ،
هر كس عینی ملكك
اوكنده اکیله چك . .
ایچین اوكونه ده کین
چان سلسری دو یام ؟
بوكونده بر ، یارینده !
بر اناك او یام
ازمیر قابیلر نده .

*

آتنه الوداع آرتیق ،
شو ایکی اوچ عصران
کیه مك كوندوزنی

کورمه دن کیدیورم . .

نه یأس وار ، دیورم ،

اوكونك سحر نده

سنگ اینجه یوزکی

کوریدیور کییم یا ؟ . .

آی کنج کیجه لر نده

نشیکی بکلش ،

ایدیورم امانت

سنی آنادولویه !

سوتكدن ، اکیككندن

نه بر دكسه حلال ایت !

سویله هاجره ، اوده

حقی حلال اینسین ،

کولچکی دیرسه

باشقه برینه کیتسین !

بن ابرمه دن مراده ،

اجل قیردی قولی ؟

آرتیق بیوده بره

بکله سین بولی . .

.....

.....

اونه آتنه ، او کوزل

کوزلر دن آقان نه ؟

کری دونه دم دیبه

آغلایورم یك آتنه ؟

کال العربیه لای

oo

- تولش نشانلی -

بکله مک یی پیکار باشنده ؟
آدمده یوق مزار یك طاشنده ،
غربت ایلده ، یکریمی ایکی باشنده
بوش بر اقدك قوللری ، نشانلیم !

سانكه قارا طالعله یاربندك ،
سه و سه دیکه کجه لرله یاربندك !
آرتیق آدی قالانله قاریه دك ،
کم بکله سین بوللری ، نشانلیم ؟

کال العربیه لای

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Salih DEMİRHAN
Uyruğu : T.C.

EĞİTİM

Derece
Üniversite : Batman Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü 2014
Yüksek Lisans : Batman Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı
2024
Doktora :

İŞ DENEYİMLERİ

2018-2024 Özel Batman Demirhan Yabancı Dil Müdür
Kursu

UZMANLIK ALANI: Tarih

YABANCI DİLLER: İngilizce

YAYINLAR*